Univerzita Pardubice

Fakulta filozofická

Profil a kulturní činnost nakladatelství Paseka

Bc. Hana Chadimová

Diplomová práce

2012

Prohlášení autora

Prohlašuji:

Tuto práci jsem vypracovala samostatně. Veškeré literární prameny a informace, které jsem v práci použila, jsou uvedeny v seznamu pramenů a literatury.

Byla jsem seznámena s tím, že se na moji práci vztahují práva a povinnosti vyplývající ze zákona č. 121/2000 Sb., autorský zákon, zejména se skutečností, že Univerzita Pardubice má právo na uzavření licenční smlouvy o užití této práce jako školního díla podle § 60 odst. 1 autorského zákona, a s tím, pokud dojde k užití této práce mnou nebo bude poskytnuta licence o užití jinému subjektu, je Univerzita oprávněna ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložila, a to podle okolností až do jejich skutečné výše.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v Univerzitní knihovně.

V Pardubicích dne

Poděkování

Na tomto místě bych chtěla poděkovat všem, kteří mi při tvorbě této práce poskytli pomoc a svůj volný čas. Jedná se především o vedoucí mé diplomové práce, doc. PhDr. Vladimíra Novotného, CSc., bez jehož cenných rad bych se neobešla.

Dále bych chtěla poděkovat Mgr. Ivetě Coufalové za poskytnutí materiálů potřebných k mé práci a paní Mgr. Marii Bőhmové za zodpovězené dotazy.

Děkuji též všem ostatním, kteří mi byli jakkoli nápomocni, a které jsem zde přímo nejmenovala.

Anotace

Obsahem této diplomové práce je profil a kulturní činnost nakladatelství Paseka. Je zde popsán význam nakladatelství jako fenoménu literární kultury. Zejména se však práce zaměřuje na jedno konkrétní nakladatelství a jeho vývoj jak v oblasti publikační, tak i kulturní. Popisuje historii nakladatelství Paseka, zmiňuje se o osobnostech spojených s jeho vznikem a vývojem, o jeho edičním činnosti a také vedlejší kulturní činnosti. Cílem této práce bylo popsat vznik, vývoj, ediční činnost a kulturní přesah významného soukromého českého nakladatelství.

Klíčová slova: nakladatelství, edice, osobnosti, kulturní činnost.

Annotation

The content of this thesis is the profile of cultural activity publishing house named Paseka. There is described as an important publishing phenomenon of literary culture. In particular, however, the work focuses on one specific publisher and its development, both in terms of publishing, as well as cultural. Describes the history of Paseka, mentions the figures associated with its origins and development of its publishing activities, as well as by cultural activities. The aim of this study was to describe the emergence, development, publishing activities and cultural significant overlap of the Czech private publishers.

Keywords: publishing, series, personalities, cultural activities.

OBSAH

1. ÚVOD 1

2. VÝZNAM NAKLADATELSTVÍ JAKO FENOMÉNU LITERÁRNÍ KULTURY 4

2.1 POJEM LITERÁRNÍ KULTURA 4

2.2 NÁSTIN HISTORIE VÝVOJE NAKLADATELSTVÍ 6

2.3 STRUČNÝ VÝVOJ NAKLADATELSTVÍ V ČESKOSLOVENSKU PO ROCE 1945

3. VZNIK A VÝVOJ NAKLADATELSTVÍ PASEKA 16

3.1 FUNKCE A ROLE NAKLADATELSTVÍ VE SPOLEČNOSTI 16

3.2 NAKLADATELSTVÍ PASEKA – OBDOBÍ ZAKLADATELSKÉ 18

3.3 PŘÍCHOD VLADIMÍRA PISTORIUSE 25

3.4 PERSONÁLNÍ ZMĚNY A SOUČASNOST 30

4. EDIČNÍ PROFIL NAKLADATELSTVÍ PASEKA 32

4.1 POJEM EDICE 32

4.2 EDIČNÍ ŘADY NAKLADATELSTVÍ PASEKA 35

4.2.1 VÁCHALIÁNA 36

4.2.2 TARZAN 44

4.2.3 SCHOLARES 47

4.2.4 DĚJINY ZEMÍ KORUNY ČESKÉ 52

4.2.5 ZMIZELÉ ČECHY 66

5. KULTURNÍ ČINNOST NAKLADATELSTVÍ PASEKA 72

5.1 PORTMONEUM – MUZEUM JOSEFA VÁCHALA 73

5.1.1 K HISTORII A OSOBNOSTEM SPJATÝCH S PORTMONEEM 76

5.1.2 VÝZDOBA PORTMONEA 83

5.1.3 RESTAUROVÁNÍ NÁSTĚNNÝCH MALEB 87

5.1.4 Z ČINNOSTI PORTMONEA 88

5.2 KRVAVÝ ROMÁN VE FILMU, HOSPODA PASEKA A DIVADELNÍ SPOLEK FILIGRÁN 90

5.3 RESTAURÁTORSKÁ ŠKOLA A PENZION PASEKA 93

5.4 KNIHKUPECTVÍ 96

6. ZÁVĚR 99

7. OBRAZOVÁ PŘÍLOHA 102

8. SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A PRAMENŮ 111

9. RESUMÉ 115

1. ÚVOD

Vyhrocená politická situace konce osmdesátých let 20. století vedla v Československu k „sametové revoluci“ a pádu komunismu. Nově nabytá svoboda způsobila upřímnou euforii mezi občany. I když přetrvávaly obavy z komunistického pokusu o zvrat výsledků revoluce, fakticky se země chystala na zcela novou éru.

Započaté reformy v bývalých komunistických zemích měly v zásadě stejné cíle: vytvořit demokratický politický systém, zakceschopnit ekonomiku a zapojit občany do správy veřejných věcí.[1] Změny nastaly v politice, ekonomice, ale i kultuře.

V této nové době, době plné svobody a radosti, si nakladatel Ladislav Horáček začal plnit sen a založil si vlastní nakladatelství nazvané Paseka. Podařilo se mu to v prosinci 1989, a stal se tak prvním soukromým nakladatelem v Československu. Osobnost Ladislava Horáčka, jasná vize, působení v kulturní sféře… To vše zajistilo novému nakladatelství úspěch a stálé místo na knižním trhu až do současnosti.

Tato práce se proto pokusí na následujících stránkách a kapitolách přiblížit celkový profil a kulturní činnost tohoto zajímavého nakladatelství.

Co všechno vedlo Ladislava Horáčka k založení nakladatelství? Jak získalo svůj název? Jaké byly jeho začátky? Jaké edice vydává? Co všechno zahrnuje jeho kulturní činnost? Na všechny tyto otázky se bude tato diplomová práce snažit co nejpodrobněji odpovědět.

První stránky práce se však budou zaměřovat na pojem nakladatelství jako fenoménu literární kultury. Čtenář se zde dozví, co zahrnuje podle několika odborníků, pojem literární kultura, dočte se o stručném nástinu historie vývoje nakladatelství a v neposlední řadě také o vývoji nakladatelství v Československu po roce 1945.

Osou této práce bude analýza, posouzení a hodnocení dlouholetého edičního působení nakladatelství Paseka od jeho vzniku po současnost. Následující kapitoly přiblíží čtenářům okolnosti jeho vzniku, osobnosti, které stály na jeho počátku, první léta jeho působení na knižním trhu.

V dalších podkapitolách se práce zaměří na osobnost Vladimíra Pistoria, který byl několik let v čele nakladatelství. Toto období bylo úspěšné nejen pro něho, ale i pro samotnou Paseku. Práce neopomene zmínit i současné směřování a působení nakladatelství Paseka v knižní oblasti.

V následující kapitole se práce pozastaví nad edičním profilem nakladatelství Paseka.

[1] CUHRA, Jaroslav, ELLINGER, Jiří, GJURIČOVÁ, Adéla a SMETANA, Vít. *České země v evropských dějinách IV*. Praha-Litomyšl, 2006, s. 299. ISBN 80-7185-794-7.

Dlouholetá ediční zkušenost zaručila Pasece úspěšnost, čtenářský zájem o vydávané edice a na některé z nich se práce blíže zaměří.

Nejdříve se čtenáři nabízí několikeré pojetí pojmu edice, které se však nejběžněji používá ve smyslu vydání souboru publikací, jež se vyznačují určitými společnými znaky. Tyto znaky pak mnohdy rozhodnou o tom, zda daná edice bude mít u čtenářů úspěch či nikoliv. Na některé znaky se práce blíže zaměří.

Široký vydavatelský žánrový okruh nakladatelství Paseka se specializuje zejména na vydávání původní a překladové beletrie, filozofickou, historickou, uměnovědnou literaturu, literaturu faktu, mystiky a samozřejmě díla Josefa Váchala. Jemu bude věnována celá jedna ediční řada s názvem *Váchaliána,* s níž bude čtenář podrobněji seznámen. Dozví se zajímavosti i vydavatelské informace o několika knihách z této řady, zjistí proč byla tato řada důležitá pro Ladislava Horáčka a jaká byla její koncepce.

Překladovou beletrii bude reprezentovat ediční řada *Tarzan*. Paseka vydala celý původní soubor knih o známém hrdinovi od spisovatele Edgara Rice Burroughse. Kdo všechno již vydal tyto knihy o Tarzanovi? Byla řada pro Paseku úspěšná? Jaké bylo zpracování vybraných titulů? Odpovědi na tyto otázky se dozvíme v této podkapitole.

Působení a důležitost osobnosti Vladimíra Pistoria se promítla i do akademické studentské ediční řady *Scholares*, jejíž tituly vznikaly v rámci semináře o nakladatelské praxi vedené právě Vladimírem Pistoriem. Na některých titulech nám bude přiblížena koncepce této unikátní edice, na které se podíleli sami studenti.

Práce neopomene zmínit jednu z klíčových a ambiciózních edičních řad nakladatelství Paseka – *Dějiny zemí Koruny české*, respektive *Velké dějiny zemí Koruny české*. Ojedinělý projekt započatý rokem 1992, zaměřený na ucelené pojetí českých dějin od počátku až po současnost, není stále ukončen. Renomovaní autoři a odborníci se v edici obracejí na širší čtenářskou obec, jíž by mělo dílo sloužit jak spolehlivý zdroj poznání naší historie i jako obraz současné úrovně českého dějepisectví. Jak tedy vypadají svazky z této edice? Kdo se podílel na jejich přípravě? Jaké jsou ohlasy na publikace? Tyto otázky se nám pokusí zodpovědět podkapitola věnovaná této edici.

Poslední zmiňovanou ediční řadou této kapitoly bude edice *Zmizelé Čechy*. Jak již napovídá samotný název, tato edice má dát vzpomenout na zaniklou tvář měst i celých regionů se zřetelem na jejich historický či umělecký význam a na sílu *genia loci*, na jehož vytváření se podíleli naši předkové. Bude nám nastíněna tvář některých českých měst a profil autorů těchto publikací, kteří měli často k daným městům osobní vztah.

Poslední kapitola této práce bude věnována kulturní činnosti nakladatelství Paseka. Neopomene zmínit okolnosti vzniku a historii *Portmonea* – muzea Josefa Váchala v Litomyšli, na jehož záchranu dal podnět Ladislav Horáček. Čtenář se dozví o osobnostech spjatých s *Portmoneem,* v čele s Josefem Portmanem a Josefem Váchalem, dále o výzdobě muzea, o restaurování nástěnných maleb a o samotné činnosti *Portmonea*. V oblasti kultury se Ladislav Horáček a jeho blízcí zasloužili o první amatérské filmové zpracování Váchalova *Krvavého románu*, jehož podobu nám objasní následující podkapitola. Zde se rovněž čtenáři dozví zajímavosti o *Hospodě Paseka* a také o ochotnickém divadelním spolku *Filigrán*.

S nakladatelstvím Paseka byl spojen podnětný nápad vzniku restaurátorské školy, dnes již vysoké, která je součástí Univerzity v Pardubicích. Myšlenka založení mezioborově pojaté školy restaurování vznikla při diskusích odborníků v oboru restaurování a konzervace památek, kteří se sešli počátkem devadesátých let při práci na nástěnných malbách Josefa Váchala v domě Josefa Portmana v Litomyšli. O okolnostech vzniku školy a jejího působení bude pojednávat další kapitola.

V závěrečné podkapitole se práce zaměří na knihkupectví nakladatelství Paseka s ohledem na obecnou, stručnou historii knihkupectví jako součásti úspěšné propagace a prodeje knih.

Nakladatelství jsou důležitými institucemi v knižním prostředí. Plní funkci prostředníka mezi knihou a čtenářem. A jednoho z těchto prostředníků se nám pokusí přiblížit i tato práce.

Doufám, že se moje práce stane přínosem pro ty, kteří se chtějí dozvědět něco zajímavého o jednom konkrétním, soukromém a úspěšném nakladatelství.

2. VÝZNAM NAKLADATELSTVÍ JAKO FENOMÉNU LITERÁRNÍ KULTURY

2.1 POJEM LITERÁRNÍ KULTURA

Pojem literární kultura je poměrně obtížné jasně a zřetelně definovat a především vymezit. Proto ho i různí odborníci chápou a prezentují odlišně a zahrnují do definice aspekty, které podle nich tento pojem nejlépe charakterizují.

Například polský teoretik a literární historik Janusz Sławiński literární kulturu vysvětlil tak, že pro charakter literární veřejnosti má podle něho zásadní význam existence společně sdíleného orientačního systému, který označil jako „literární kultura". Právě přítomnost této kolektivní zkušenosti podle něho umožňuje příslušníkům literární veřejnosti „úspěšně se dorozumět prostřednictvím literárních děl". Následně Sławiński vymezil tři základní složky literární kultury, jimiž rozuměl obeznámenost s literární tradicí (tedy představa soudobé literární normy), preference určitého typu děl (vkus) a konečně literární kompetenci (schopnost vytvářet a chápat nové komunikáty). Další polský autor Stefan Żołkiewski, literární věděc a kritik, konstatoval, že ho nezajímá samotná literatura, ale „literární kultura". Tento termín, jehož vymezeni se v různých obdobích mírně posouvalo, v podstatě ztotožňoval s celkem komunikačních procesů spojených s literaturou, které se odehrávají v dané společnosti a čase. Ne tedy vlastní umělecké dílo či jeho podstatu, ale to, jaké sociální funkce literatura v dané kultuře plní, jaké potřeby literární veřejnosti uspokojuje, a jaké sociální role spisovatelé zastávají. Jedním z nejcharakterističtějších rysů Żołkiewského metody bylo programové pomíjení konkrétních autorů, děl a významů, jemuž odpovídala preference statistických dat (zde se ovšem mohl opřít o řadu předchozích materiálových výzkumů) a reflexe historiografických prací z oblasti hospodářských dějin. Zvolený přístup odkazoval k ideálu scientistně založené vědy, jenž se v tomto případě doplňoval s tradičním strukturalistickým odporem k pozitivistickému biografismu.[2] A třetí pohled na to, jak si lze vysvětlit pojem literární kultura prezentuje literární historik Petr Poslední, který ji charakterizoval takto: *„Literární kultura znamená soubor zobecněných představ o podstatě a funkcích literatury, kterým se v určitém období řídí většina subjektů literárního systému – autoři, nakladatelé, čtenáři, kritika, vědci, propagátoři literární produkce, organizátoři kulturního života. Zobecněné představy přitom tvoří – podobně jako jiné vzorce v kultuře vůbec – významová paradigmata, odvolávající se jednak k literárním tradicím a jejich aktualizaci, jednak k běžné lidské existenci a jejímu novému*

[2] URL:<http://www.ucl.cas.cz/vlk-files/Samal4-2005.pdf> [cit. 2012-02-13]

zvýznamňování.“[3] Nakladatelé a především nakladatelství, jež jsou významnou součástí literární kultury, se pokusíme přiblížit v následujících podkapitolách.

[3] POSLEDNÍ, Petr. *Měřítka souvislostí: Česká a polská literární kultura po roce 1945.* Praha, 2000, s. 26. ISBN 80-85494-59-0.

2.2 NÁSTIN HISTORIE VÝVOJE NAKLADATELSTVÍ

Nakladatelství plní důležitou funkci prostředníka mezi knihou a čtenářem. Specifickou cestu knihy, která putuje od autora ke čtenáři, zajišťují čtyři subjekty: autor, nakladatel, knihkupec a čtenář. Nakladatelova úloha spočívá v technické realizaci a prodeji knihy, což ho nutí spolupracovat s řadou dalších partnerů – od překladatele, editora, typografa až po tiskárnu, média nebo distributora.[4] Přesto v minulosti nakladatelství jako instituce, v dnešním slova smyslu, neexistovala. Kdo se tedy zabýval vydáváním knih?

Ve starověku byli písaři většinou otroci a jejich majiteli vládcové nebo obchodníci. Obchodování s literárními díly se věnovali již staří Egypťané, Féničané i Židé, od druhé poloviny 5. století př. n. l. se obchod rozvinul v Aténách a později i Římě. Zde sloužily k opisování knih speciální krámky v nichž majitelé – tzv. *bibliopolae* – nabízeli jednotlivá díla. Uvnitř voněl šafrán a cedrový olej, sloužící k ochraně svitků proti molům a na dveřích nápisy oznamovaly právě dohotovené svitky. Majitel krámku pořádal veřejná předčítání, protože ne každý Říman si mohl svitek opatřit. Po čtení následovala i diskuse, takže krámky sloužily i jako jakési literární salóny. Obchůdky byly nejvíce soustředěny na Foru Romanu, kde například nabízel knihy i věhlasný Titus Pomponius Atticus, znalec řecké literatury a vydavatel Platóna nebo Ciceróna. Atticus nechával své otroky – tzv. servi litterati – vzdělávat, aby tolik nechybovali. Taková péče se mu vyplatila a jeho cestou důkladné přípravy textů se vydávali i další obchodníci.[5]

Prvními nakladateli byli tedy nejspíš knihkupci. Ke konci 3. století se již zřetelně oddělili od vlastníků písáren a knížky se staly především zbožím. Důležitým poznatkem bylo zjištění, že knihy odnepaměti vydával ten, kdo je také mohl vyrobit – ať již sám, nebo za své peníze prostřednictvím někoho jiného. Tak tomu bylo u středověkých klášterů, univerzit a panovnických dvorů, stejně i po vynálezu tisku. Tento objev však zamíchal dosavadními zvyklostmi. Změnil přípravu i výrobu knih, ovlivnil jejich šíření a dostupnost, znamenal zvrat v dějinách knihy.[6]

Mohučský rodák Johann Gensfleisch Gutenberg přišel s revoluční myšlenkou v oblasti tisku. Dříve byl v Evropě rozšířen pouze blokový tisk – deskotisk, kdy se stránka včetně písma i obrazu kompletně odlila, či vyřezala ze dřeva a pak vytiskla. Pro každý tisk tak musela být vytvořena zvláštní deska, což bylo značně zdlouhavé i nákladné. Gutenberg přišel s myšlenkou sestavit stranu z jednotlivých znaků – písmen, která se dala opětovně

[4] PISTORIUS, Vladimír. *Jak se dělá kniha.* Praha-Litomyšl, 2003, s. 106. ISBN 80-7185-516-2.
[5] PAVLÁT, Leo. *Tajemství knihy.* Praha, 1988, s. 59. ISBN nemá.
[6] Tamtéž, s. 66.

přeskupit a použít znovu na jinou stranu, což celý tisk podstatně zefektivnilo a urychlilo. Samotná technologie knihtisku však byla vynalezena již o několik století dříve v Číně. Jednalo se o tisk dokumentů z dřevořezových desek a následně od 11. století pomocí pohyblivých písmen. První dochovaný tisk pomocí pohyblivých kovových písmen se dochoval v Koreji. Kniha Jikji byla vytištěná v období dynastie Goryeo roku 1377. Gutenberg tedy vynalezl knihtisk „pro Evropu.“[7] Za padesát let od vynálezu knihtisku vyšlo, podle odhadu odborníků z Gutenbergova muzea v Mohuči, na 35 000 knih v nákladu přibližně 10 miliónů výtisků.[8]

Od počátku 19. století se naplno projevovala změna, kdy se výroba v tiskárnách, ne již v dílnách, ale opravdových továrnách, podstatně zmechanizovala, když se tiskař – příjemce zakázek – odlišil od toho, kdo vydání zajišťoval: platil a nesl tedy veškeré riziko. Do té doby tiskaři sami rozhodovali o výběru díla, jeho vnější i vnitřní podobě a často zastali nejen to. Někteří, jako třeba Čech Jiří Melantrich z Aventina, dokázali i dobře psát, a tak se vlastně na vzniku knížek podíleli od A do Z. Jiří Melantrich z Aventina, tiskař-vydavatel, jehož jméno nese i jedno z našich dnešních nakladatelství, stojí v samých počátcích nakladatelské činnosti, ale již tehdy naznačil některé její důležité rysy. Melantrich byl opravdovým odborníkem. Vyznal se v papírech, barvách i vazbách, byl vzdělaný se zájmem o veškeré dění. Obklopil se schopnými spolupracovníky, kteří dbali na odbornou a jazykovou správnost textu, spolupracoval s významnými osobnosti své doby – Tadeášem Hájkem z Hájku nebo Danielem Adamem z Veleslavína. Poté, co se definitivně usadil v Praze, připojil k tiskárně i velké skladiště knih a knihkupectví a zajistil si pravidelné kontakty s nejlepšími tiskaři. Podstatou Melantrichova úspěchu byl přesný nakladatelský program, kdy věděl co chce a svou myšlenku soustavně naplňoval. Ne vždy to však měl lehké, především ne díky cenzuře, kvůli které i někteří jiní tiskaři přišli o život. Každá knížka také vyjadřovala atmosféru doby a země, kde vznikla a byla ovlivněna i jinými okolnostmi, které samotný nakladatel nemohl vždy určit.[9]

[7] URL:<http://cs.wikipedia.org/wiki/Johannes_Gutenberg> [cit. 2012-02-13]
[8] PAVLÁT, Leo. *Tajemství knihy.* Praha, 1988, s. 67. ISBN nemá.
[9] Tamtéž, s. 67-70.

2.3 STRUČNÝ VÝVOJ NAKLADATELSTVÍ V ČESKOSLOVENSKU PO ROCE 1945

Dlouhá éra soukromých nakladatelství byla u nás násilně přerušena Zákonem o vydávání a rozšiřování knih, hudebnin a jiných neperiodických publikací z roku 1949, který zakazoval soukromé podnikání. K prvnímu dubnu 1946 měl svaz knihkupců a nakladatelů ČSR 1 133 členů, přičemž tu bylo stále hodně nakladatelů, kteří působili mimo tuto organizaci. Situace se po květnu 1945 měnila, kdy nastala stagnace prodeje knih a od počátku roku 1947 se jako řídící orgán v nakladatelském a knihkupeckém oboru stále intenzivněji prosazovalo ministerstvo osvěty a informací, které za pomoci přídělového hospodaření s papírem, ale záhy i do edičních plánu stranilo nakladatelům masových organizací a nakladatelství KSČ, sdruženým v Národní frontě. V únoru 1948 se ustavil Přípravný výbor Odborného svazu knihkupců, nakladatelů a obchodníků s uměleckými předměty, který převzal agendu Svazu knihkupců a nakladatelů. Nakladatelství se postupně stala majetkem politických stran, společenských organizací, jednotné odborné organizace, vrcholných organizací kulturních, zájmových, družstev, spolků – povinně sdružených v Národní frontě nebo zůstala natrvalo v rukou státu.[10] Produkce soukromých nakladatelů byla z větší části zlikvidována, nějaká část skončila v antikvariátech a jen málo knih se dostalo do prodeje. Povolení získaly jen politicky spolehlivé subjekty.

Nově vzniklá nakladatelství se snažila navázat na předešlou tradici, nebo si ji teprve budovala, a i přes ztíženou politickou situaci si dokázala zachovat profesionální úroveň. Nová nakladatelství začala vznikat hned po skončení války, již v květnu 1945, byly mezi nimi například *Mladá fronta, Svoboda, Naše vojsko* nebo *Práce*. Na předchozí činnost se snaží navázat *Vyšehrad, Melantrich, Orbis, Pražské nakladatelství* nebo *Družstevní práce*. Skutečností bylo, že po únoru 1948 se postupně formuloval model plánovaného a regulovaného trhu, a tak se formování nakladatelské scény odehrávalo pod dozorem Komunistické strany. Začala se objevovat nová nakladatelství – kromě těch, co vznikla po květnu 1945 – která fungovala jako družstevní nebo byla ustavena shora a většinou trvala pouze do konce roku 1952. Patřila jsem nakladatelství např. *Mír, Osvěta, Rovnost, Průmyslové nakladatelství, Svět sovětů, Život a práce, Úroda, Svaz protifašistických bojovníků* apod.

25. prosince 1952 projednala tehdejší vláda novou organizaci vydávání a rozšiřovaní neperiodických publikací, jejichž hlavním distributorem se stal národní podnik Kniha

[10] HALADA, Jan. *Encyklopedie českých nakladatelství 1949-2006.* Praha, 2007, s. 6,7. ISBN 978-80-7277-165-3.

(založen 1953). Byla také zřízena ústřední státní nakladatelství a nakladatelství resortních ministerstev a úřadů, a byly u nich zřízeny i ediční řady. Tímto byl dokončen proces fungování systému státních nakladatelství, a proto tehdy vznikaly názvy jako SNTL, SNDK nebo NADAS apod. Postupně začala však mizet některá nově vzniklá nakladatelství, ale jiná ještě přetrvávala, jako například *Československé filmové nakladatelství, Mír, Osvěta* apod. Většinou byla zahrnuta do těchto nově vzniklých státních subjektů. V této době rovněž vznikala tzv. krajská nakladatelství, a to v závislosti se správním rozdělením, které se později změnilo zřízením počtu krajů. Od roku 1960 to jsou nakladatelství v Brně, Českých Budějovicích, Hradci Králové, Liberci, Ústí nad Labem, Ostravě a Plzni. Vydávala se zde regionální literatura, začínající autoři nebo reedice děl klasiků.

V 60. letech dochází k postupnému uvolňování otěží režimu a to i v oblasti nakladatelské činnosti. Po roce 1962 je ustanoveno Československé ústředí knižní kultury, vznikají také nové nakladatelské subjekty, ale především některá nakladatelství mění své názvy, které se udrží i v době tzv. normalizace. Dále se formuje výraznější nakladatelská koncepce, která se snaží zbavovat některých forem direktivního řízení, rozšiřuje se výběr domácí i zahraniční literatury, nastupuje nová generace autorů, z nichž jsou někteří později násilně umlčeni a rapidně rostou i náklady knih. Nakladatelé se totiž snaží čtenářům nabídnout širší škálu knih i v souvislosti se světem a dohnat tak nabídkový výpadek v 50. letech. Počínaje rokem 1960 vzniká také mnoho čtenářských klubů, jako například *Máj, Klub přátel poezie, Klub mladých čtenářů, Členská knižnice nebo Klub přátel technické literatury* apod. V dubnu roku 1968 se sešli představitelé nakladatelství a Knižního velkoobchodu a požadovali, v souvislosti s uvolňováním poměrů ve společnosti, několik pronikavých změn. Především požadovali vydání nového progresivního zákona, byli proti řízení knižní kultury ze státně administrativního centra, hlavním činitelem při řízení měl být podnik, dále požadovali zrušení cenzury, dohodli se založit Svaz a zvolili zde přípravný výbor.[11] Týž rok vznikl Svaz českých nakladatelských, vydavatelských a knihkupeckých podniků (celkem jich bylo 48). Jeho úkolem bylo mj. navázat na dlouhou tradici, nahradit administrativní řízení, odstranit křivdy z minulosti, materiálně zajistit výrobu knih, nepřipustit komercionalizaci nebo zajistit Svahu respekt a váhu v tehdejší Národní frontě. Předsedou svazu byl zvolen Jan Řezáč z *Odeonu*. Obdobný proces pokusů o změny probíhal i na Slovensku – vznikl *Slovenský spisovatel, Tatran, Mladá léta* apod. Tento nadějný nástup však skončil po srpnu 1968, kdy byl postupně omezován a nakonec likvidován.

[11] Tamtéž, s. 8,9.

Do listopadu 1989 u nás působilo, v podmínkách socialistické knižní kultury, celkem 57 nakladatelství, přičemž některá nakladatelství se časem sloučila, zanikla nebo další vznikla. Průměrně se počet nakladatelství v tomto období pohybuje kolem 45. Rozsahem počtu vydávaných titulů byla největší státní nakladatelství, významem pak spíš nakladatelství se značným čtenářských dosahem – např. *Odeon, Albatros, Mladá fronta, Práce, Svoboda, Naše vojsko* apod. Omezený počet publikací mohla vydávat nakladatelství společenských organizací a institucí a také nakladatelství krajská.

Po roce 1968 začala působit velká řada exilových nakladatelství, která vydávala sice v malých nákladech, avšak v poměrně širokém spektru zakázané domácí autory, ale i dokumenty, kde se objevují názory, které se doma nesměly používat. Do vlasti byla dopravována nejrůznějšími kanály a setkávala se zde se čtenářským ohlasem. Spolu s tím tu existuje domácí samizdatová tvorba – např. *Petlice, Česká expedice, Popelnice* nebo *Artforum*.

Direktivní způsob řízení se vyznačoval vymezením vydávané produkce v podobě tzv. gescí, takže existovala monopolní nakladatelství, která vydávala určitý žánr literatury a omezený byl i příděl papíru a deviz na zahraniční tituly. Tak byl titulový plán všech nakladatelství limitován, ale i ideologicky schvalován nadřízenými orgány. Samotné postavení nakladatelství bylo po právní stránce výrazně poddajné, a to jak vůči vydavateli, tak i mnohdy vůči samotnému podniku. Někteří redaktoři s tímto způsobem řízení úspěšně bojovali, ale omezení, která sice postupem času slábla, ve své podstatě přetrvávala. Nakladatelství pak trpěla přebujelým administrativním aparátem, velkým počtem redaktorů, chyběla technika, byla potlačována propagace a nakladatelství ani přímo nemohlo rozhodovat o své ediční ani finanční stránce. To vše omezovalo činnost nakladatelství jakožto kulturních, společenských i finančních institucí po dobu více jak čtyřiceti let.

Třebaže chyběla ekonomická motivace pracovníků, možnost uplatnit individuální přístup v rozhodovací rovině, vznikal v mnoha nakladatelstvích již od počátku 60. let v podobě promyšleného a důsledně dodržovaného systému edic a kvalitního redakčního kádru. S tím souvisela i odpovědná práce redaktorů z hlediska vybavení titulů, významná role ilustrátorů a především jejich možnost uplatnit se v oblasti dětské literatury, která měla obecně vysokou úroveň, ale i celkový výběr titulů na zásadě kvality a koncepce v edicích a také snaha a možnost vydávaní tzv. neziskových titulů, jako tomu bylo v případě *Mladé fronty, Odeonu, Albatrosu* nebo *Panoramy* a mnoha dalších. Výsledkem byl velký

zájem o knihy, vysokonákladové tituly i celkově stabilní a ceněné postavení knihy ve společnosti.[12]

Knižní kultura v tehdejší době také plnila jakési zástupné kulturně - politické poslání v rámci, jenž byl v některých případech v menším zorném úhlu stranického a státního dohledu nad médii.

Tento model začal upadávat s prvními politickými změnami v politické struktuře a transformující se společnosti. První problémy pocítila předlistopadová kamenná nakladatelství, která se rychle nedokázala přizpůsobit novému konkurenčnímu prostředí. Spektrum nakladatelů po roce 1989 se velmi rychle rozšiřuje a po tři roky narůstá o další nové příchozí, nabývá na objemu a navzájem se prolíná. V takové doslova erupci se nakladatelé zprvu registrují na Ministerstvu kultury ČR, ale od dubna 1991 ani toto nebylo podmínkou, a tak ze státního dohledu už zbyla pouze povinnost místně přihlásit živnost na magistrátu. Do hry o čtenáře tak vstupují jako nové nakladatelské subjekty tiskárny – např. *Borgis, Grafoprint, Severografia, Typografia* apod., dále spisovatelé a publicisté – např. Michal Horáček, Markéta Hejkalová, Pavel Kosatík, Pavel a Ivana Ornovi, Vojtěch Steklač, Milan Pávek, Jiří Suchý, Karel Sýs, Jan Šabata, Milan Uhde a mnoho dalších. Do řad nakladatelů přichází vědci, filozofové, psychologové, ale i studenti a knihkupci, zejména v Praze – Jiří Daniel, Vratislav Ebr, Jan Kanzelsberger, Michal Suchánek, Jaroslav Jirsa aj., zpěváci jako J. Zmožek nebo Hana a Petr Ulrychovi (nakladatelství Javory), zapojují se i instituce, zemědělská družstva, podniky, vědecké ústavy, vysoké školy, agentury, galerie, muzea, archivy, knihovny, cestovní kanceláře nebo vydavatelství periodik včetně velkých médií – časopisy jako *Reflex, Mladý svět, Svět v obrazech, Vesmír, Vokno* ad.[13] Své nakladatelství má i televize nebo rozhlas, které občas přichází na trh s novými edicemi, např. *Public Relations & Promotions,* dnes *Edice ČT*, nově vzniklé politické strany, nejrůznější spolky a fankluby (sci-fi kluby, Mírový klub J. Lennona v Praze apod.), sportovní kluby, církevní řády. Přirozeně se objevují nakladatelští redaktoři, šéfredaktoři, náměstci, ředitelé, kteří se osamostatňují, opouštějí své dřívější podniky a zakládají, ať již společně, či sami, vlastní nakladatelství, kde realizují doposud neuskutečněné záměry, a stejně je tomu i u těch, kteří přicházejí z ciziny buď jako ineditní nakladatelé, nebo s ideou realizovat tu nakladatelství (jako např. u Karla Jadrného, Roberta Němce, Alexandra Tomského aj.). Někteří zůstali natrvalo, jiní se objevili jen krátce.

[12] Tamtéž, s. 10,11.
[13] Tamtéž, s. 12.

Vznikají i rodinná nakladatelství (někde živnostenský list vlastní otec, matka i dcera, každý zvlášť) a je přirozené, že na domácí trh vstupují i zahraniční nakladatelské domy – německé, rakouské, francouzské, kanadské, americké apod., které buď přímo vkládají kapitál, či jsou jen spolupodílníky, mapují trh a zaujímají žánrově nenaplněná místa, zejména v oddechové literatuře, právnické, ale i dětské, avšak nezískávají dominantní postavení (situace se však mění, dnes např. ve svých rukou mají většinu právnické produkce zahraniční nakladatelské domy, čtení pro ženy po velkém nástupu nakladatelství I. Železného se přesunulo do rukou *Harlequina* apod.). Sami domácí nakladatelé obnovují tradici soukromého podnikání v případě, že ji ještě pamatují před rokem 1948, spíše však jako rodinní pokračovatelé, restituenti (znovu se objevují jména jako Aventinum, Hynek, Chvojka, Voleský aj.), ale především jakožto nové subjekty. Velký počet nakladatelství je také dán tím, že v mnoha případech se osamostatňují dosud působící ediční oddělení – bez samostatného oprávnění, s omezeným počtem titulů a bez samostatného edičního rozhodování – vysokých škol a univerzit, vědeckých institucí a ústavů apod. Například Akademie věd ČR dnes v rámci své činnosti uvádí okolo 40ti de facto samostatně produkujících nakladatelských subjektů, velké množství institucí rovněž disponuje svými nakladatelskými subjekty, které nejsou producenty pouze dovnitř, ale i navenek, totéž platí i o ministerstvech a dalších úřadech, a to nemluvě o regionálních vydavatelích. Mnohdy je činnost časově i finančně náročná, skutečností však je, že tu působí další velký počet nakladatelských subjektů, často s významnou a důležitou knižní produkcí.

Tak od počátku roku 1990 dramaticky stoupal počet nakladatelů v podobě jakési ďábelské erupce doposud potlačované potence, takže číslo předlistopadových 45ti nakladatelství působilo poměrně směšně v porovnání s údaji, které přinesl každý nový půlrok. V červnu 1990 bylo nakladatelů přibližně 400, v prosinci už 1 400 a v červnu 1991 již kolem 2 500. Tento nakladatelský boom však ještě neměl svůj konec, neboť v létě 1992 byl uváděn počet 4 000 nakladatelů.

Kdo vlastně tvořil takto velký počet příslušníků této profese? Podle výsledků výzkumu, který provedl sociolog Hynek Jeřábek společně se studenty z Fakulty sociálních věd Univerzity Karlovy v roce 1993, vyplývá, že 67% jich mělo vysokoškolské vzdělání a z profesních předpokladů se jich přes 20% rekrutovalo z řad nakladatelských pracovníků předchozích nakladatelství, 6% uvedlo jako původní profesi knihkupeckou, 15% pocházelo z řad kulturních pracovníků a přes 51% bylo zařazeno v kolonce ostatní. Podle průzkumu noví nakladatelé viděli v nakladatelském podnikání svou příležitost se uplatnit nebo všeobecně zájem o kulturu, knihy apod.

Velmi rychlý polistopadový rozvoj nových nakladatelství by se dal rozdělit do tří období: první fáze by se mohla nazývat *dobou, kdy je vše povoleno*, druhá *obdobím nástupu znovuobjevených žánrů* a třetí *obdobím přízraku krize odbytu*. První období bylo vymezeno prvním pololetím roku 1990 a typickým enormním rozšířením dosavadního trhu, vstupem nových nakladatelů a vysokými náklady knih. Na rozdíl od socialistických podmínek bylo nyní dostatek papíru a tak všichni začali bez omezení potiskovat tuny této strategické suroviny. Druhá fáze se vymezuje koncem roku 1990 a následujícím rokem 1991.[14] Je charakteristická reedicí dávno zapomenutých knih, volných autorů a návratem „ztracených" žánrů – červené knihovny, westernů, kovbojek, sci-fi, později počítačové, právnické, ekonomické literatury apod. Nakladatelé se v této době než na kvalitu, zaměřují na kvantitu. Třetí fáze započala rokem 1992 a měla dlouhé trvání. Objevila se krize knižního trhu a nasycenost vším – tituly, autory, žánry. Začínají tak klesat náklady knih, rostou ceny knih nebo zanikají některá státní nakladatelství. Ti, co očekávali od volného trhu jednoduchost a snadnost prosazení se, nyní zjišťují, co vlastně svobodné podnikání znamená. Po určitém období se také zformuje Svaz českých knihkupců a nakladatelů, jenž se snaží navazovat na předúnorovou činnost. Jeho činnost je však již v počátcích provázena problémy např. v podobě špatné volby názvu nakladatelství, kdy pod jedním názvem působí i více nakladatelství. Objevují se ale i vážnější potíže. Není problém knihu vyrobit, sehnat autora, ale titul prodat. Vyskytuje se špatná platební morálka, nedodržování termínů splatnosti apod. Největší riziko tak na sebe bere nakladatel. Ani knihkupci nepracují s knihami dlouhodobě a profesionálně, existuje problém starých zásob, zvyšuje se distributorský a knihkupecký rabat, narůstá komisní prodej a distributor jakožto neprofesionál tvoří nejslabší článek komunikačního řetězce mezi autorem a čtenářem. Proto si také postupně řada nakladatelů zřizuje vlastní distribuční sítě. Důsledkem těchto problémů krachuje v polovině 90. let několik významných nakladatelství – např. *Odeon, Melantrich, Český spisovatel, Victoria Publishing* apod. To všechno a k tomu fenomén stánkového a pultového prodeje, výprodeje tzv. levných knih, porušování autorských práv, bezúspěšná snaha kodifikovat pevné ceny knih, neexistence čtenářských průzkumů, konkurence televize, seriálů, internetu a všeobecně široká nabídka médií, růst cen knih a mnoho dalších aspektů přináší nakladatelům řadu existenčních problémů.

Jsme a budeme svědky proměn v nakladatelské oblasti, ať již v proměně skladby titulů, vizualizací knihy a její podoby, nárůstu odborné, encyklopedické literatury, včetně stále oblíbenější literatury faktu, memoárové literatury včetně bulvárních a skandalizujících titulů,

[14] Tamtéž, s. 13,14,15.

jejichž náklady stoupají. Celosvětově však náklady klesají. Problémem také mohou být někteří nakladatelé, kteří se neumí příliš prezentovat, sází na individualismus a omezenou žánrovou skladbu, mohou pak být „brzdou“ knižního trhu. Netýká se to však těch, kteří jsou stálicemi na knižním trhu a ani těch profesionálně odpovědných, ale týká se to některých nakladatelů, kteří se pohybují na knižním trhu dlouho, a někdy i těch nově příchozích.[15]

Přesto, dnešní nakladatelé tvoří široké spektrum osobností, činností, zálib, které vypovídají o uvolněných lidských možnostech a potencích jak na velkém prostoru, tak i vskrytu, málo viděni a známi, ale de facto rovnocenně – v jejich uplatnění na současném knižním trhu. To, že tuto profesi tvoří tak velký počet zarputilých „nadšenců“, vypovídá o tom, že i v dnešní ekonomické době, kde se klade důraz na profit, společenskou úspěšnost, mediální uplatnění produktů, v této profesi stále přetrvává polozapomenutý renesanční ideál touhy zvládat více lidských činností. Dnešní nakladatelé jsou tak důležitým svědectvím o významu a zájmu o důležité místo v komunikačním procesu mezi autorem a čtenářem. Stále je nakladatel zásadním a zprostředkujícím subjektem této komunikace. A i když je počet nakladatelů stále vysoký k poměru počtu čtenářů, vypovídá tak mnohé o zájmu a významu této profese.

Jiné zájmy - zájmy čtenářů, jakožto cílových subjektů, se vnitřně diferencovaly, některých čtenářů ubylo, avšak nabídka se rozšířila. Čtenářská nabídka se tedy dá spolehlivěji určit, čtenářů je do jisté míry méně, ale četba stále zůstává biologickou potřebou lidstva. Kniha, nejstarší médium, se ubránila nástupu nových médií a svou roli v životě člověka a společnosti zatím neztratila. Důležité je, že nástup nakladatelů po roce 1989 narušil dosavadní vztahy v knižní kultuře, rozbil jejich strnulost a neměnnost, oživil scénu, ale neohrozil podstatu funkcí knihy.

Moderní nakladatelé urazili velkou cestu od doby, kdy se definitivně odděluje nakladatel od tiskaře a knihkupce. Cestu od zakladatelských osobností typu Františka Topiče, Jana Laichtera, Jana Otty aj., kteří vybudovali velké a významné nakladatelské domy ještě za Rakouska – Uherska, nakladatelů prvorepublikových a těch krátce působících po roce 1945, přes socialistické knižní podnikání, až k znovuzrození volné nakladatelské soutěže bez politických či jiných zásahů. Kniha, autor, čtenář a pochopitelně oba dva důležité zprostředkující články komunikačního procesu – nakladatel a knihkupec – společně velmi citlivě reagují na všechny politické a společenské změny. Knižní kultuře jsou tedy vlastní problémy, které v jevové formě zasahují do spektra žité skutečnosti. Tím neustále vždy znovu a znovu oživuje a ozřejmuje svou podstatu. Do té míry je nakladatel i nositelem všech

[15] Tamtéž, s. 16,17,18.

budoucích změn, které společně tyto subjekty zmíněného komunikačního procesu čekají a které nás ve své mediální funkci budou provázet.[16]

[16] Tamtéž, s. 20,21.

3. VZNIK A VÝVOJ NAKLADATELSTVÍ PASEKA

3.1 FUNKCE A ROLE NAKLADATELSTVÍ VE SPOLEČNOSTI

K historii a stručnému vývoji nakladatelství v Československu jsme si něco řekli již v předchozí kapitole. Nyní nás bude zajímat pojem nakladatelství a vůbec jeho funkce a role ve společnosti.

Nakladatelství je součástí kulturního života a také ho ovlivňuje. Trojice autor – nakladatel – čtenář je ztělesněním každého úsilí po vytvoření podmínek pro duchovní potřeby kterékoliv společnosti. Nakladatelství funguje jako kulturní, společenská a ekonomická instituce. V těchto funkcích se jednotlivé články doplňují a sjednocují. Nakladatelství mohou mít vydávání knižních publikací jako svou hlavní i vedlejší náplň činnosti. Vyjádřením je zpravidla již samotný název, například velkých nakladatelských domů, většina středně velkých a malých nakladatelství se soustřeďuje v nakladatelské činnosti převážně na neperiodickou literaturu.

Z pohledu zaměření nakladatelské činnosti můžeme mluvit o cílových funkcích jako o hlavních a vedlejších, které mohou být formálně vyjádřeny názvem podniku, obsahově pak jeho strukturou a náplní vydavatelské činnosti. Vyjádřením této náplně je ediční plán a konkrétní titulový záměr edic. V teoretické rovině náplně vydavatelské činnosti můžeme sledovat různé cíle: kulturní poslání, politický, ideový záměr, ekonomicky účelové zaměření, úzce oborové zaměření, institucionální zaměření nebo osobnostní či charitativní poslání.

Dále je třeba zdůraznit osobnost zřizovatele, majitele – jednotlivce, skupiny, společnosti různého typu, státu, instituce, družstva, spolků, sponzorů, nadací ad. – podmínky vzniku, předpoklady úspěšného podnikání a také časový moment v podobě vstupu na trh. Cíle se prolínají a mohou být při vstupu na knižní trh jiné, a mohou se v průběhu další nakladatelské činnosti proměňovat.[17]

Kulturní poznání jako cíl nakladatelské činnosti vyznává a obhajuje většina nakladatelů, neboť si je vědoma toho, že vychází z podstaty a funkce knihy v její dlouhé historii. Cílem však mohou také být politické, náboženské, ideologické a jiné nejrůznější ideové záměry, dané přímo veřejným proklamováním ediční skladby nakladatelství, nebo pouze záměry zakrývají, například jinou činností, běžnou produkcí apod. Ediční činnost, výběr autorů, témat je podroben přísnému výběru, selekci a plní předem stanovený ideový

[17] HALADA, Jan. *Člověk a kniha: Úvod do nakladatelské specializace.* Praha, 1993, s. 36-37. ISBN 80-7066-767-2.

nakladatelský záměr. Ten může být vlastní nakladatelství, které bylo za tím účelem založeno, má tedy předem stanovenou funkci a obrací se na vyhlédnutou skupinu čtenářů.

Do pozadí ustupuje i kulturní poslání jako cíl nakladatelské činnosti v případě úzce ekonomického zaměření, které sleduje za svůj cíl jen zisk. Taková nakladatelství vždy existovala a profitovala z momentálního čtenářského boomu, politických změn a změn knižního trhu.

Specificky orientovaná a úzce zaměřená nakladatelství se soustřeďují na určitý obor lidské činnosti, který pak ve své produkci představují a nabízejí zájemcům z řad čtenářů. Taková nakladatelství patří svou činností mezi nakladatelství s kulturním posláním ve specifické podobě. Na knižním trhu rovněž působí nakladatelství institucionálního zaměření. Státem řízená, podporovaná, dotovaná, institucemi zřízená. Další nakladatelství vznikají z vůle sponzora, jako nadační zařízení, kde je jejich existence limitována zájmem a ekonomickými možnostmi zřizovatele. Totéž platí i o nakladatelstvích charitativně zaměřených, ale i soukromých nakladatelích, kteří vstupují na kolbiště knižního trhu s otevřeným hledím, ale jejich předností je pouze nadšení či posedlost a tuto činnost chápou sice jako vyšší poslání, ale často nerespektují jakoukoliv ekonomickou rozvahu.[18]

Jedním z nadšených soukromých nakladatelů a zároveň výjimkou, jehož vstup na kolbiště knižního trhu byl a dodnes je úspěšný, je Ladislav Horáček. Jeho nakladatelství Paseka přetrvalo na českém knižním trhu dodnes a jeho aktivity zasáhly i do kulturní oblasti. Více si povíme v následujících kapitolách.

[18] Tamtéž, s. 39-40.

3.2 NAKLADATELSTVÍ PASEKA – OBDOBÍ ZAKLADATELSKÉ

Nakladatelství vzniklo 9. prosince 1989 a následovala ho řada dalších, kdy po roce 1990 dramaticky stoupl jejich počet. Sídlo mělo nakladatelství v Praze 2, v Ibsenově ulici, později přejmenované na Chopinovu, v domě, kde kdysi bydlel významný český nakladatel Jan Laichter, a který proslavil architekt Jan Kotěra.

Slavnostně bylo sídlo otevřeno 23. července 1991. Nápis na výloze hlásal, že jde o nakladatelství, knihkupectví a galerii současně. Pravidelně začal v interiéru navrženém architektem Mikulášem Hulcem fungovat prodej knih a zároveň se otevřela úvodní výstava: 1. malý bazar (zatím) nevydaných knih. Šlo o jakousi burzu pro vydavatele, kteří zde mohli najít knížky, jejichž realizace nebyla z ekonomických důvodů možná.[19] Bazar se konal ve spolupráci se Svazem českých nakladatelů, vydavatelů a knihkupců, který vyzval nakladatele, aby na něm nabídli tituly, které nebyly ještě vydané. Výstava uspořádaná ze soukromé iniciativy redaktorů a tvůrců soustřeďovala přes pět desítek maket knih a ukázek jejich ilustrací. Například tituly jako *Skalní města v Čechách*, *Neznámá krása Prahy*, ale i humoristicko-parodistický román Petra Šabacha *Putování mořského koně*. Výstava umožnila, aby se těchto rukopisů ujali nakladatelé schopní je převzít, dokončit a vydat. Jak uvedl majitel nakladatelství Paseka Ladislav Horáček, počet knihkupectví se v posledních měsících roku 1991 snížil zhruba na polovinu a existovala dokonce města, kde čtenáři nenalezli ani jediné. Přítomní se shodli na tom, že v době, kdy řada autorů především odborných publikací je ochotna se zříci honorářů, jen aby jejich díla vyšla, je jakákoliv forma burzy v oblasti knižní kultury více než záslužná. Proto také hodlalo nakladatelství Paseka pokračovat v této akci.[20]

Ale zpět k samotnému počátku nakladatelství Paseka. V jejím čele stál především Ladislav Horáček. Narodil se v roce 1947 v Praze do rodiny továrníka. Chvíli studoval matematicko-fyzikální fakultu, pak skládal balíky na nádraží, topil ve škole, pracoval v Národní knihovně. Postupně vystudoval filozofii a politickou ekonomii na Filozofické fakultě Karlovy univerzity, pracoval v kladenské Poldovce ve slévárně i v plánovacím oddělení, což jak sám později řekl, považoval za nejzbytečnější práci svého života.

Že se stane nakladatelem, se Ladislav Horáček rozhodl ještě v době komunistické, někdy v letech 1983 – 1985. Chodil po Praze a vybíral si domy, do kterých by nové nakladatelství nastěhoval, *„až bude po válce“* říkával. V té době pracoval jako redaktor

[19] LUKEŠ, Jan. Paseka a její lidé. In *Lidové noviny,* roč. 2 nebo 4, 1991. ISSN 0862-5921.
[20] BĚLINA, Pavel. Bazar nevydaných knih. In *Lidové noviny,* roč. 2 nebo 4, 1991. ISSN 0862-5921.

v malém Středočeském nakladatelství, které sídlilo u Prašné brány, a snil o tom, jak se jednou osamostatní a bude vydávat, co bude chtít, a nebude mu do toho nikdo mluvit. Chtěl zkrátka svobodnou práci, která ho fascinovala.

Stal se tak prvním, komu se vyplnil sen o vlastním nakladatelství. Vzniklo to tak, že na kongresu Protialkoholní společnosti doktora Římsy (postava z Váchalova románu) vyhlásil nakladatelství Paseka za založené. Na tento kongres chodilo asi tak dvacet až padesát lidí, debatovalo se a pilo pivo. Mluvilo se o Váchalovi, boji proti alkoholismu, dialektickém materialismu apod. Jak sám Ladislav Horáček řekl: *„Bylo to moc fajn, pomáhalo to přežít. Všude okolo jsme poslouchali a četli různé pitomosti, na fakultě, v rádiu, v novinách. Utahovali jsme si z nich, bylo to velmi osvobozující. Utvrzovali jsme se, aniž jsme o tom věděli, že se dá přemýšlet i jinak.“* Kongres byl založen v roce 1972 Jiřím Kaše, kunsthistorikem, který učí na restaurátorské škole v Litomyšli a Juliem Hůlkem, muzikologem, jenž pracuje v Národní knihovně. To byli přátelé, kteří Ladislava Horáčka přivedli ke *Krvavému románu*, který určil, jak sám řekl, celý jeho osud. Všechno, co souviselo s nakladatelstvím, souviselo s *Krvavým románem*. *„Vlastně jsem nakladatelství založil jen kvůli tomu, abych mohl vydávat Váchala, pak ale přišli přátelé, hlavně historici, a ti to posunuli úplně někam jinam.“* [21]

Osobnost Josefa Váchala a jeho *Krvavý román* byl pro nakladatelství osudným. Poprvé se s ním Ladislav Horáček setkal, jak již bylo řečeno, prostřednictvím Jiřího Kaše a Julia Hůlka. Podruhé se tak stalo roku 1987, kdy s Josefem Beránkem a Lenkou Starou, s nimiž později, tři týdny po revoluci zakládal Paseku, začali *Krvavý román* točit na osmičku jako němý film. Každou kapitolu knihy točili zvlášť, s titulky, které tvořily jednotlivé věty z Krvavého románu.[22]

Krvavý román vyšel v létě roku 1990. Šlo o reprodukci díla v úplnosti vytvořeného všestranným českým umělcem Josef Váchalem. Těžiště Váchalovy tvorby spočívalo v originální knižní tvorbě, která neměla obdoby. V podstatě každá z celkového počtu jednoho sta Váchalových knih je komplexním produktem spisovatele, grafika, tiskaře, knihvazače a filozofa v jedné osobě. Jednou z těchto knih, vydávaných v malých nákladech, a proto tak vzácných, je i *Krvavý román*, vysázený a vytištěný přímo bez rukopisu roku 1924 v počtu sedmnácti exemplářů.

Na samém konci autorova života bylo sjednáno další vydání *Krvavého románu*. Vyšel v roce 1970, již po Váchalově smrti, jako „běžná“ kniha. Širší veřejnost se tak vlastně poprvé

[21] URL:<http://blog.aktualne.centrum.cz/blogy/karel-hvizdala.php?itemid=8340> [cit. 2012-03-20]
[22] CHVOJKOVÁ, Helena. Jak se Horáček potkal s Váchalem a co z toho pošlo. In *České slovo,* roč. 92, č. 161, str. 4, příl. Hobby magazín, č. 28, 2000. ISSN 1212-6519.

seznámila s krajně vyhraněnou obhajobou žánru tzv. krvavého románu, brakové literatury svého druhu a podobného zábavného čtení. Váchal svůj Krvavý román původně zamýšlel, a také započal jako „studii kulturně a literárně historickou“, aby ji pro názornost doplnil vlastní představou „dokonalého krvavého románu“ jako podivuhodné změti nejne-pravděpodobnějších příběhů.

Toto pozoruhodné dílo tak vychází potřetí. Vychází jako faksimile původního tisku z roku 1924. K atmosféře originálu proniká toto vydání mnohem bezprostředněji než vydání z roku 1970, které volilo novou sazbu, byť se zachováním typu písma a všech typografických zvláštností, úmyslných i neúmyslných Váchalových chyb. K autentičnosti přítomného třetího vydání navíc přispívá nesporně dokonalejší reprodukce dřevorytů a náprava cenzurovaného zásahu, ke kterému se před dvaceti lety vydavatel musel uchýlit. Najdeme tu také dva fotografické portréty, a na závěr fotografii stěží napodobitelného kónického knižního artefaktu.

Lze také uvažovat o časovosti, nebo i nadčasovosti *Krvavého románu*. Prozkoumáním zdánlivě fantasmagorického díla odkrýváme nečekaný podíl reality na utváření děje, stejně tak jako filozoficky směle vyklenutá a završená na pozadí rozpletených a neskončených románových příběhů. Jeho román oslovuje čtenáře i dnes. Jeho osobitá chvála bláznovství a náhody je konstruktivní, je výrazem svobodného pocitu v jakkoli těžkém životě, v jakkoli těžké době.

Spontánně můžeme dát za pravdu autorovu „pábitelství“, s jakým čtenářům nabízí svůj ojedinělý román. Je v něm vše: *„Příští generace, neznajíce celou nesmyslnost socialismu a komunismu, podiví se velice, kterak za tuto bláznivou ideu dovedl někdo zemřít a se obětovat…“* řekl Váchal jasnozřivě před stalinskou érou a dodal, že *„Vraždy v krvácích jsou vymyšleny, v socialismu jsou skutečností; vizte Rusko!“*[23]

Nakladatelství Paseka se tak ujalo, zatím jako první, dosud nesplněného požadavku soustavnějšího zveřejňování a výkladu tvůrčího odkazu Josefa Váchala. Sám název nakladatelství napovídá širší záměr a souvislosti: Josef Paseka byl pražský nakladatel brakové a zábavné literatury v 19. století. Váchal téhož jména užil pro hlavní autobiografickou postavu svého *Krvavého románu* – pokoutního redaktora. Není také náhodné, že je to právě Váchalův *Krvavý román*, jenž zahajuje řadu dalších autorových knih a grafických listů a další spřízněné i jakkoliv pozoruhodné literatury či produkce, kterou nakladatelství Paseka hodlalo vydávat.

[23] HŮLEK, Julius. Krvavý román Josefa Váchala In. *Literární noviny,* roč. I, č. 25, 1990. ISSN 1210-0021.

Naplňuje se tak další Váchalova typická lamentace, nebo mistrná prognóza: *„Ty nepochopíš, Paseko, jakou paseku svým románem v národě jsi mi způsobil?“*[24]

Sám Josef Váchal knihu zakončil slovy: *„Tento román satirický a groteskní dokončen byl v říjnu roku 1924. Tuto knihu s 11 starými a 68 původními dřevoryty vysázel bez rukopisu, vytiskl během osmi set hodin a vydal v 17 exemplářích Josef Váchal, dřevorytec ve Vršovicích, čp. 648.“* Jak sám Váchal přiznává, jde o text automatický, kterému však předchází zasvěcený rozbor tzv. krváků, dobrodružných knih, v nichž nechybí napětí, teče krev a vrší se hory mrtvol. On svůj „Pokus o typ ideálního krvavého románu“ pojímá s nádechem ironie, zasazuje ho do českého prostředí, nespoutaně si vymýšlí a jeho způsob tvorby se přibližuje surrealistické metodě. Od snových motivů se vrací k jevům reálným a sebe stylizuje dokonce do tří postav – Mistra z Vršovic, malíře Fragonarda a pokoutního redaktora Paseky. Dojem z díla umocňuje i specifický slovník, který společně s výtvarnou stránkou tvoří esteticky jednotný celek.

V poznámce nově vydaného románu se k vztahu k Váchalovi vyjadřuje i majitel a nakladatel Paseky Ladislav Horáček: *„Je to pocta velkému umělci, jehož osobnost a dílo vtiskly pečeť celé naší ediční činnosti. Symbolicky tento záměr vyjadřuje již název, který si nakladatelství dalo do svého záhlaví – jméno jedné ze tří podob, v nichž sám Váchal v Krvavém románu vystupuje.“* Jasně tak Ladislav Horáček říká, na jakých hodnotách chce Paseka stavět.[25]

V roce 1990 tedy vyšel Krvavý román, ale nebyla to jediná kniha. Spolu s ní vyšel i Ladislav Klíma a astrologický kalendář dalšího římsologa Vítězslava Čížka, *Úsporná kuchařka* atd. Jak řekl sám Ladislav Horáček, tehdy vydávali i *ptákoviny.* Zároveň se domluvil s Petrem Šabachem, kterého znal už léta, především z hospodského prostředí, že se stane jeho „dvorním“ vydavatelem. Jeho první knihou v nakladatelství a zároveň i neúspěšnější byla: *Hovno hoří*. Dlouho společně nad rukopisem přemýšleli, jak knihu nazvou a nakonec se prosadil tento pracovní název. Přesto, se ho prý lidé ostýchali vyslovovat, proto říkali: *„Dejte mi toho Šabacha.“* Do roku 2008 se prodalo asi 70 000 exemplářů a napomohl tomu i film Pelíšky natočený dle této knihy.

Na počátku nakladatelství stáli tedy Ladislav Horáček, „Josef Váchal“ a Petr Šabach, ale postupně se k nim přidávali historici. Jmenovitě například Pavel Bělina, Petr Čornej nebo Jan P. Kučera.

[24] Tamtéž.
[25] SŮVA, Vladimír. Josef Váchal – „Krásnokněhák“ In. *Nové knihy,* roč. 30, 1990.

Ladislav Horáček vzpomíná, jak se s nimi setkal: *„Jednou, v roce 1991, jsme šli s Jirkou Kašem Liliovou ulicí, a tam na konci, na Betlémském náměstí, byla hospoda U Betlémské kaple. A protože bylo horko, zaskočili jsme na pivko. U jednoho stolu seděl hlouček lidí, některé jsem znal, a to právě byl kroužek historiků. Kromě Pavla Běliny, Petra Čorneje a Jana P. Kučery, tam ještě byli Jirka Rak, Jarda Hrbek, Petr Mareš, Dagmar Moravcová a další, a když jsem si k nim přisedl, zrovna se dohadovali o tom, že se jim cosi nelíbí na jakém si pedagogickém nakladatelství a že chtějí vydat učebnici historie. Někdo z nich nad tím pivem povídá: „Heleďte, kluci, vždyť Láďa má nakladatelství. Já mlčel a po chvíli se někdo zeptá: „Vzal bys to?“ Řekl jsem: „Jo – samozřejmě.“ Pak jsme se začali bavit o honorářích. Zeptal jsem se, kolik budou chtít procent. Oni procenta tvrdě odmítli, že chtějí paušál, že na ty mé kapitalistické triky neskočí. Chtěli tři tisíce za arch. Kdybych jim dal jenom ty tři tisíce, tak by mi všechny honoráře vyšly na 30 000. Mně se to zdálo málo, a tak jsem jim slíbil navíc šest procent. Nechtěl jsem je obrat. Oni se smáli a říkali: „Jestli chceš, tak přidej.“*

Nakladatelství se dařilo. Na samém počátku se prodávalo všechno, co se vydávalo. Od Káji Maříka až po nejhlubší filozofii. Náklady se pohybovaly od deseti tisíc do sta tisíc. To trvalo tak do roku 1991 až 1992.[26]

V Pasece pracovalo celkem sedm lidí – Ladislav Horáček, dva redaktoři, jedna výtvarná a zároveň technická redaktorka, ekonom, knihkupec a sekretářka. Vybavení nakladatelství bylo skromné: počítač, kopírka, staré židle a stoly koupené levně a jeden vůz Škoda 105. Jak již bylo zmíněno, nakladatelství se zpočátku dařilo velmi dobře. Podařilo se prodat celý náklad prvních dvou knih – Váchalova *Krvavého románu* a *Utrpení knížete Sternenhocha* Ladislava Klímy. Díky vydělaným penězům se Paseka pustila i do aktivit mimo-knižních. Rozhodli se například zachránit chátrající dům Josefa Portmana v Litomyšli, kde Váchal vymaloval dvě místnosti.

Do léta roku 1991 nakladatelství vydalo celkem 10 publikací:

1. Josef Váchal – *Krvavý román*, náklad 40 000;
2. Ladislav Klíma – *Utrpení knížete Sternenhocha*, náklad 45 000;
3. *Pasekův kratochvilný astrologický kalendář 1991*, náklad 60 000;
4. *Stavíme Stalinův pomník* (společenská hra), náklad 40 000, dotisk 20 000;
5. Samuel Beckett (účelová publikace pro divadelní studio Grál), náklad 2 000;
6. Anuše Kejřová – *Úsporná kuchařka*, náklad 90 000;
7. Jaroslav Cír – *Zahrada s kocourem*, náklad 5 000;

[26] URL:<http://blog.aktualne.centrum.cz/blogy/karel-hvizdala.php?itemid=8340> [cit. 2012-03-27]

8. Miki Ryvola – *Tom Kečup a pes Vorčestr*, náklad 30 000;
9. Martin Stejskal – *Labyrintem tajemna aneb Průvodce po magických místech Československa,* náklad 30 000;
10. *Quodlibet* (faksimile Mozartovy skladby, účelový náklad pro Národní knihovnu), náklad 1 000.

Kromě účelových publikací a společenské hry byly všechny knihy vázané v tvrdých deskách, žádné nekvalitní paperbacky. To byl ostatně jeden ze základních principů Paseky – dělat publikace nikoliv kvůli zbohatnutí, ale proto, aby vycházely knihy v plném slova smyslu krásné. Za tu nejkrásnější vydanou knihu v tomto období je považována „vlajková loď" Paseky – *Labyrint tajemna*. Slovník strašidelných míst v Československu, obsahuje přes 1 300 lokalit a k nim skoro 2 000 hesel o pokladech, bezhlavých rytířích, bludičkách a tajemných astrolozích. Vázáno v plátně, ochranná průhledná fólie, pečlivě a krásně vytištěno, ilustrace, mapky, dvě zakládací barevně odlišené stužky, jedním slovem krása.

A jaká, nebo jaké knihy byly největší radostí Ladislava Horáčka? *„Největší radost jsem měl samozřejmě z Váchalova Krvavého románu, protože byl první a navíc je to můj zamilovaný autor. Ale měl jsem radost i z Ryvoly, protože čím víckrát jsem ho četl, tím víc se mi to líbilo. Krásný humor a krásný jazyk. No a samozřejmě Stejskalův Labyrint tajemna. Dát takový slovník dohromady během půl roku a za tři měsíce to vytisknout, to byl zázrak. Ale bylo na ní i nejvíc práce."*[27]

Úspěchy trvaly do první půlky devadesátých let, a pak se postupně začaly zvyšovat náklady na výrobu, a tím se knihy dostaly do cenové spirály, v níž jedno podpíralo druhé. Začalo se mluvit „o krizi české knihy."

Krize si prošla několika pomyslnými fázemi, kdy na počátku byl knižní boom vedoucí k nadprodukci, přes zdražení tiskárenských prací a papíru až téměř k rozpadu trhu. Co tento proces doprovázelo?

Po roce 1989, respektive 1990, došlo k enormnímu nárůstu nových nakladatelství, což souviselo zejména s enormním čtenářským zájmem o dříve zakázané tituly. Legendární knihou zůstávají *Černí baroni* od Miroslava Švadrlíka, kterých se prodalo 700 000 výtisků. Velká čtenářská poptávka, stejně jako absence předpisů, měla i stinné stránky v tom, že nastal značný propad knižní kultury. Nakladatelé se snažili vyjít vstříc poptávce a maximalizovat svůj zisk a stranou zůstávaly ediční příprava, redakční zpracování, profesionální překlady, jazykové korektury, nebo běžné typografické standardy. Pro srovnání v roce 1990 u nás vyšlo

[27] HALADA, Andrej. Paseka, Váchal a Horáček: Portrét nakladatele In. *Tvar,* roč. 2, číslo 36, str. 8, 1991. ISSN 0862-657X.

4 136 titulů a rok později již 6 057. Vysoký počet titulů přinesl pestrost nabídky, ale současně došlo ke snížení nákladů jednotlivých titulů, zvýšení nároků na kapacitu knihkupectví a především zkrácení prodejní doby nových knih. Status novinky měla kniha přibližně měsíc, pak se přestěhovala na méně významné místo.

Přibližně v letech 1992–1993 začala opadat vlna čtenářského zájmu o knižní produkci. Objevil se nový způsob trávení volného času, nová média a celková proměna hodnot obyvatel. Nemalou roli v tom hrála i zvyšující se cena knih. Pravděpodobně v tomto období dochází k výraznější diferenciaci na tzv. vysokou a nízkou literaturu. Zejména v oblasti vysoké literatury se začínají profilovat a specializovat jednotlivá nakladatelství. Jestliže v prvních letech po listopadu 1989 značka nakladatelství nehrála prakticky významnější roli, nyní se naopak stává vodítkem pro orientaci čtenářů. To přináší velké zvýšení úrovně knižní kultury, ediční práce i grafického řešení. Vyprofilovalo se tak i nakladatelství Paseka společně s jinými nakladatelstvími jako například Argo, Host nebo Atlantis.

Při snižování počtu čtenářů tzv. vysoké literatury zasáhl stát formou finanční grantové podpory. Zřízen byl grant na podporu vydávání literárních časopisů, grant na podporu vydávání současné české literatury, na podporu překladové literatury, grant dětské ilustrované literatury, grant na podporu vydávání děl české literatury v zahraničí. V průběhu 90. let byl vytvořen grantový systém, který systémově pokrývá celou oblast literatury. Ovšem stálým problémem je nedostatečná výše finančních prostředků trvající dodnes.[28]

Krizi knižního prostředí si uvědomoval i Ladislav Horáček, který viděl především problémy v odbytu, zanikání mamutích státních podniků a zavírání knihkupectví. A nejsložitější podle něho bylo dostat knihu ke čtenáři, kdy nebyly distribuční firmy dostatečně kapitálově silné a většinou braly knihy, u nichž předpokládaly jistý a rychlý zisk. Takže bez vlastní distribuce se nakladatel neobešel. Přesto Ladislav Horáček věřil v budoucnost knihy a jejich návrat do knihkupectví.[29]

S problémy na knižním trhu se nakladatelství Paseka vypořádalo úspěšně a v prvním období svého působení na trhu ovlivnilo i českou kulturu. Bylo zachráněno unikátní muzeum Josefa Váchala v Litomyšli, založen divadelní soubor *Filigrán*, natočen *Krvavý román* a v prvních letech úspěšně provozována hospoda, kde se scházelo široké spektrum umělců, novinářů, grafiků, politiků v čele s Janem Rumlem nebo Václav Havlem, který tam představoval své knihy.

[28] URL:<http://www.culturenet.cz/res/data/000054.rtf> [cit. 2012-03-30]
[29] PEŇÁS, Jiří. Entuziastická paseka In. *Práce,* roč. 47, č. 5, 1991. ISSN 0231-6374.

3.3 PŘÍCHOD VLADIMÍRA PISTORIUSE

Osobnost Vladimíra Pistoriuse byla dlouhá léta spojována s nakladatelstvím Mladá fronta, v jejímž čele stál. Jeho působení v nakladatelství Paseka zahrnuje několik let, které byly úspěšné jak pro samotné nakladatelství, tak i pro Vladimíra Pistoriuse.

Vladimír Pistorius se narodil v roce 1951. V roce 1974 vystudoval teoretickou fyziku na matematicko-fyzikální fakultě Univerzity Karlovy v Praze. V letech 1978 – 1989 organizoval samizdatovou edici Krameriova expedice. Také absolvoval v roce 1992 školu pro vyšší nakladatelský management na Standfordské univerzitě, a s evropským knižním trhem se seznamoval během svých stipendijních pobytech ve Švédsku, Anglii a Holandsku. Šestnáct let pracoval jako ředitel velkých nakladatelství, nejprve v Mladé frontě a pak v Pasece. V roce 2006 si založil vlastní nakladatelství Pistorius & Olšanská. Od roku 2001 přednáší teorii a praxi knižního trhu na filosofické fakultě Karlovy univerzity.[30]

Jak se Vladimír Pistorius dostal ke knihám a vydávání? Přestože vystudoval obor teoretická fyzika, kosmologie a astrofyzika, po absolutoriu nemohl pracovat ve svém oboru. Práci zkoušel hledat v šesti ústavech Akademie věd, kde sice o něj měli zájem, ale z politických důvodů z toho vždy sešlo. Chvíli se živil jako programátor a po listopadu 1989 mu spisovatel Karel Šiktanc, jehož básnické sbírky v samizdatu vydával, vyzval, aby se přihlásil do konkursu na místo šéfredaktora Mladé fronty. Konkurs ke svému překvapení vyhrál, a stal se profesionálním nakladatelem. Ačkoliv toho moc o technologii a nakladatelské práci nevěděl, vše se učil za pochodu. Významným mezníkem ve vydávání knih byla technologická revoluce v polovině devadesátých let, spojená s osobními počítači. Během pár let ofset vytlačil původní knihtisk. V nakladatelstvích se objevily počítače a technologická příprava knih se přesunula z tiskáren na typografická studia a později přímo do redakcí. Zde se uplatnila Pistoriusova programátorská zkušenost, kterou se co nejdříve snažil uplatnit i v technologii redakčního procesu Mladé fronty.[31]

Na jaře roku 2000 došlo k dramatickým změnám v čele nakladatelství Mladá fronta. Konkurs na nového ředitele nakladatelství Mladá fronta, jež vypsalo nové vedení Fondu dětí a mládeže, pod něž tato firma spadá, vyhrál Jiří Zbořil. S novým vedením se však Vladimír Pistorius nepohodl a rozhodl se po deseti letech pro odchod.

Čtyřicetiletý Zbořil, který dříve působil například jako šéfredaktor české mutace měsíčníků Quo, počítal s tím, že mnozí redaktoři nakladatelství opustí. Otazníkem zůstávalo,

[30] URL:<http://www.pistorius.cz/Tituly/978-80-87053-50-8.html> [cit. 2012-04-02]
[31] URL:<http://www.knihovnice.cz/clanky/rozhovor-s-osobnosti-vladimir-pistorius.html> [cit. 2012-04-02]

kolik jich nakonec bude. Z tuctu Pistoriova redakčního týmu zůstali jen tři lidé: hispanistka Anežka Charvátová, Věra Amelová, která v Mladé frontě spravuje edici Kolumbus, a Anna Valentová.

Pistoriův redakční tým byl na jaře při emotivních diskusích v tisku zdůrazňován jako jedna z nesporných hodnot Mladé fronty. Zbořil jeho odchodu nelitoval, naopak byl rád. Podle něho se odchodem Pistoria a redaktorů pročistila hustá atmosféra. Také uvedl, že mu budou pro efektivní chod nakladatelství stačit čtyři až pět stálých redaktorů. *„Bylo jich tu zbytečně mnoho na to, kolik práce pak ještě odvedli externisté“* řekl a dodal: *„Vůbec nejsme v situaci, že by s námi kvalitní lidé odmítali spolupracovat. A už se také vracejí někteří z těch, kdo nás po Pistoriově odchodu zavrhli.“*

Zbořil a jeho zástupkyně Renata Kricnerová, jež dříve pracovala v pražských nakladatelstvích Kentaur a Brody, zatím nechtěli jmenovat možné nové redaktory či překladatele. Uvedli pouze, že do spolupráce hodlají zapojit i „generačně mladší“ lidi. Obdobné informace poskytli i o budoucí ediční tváři Mladé fronty. V plánu bylo vydat původní tituly, zděděné po Pistoriově redakci. Nejzásadnější změnou bylo seškrtání produkce na rok 2001: z Pistoriovy plánované stovky na osmdesát titulů.

Do Paseky se nepřesunuli pouze bývalí redaktoři Mladé fronty, ale i asi patnáct knih z edičního plánu Mladé fronty. Autoři jednoduše nechtěli spolupracovat s novým vedením. Prvním byl Pavel Kosatík, který promptně u Paseky vydal svou práci o Ferdinandovi Peroutkovi. Dále odešel Miloš Hubáček, vydávající u Paseky knihu *Válka končí v Pacifiku*. Odešel i romanopisec a dramatik Pavel Kohout, hlavičku Paseky nesly závěrečné tři svazky spisů básníka a výtvarníka Jiřího Koláře. Do Paseky se přesunula díla Parála – *Soukromá vichřice, Veletrh splněných přání*, Hrabala – *Harlekýnovy miliony* a některé další publikace.

Nadto kolektiv Paseky podstatně rozšířili někdejší zmínění zaměstnanci Mladé fronty, konkrétně redaktoři Milan Macháček, Michaela Jacobsenová, Vlasta Dufková, Allan Plzák a Jaroslava Jiskrová, ekonom Jan Macháček a technický redaktor Petr Čížek. Redaktorka Věra Amelová přešla do Paseky ke konci roku.

V otázce udržení stávajících edic, jejich náplně, názvů a log se hodlala Mladá fronta držet předepsaného plánu. Řady jako Kolumbus, Květy poezie, Archiv či Souvislosti, které právě Pistorius během devadesátých let buď plně rehabilitoval, nebo dokonce nově založil, zůstaly i po jeho odchodu v Mladé frontě. Jedinou výjimkou byl Pistoriem obnovený Klub přátel poezie, který podle Zbořila Mladá fronta mohla dělat v koedicích s Pasekou, jeho novým působištěm.

Poslední pomyslnou tečkou ve změnách nového ředitele Jiřího Zbořila bylo vystoupení Mladé fronty z Literárního klubu. Ten založil a vymyslel v roce 1995 Vladimír Pistorius. Své tituly tam nabízelo již sedm nakladatelství – Argo, Atlantis, Brody, Mladá fronta, Nakladatelství Lidové noviny, Paseka a Volvo Globator. Členové klubu měli na zařazené tituly ve srovnání s běžným pultovým prodejem slevy. *„Mladá fronta z Literárního klubu vystupuje, bude si zakládat vlastní čtenářský klub. Nejdříve však až v příštím roce, tedy pro sezonu 2002,“* uvedl Jiří Zbořil.[32]

„Do Paseky nepřicházím pouze já, ale spolu se mnou i řada redaktorů z Mladé fronty. Tato „fůze“ pak nezbytně zvětší i produkci a do jisté míry změní charakter celého nakladatelství. S jistou nadsázkou by se dalo říci, že Paseka doposud byla podnikem jednoho muže. Domnívám se, že nové výrazné redakční osobnosti profil nakladatelství rozšíří.“ Takto se ke svému příchodu do nakladatelství Paseka vyjádřil Vladimír Pistorius. V šéfredaktorském čele Paseky vystřídal bezmála jedenáct let zde působícího Ivana Beránka. Ten si po odchodu z nakladatelství zakládá v roce 2001 vlastní, které nese název Havran a je zaměřeno na knihy převážně nekomerčního charakteru. V jednotlivých edicích se zaměřuje na historii, memoárovou, životopisnou literaturu, překladovou beletrii nebo pověsti, legendy a magické příběhy. Jak se sám Ivan Beránek vyjádřil, jeho odchod z Paseky pro něj nebyl snadný. Byl prvním, komu Ladislav Horáček nabídl funkci výkonného ředitele, kterou ale odmítl. S příchodem nových lidí z Mladé fronty se změnila i Paseka. Z rodinného podniku, který fungoval víceméně na kamarádských vztazích, se postupně stala velká fabrika na vydávání knih. Pro Ivana Beránka tak nakladatelství ztratilo svého počátečního ducha, a jak sám řekl *„ta moje stará Paseka přestala existovat.“* Proto z ní odešel, a založil si vlastní nakladatelství, kde chtěl navázat na atmosféru Paseky v prvních letech její existence.[33]

V roce 2000 Paseku čekalo, mimo změny v jejím čele, i přestěhování do nových prostor. Z Ibsenovy ulice se přestěhovalo do domu bývalého Laichterova nakladatelství v Chopinově ulici číslo 4. Paseka zde realizovala ambiciózní projekt osmnáctidílných Velkých dějin zemí Koruny české, a zvláštní hrou osudu to byl právě nakladatel Laichter, kdo se naposledy pokusil o podobný syntetický projekt české historiografie. V domě bylo nakladatelství v nájmu, dům patřil potomkům nakladatele Laichtera. Paseka zde měla hlavně redakční místnosti, ale knihkupectví zůstalo na původní adrese.

[32] ANÝŽ, Daniel, CHUCHMA, Josef. Mladá fronta a Paseka jsou na novém startu In. *MLADÁ FRONTA DNES,* roč. 11, č. 207, s. 17, 2000. ISSN 1210-1168.
[33] DĚDEK, Honza. Havran české literatury In. *Reflex,* roč. 12, č. 6, s. 55, 2001. ISSN 0862-6634.

Po příchodu Vladimíra Pistoriuse a jeho kolegů se vynořila otázka edičních záměrů Paseky. Sama sebe totiž Paseka charakterizovala jako vydavatele „beletrie, uměnovědné, filozofické a dějepisné literatury, původní a překladové prózy se zaměřením na dílo Josefa Váchala, mystiku a hermetismus“. Beletrie je ve srovnání s ostatním spíše okrajovou záležitostí. Naopak v nakladatelství Mladá fronta byla česká i překladová beletrie výraznou součástí produkce. Ladislav Horáček umožnil Vladimíru Pistoriusovi a jeho kolegům pokračovat v ediční práci, kterou dělali v Mladé frontě. Pistorius se snažil o to, aby se nová Paseka stala silnou v překladové beletrii, esejistice, populárně-vědecké naučné literatuře a poezii, a na druhé straně v dějepisné literatuře, ve které byla vždy silná.[34]

Kromě šéfování v nakladatelství Paseka Vladimír Pistorius působil i na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy, kde přednášel a předával studentům své zkušenosti propojené s praxí a reálným vydáváním knih. Vyučoval základní pojmy knihoznalectví a výroby knih, typografické minimum, redakční práci, nakladatelský provoz, ekonomiku knihy, ekonomiku nakladatelského podniku, právní minimum, užití počítačů v nakladatelské praxi a přehled knižního trhu. Se studenty připravoval knihy, na kterých se musel každý podílet. Od toho jak bude kniha vypadat až po její propagaci. Chtěl, aby si studenti uvědomili, že příprava knihy je kolektivní proces, v němž spolupracuje celá řada subjektů – autor, nakladatel, typograf.[35]

Mimo jiné byl také předsedou Svazu českých knihkupců a nakladatelů. Na pozici rezignoval poté, co odešel z Mladé fronty, ale nakonec se na pozici předsedy Svazu vrátil. Řekl: *„Svaz považuji za organizaci smysluplnou a důležitou a myslím si, že dělá velký kus práce jak při monitorování legislativních i ekonomických změn a informování odborné veřejnosti, tak při organizování knižního veletrhu či při zavádění elektronických informačních systémů. Myslím si, že jeho význam i objem práce, kterou dělá, je podstatně větší, než se navenek zdá. Současně si ale myslím, že svaz doposud nedokázal zakotvit širší okruh svých členů a že se celá práce zbytečně soustřeďuje na poměrně úzký počet lidí.“*[36]

Vladimír Pistorius v nakladatelství Paseka působil několik let, konkrétně od roku 2000 až do roku 2006. Byla to léta úspěšná, jak pro Paseku, tak i pro samotného Pistoriuse. Ten v tomto období mimo jiné vydal i úspěšnou knihu *Jak se dělá kniha – příručka pro nakladatele*. Kniha vyšla v roce 2003 právě u Paseky.

Příručka poskytuje obsáhlý přehled informací potřebných při vydávání knih a může sloužit jak příručka pro nakladatelské pracovníky i jako základní zdroj odborných údajů

[34] FIALOVÁ, Zuzana. Nakladatelství Paseka má novou adresu In. *Nové knihy,* roč. 40, č. 34, s. 4-5, 2000.
[35] URL:<http://www.knihovnice.cz/clanky/rozhovor-s-osobnosti-vladimir-pistorius.html> [cit. 2012-02-04]
[36] FIALOVÁ, Zuzana. Nakladatelství Paseka má novou adresu In. *Nové knihy,* roč. 40, č. 34, s. 4-5, 2000.

pro každého, kdo s vydáváním knih začíná, nebo se jen zajímá o knižní trh. Kniha byla vydána a přepracována celkem dvakrát, v roce 2005 vyšlo druhé vydání a v roce 2011 již třetí vydání. Zachycuje změny jak v legislativě, českém knižním trhu, tak i v oblasti technologie.

Po odchodu z nakladatelství Paseka si Vladimír Pistorius zakládá vlastní nakladatelskou a knihkupeckou firmu Pistorius & Olšanská, založenou v roce 2006. Založil ji společně s manželkou, knihkupkyní Márií Olšanskou. Orientují se na překladovou beletrii, poezii a literaturu faktu, rovněž vydávají studentskou edici Scholares, která vznikla v rámci semináře nakladatelské praxe vedeného Vladimírem Pistoriusem a pořádaného Ústavem české literatury a literární teorie FF UK v Praze. Od poloviny roku 2010 zahájila firma rovněž knihkupeckou aktivitu a převzala knihkupectví provozována dříve v Hořovicích a Příbrami Márií Olšanskou. Sídlo nemá firma v Praze, ale právě v Příbrami.[37]

[37] URL:<http://www.pistorius.cz/> [cit. 2012-04-04]

3.4 PERSONÁLNÍ ZMĚNY A SOUČASNOST

Vladimíra Pistoriuse v čele nakladatelství vystřídala dcera Ladislava Horáčka – Anna Horáčková. Majitelem však nadále zůstal a zůstává Ladislav Horáček.

Plány do budoucna byly a jsou podle Ladislava Horáčka především dotáhnout do konce úspěšné ediční řady jako jsou Velké dějiny zemí Koruny české, a dále by Paseka měla stále více vydávat Josefa Váchala. V oblasti prózy a literatury faktu považuje Horáček za objev trochu feministicky zaměřenou spisovatelku Jakubu Katalpu, jejíž prvotina byla nominována na Magnesii literu. Další knihu, kterou napsala – *Hořké moře*, nakladatelství vydalo. Podobně jako další nové knihy a rukopisy Petra Šabacha, Lubomíra Martínka apod.[38]

Ediční plán nakladatelství pro rok 2012 je velmi bohatý a zmiňuje se o něm šéfredaktor Stanislav Škoda. Na jaře zve k setkání s autory historikem Tomem Segevem, který vydal knihu o „lovci nacistů" Simonu Wiesenthalovi a s Ludmilou Ulickou, moskevskou spisovatelkou, která představí na veletrhu Svět knihy svůj román Daniel Stein. Ze západní Evropy vydává nakladatelství hned několik titulů: namátkou román *Na dně* dánské spisovatelky Helle Helle, *Vnučku pana Linha* od francouzského spisovatele Paula Claudela, novelu *Zlatníkovo tajemství* španělské spisovatelky Elji Barceló, nebo prózu *Saturnovy prstence* do W. G. Sebalda.

Z českých autorů by se měl vydat nový Petr Šabach, jeho novela *Máslem dolů*. Vychází i další díl obsáhlých Velkých dějin zemí Koruny české. Konkrétně svazek s pořadovým číslem XII. pojednávající o naší historii v rozmezí let 1860 až 1890.[39]

Podrobný plán s doplňujícími tituly pak nalezne každý zájemce na internetových stránkách nakladatelství.

V nakladatelství pracují 3 stálí redaktoři a několik externích jmenovitě: Stanislav Škoda - šéfredaktor, který má na starosti edici Zmizelé Čechy a Zmizelá Morava; Milan Macháček - pod nějž spadá překladová literatura a beletrie; Pavel Bělina – jeho oblastí je historická literatura; Viktor Bezdíček – literatura faktu a naučná literatura; Věra Amelová – edice Fénix a Magdalena Hennerová – česká beletrie. Nakladatelství má samozřejmě i technické, obchodní i propagační oddělení. Celkový počet lidí, kteří pracují pro nakladatelství se pohybuje i s knihkupectvími přes třicet. S externisty, grafiky, překladateli a autory, kteří se živí i jinde, je to hodně přes sto lidí.

Zajímavostí je, že Paseka má své obchodní zastoupení na Slovensku a v Paříži.

[38] URL:<http://blog.aktualne.centrum.cz/blogy/karel-hvizdala.php?itemid=8340> [cit. 2012-04-07]
[39] URL:<http://www.paseka.cz/photos/eshop/ep-2012.pdf> [cit. 2012-04-07]

Ročně se v nakladatelství vydá 80 až 100 knih, a podle Ladislava Horáčka se dnes nejlépe prodávají historické knížky a levné čtivo, tzv. brak. O budoucnosti knih, o tom jestli jsou drahé, Ladislav Horáček řekl: *„Ne. Knihy, co já pamatuji, vždycky přišli na deset piv. Když stálo pivo 1,20 Kč, stály knížky dvanáct korun, a teď, když stojí pivo 35 korun, stojí knížky 350 korun. A brožované máte za cenu deseti desítek, to znamená za těch 180 až 200 korun. Tohle není vtip, já tomu věřím.“*

Strach nemá ani o zánik knih. Dodal k tomu: *„Spíše bych řekl, že zanikají ta nová media, jako jsou magnetofony, videa, pak přišly CD disky, a ty také již pomalu odcházejí. Nebo vzpomeňte na faxy, diskety v počítačích, to všechno fungovalo jen chvíli. Dřív než knihy zanikne televize. Knihy jsou věčné a taky se prodávají stále stejně. Všichni se mi smáli, když jsem se nedávno rozhodl vydat Poupata z první republiky ilustrované paní Fišerovou-Kvěchovou. Sotva se kniha objevila na pultech, byla v žebříčku nejprodávanějších a prodali jsme jí 8000 kusů. O knihy nemám strach.“*[40]

Budoucnost ojedinělého nakladatelství Paseka snad bude také světlá. Na českém knižním trhu působí již 23 let a dodejme, že úspěšně. Za tu dobu se mu podařilo vytvořit si stálé místo mezi nakladatelstvími a i mezi čtenáři. Svými úspěšnými edičními řadami, o kterých si více povíme v následující kapitole, obohatilo i zatmelilo prázdná místa v daných žánrech. Především řada Váchaliána umožnila čtenářům vzpomenout na téměř zapomenutého malíře, grafika, mystika, spisovatele Josefa Váchala. Svojí působností i mimo-nakladatelskou oblast se zasloužilo o rozvoj v kulturní oblasti. Nebýt Ladislava Horáčka možná by dnes tisíce návštěvníků neobdivovalo *Portmoneum* – Museum Josefa Váchala v Litomyšli, neshlédlo by jeho *Krvavý román* v provedení ochotnického spolku *Filigrán*, nebo nemělo zážitek z převedení románu na filmové plátno, ať již v amatérské nebo profesionální podobě. Blíže si povíme o kulturní činnosti Paseky v poslední kapitole.

Nechť ukáže čas, jak se povede Pasece v následujících letech, a zda se vyplní optimistická předpověď Ladislava Horáčka o budoucnosti knih.

[40] URL:<//blog.aktualne.centrum.cz/blogy/karel-hvizdala.php?itemid=8340> [cit. 2012-04-07]

4. EDIČNÍ PROFIL NAKLADATELSTVÍ PASEKA

4.1 POJEM EDICE

Slovo edice má několik významů z hlediska svého použití. Edice ve smyslu textologické činnosti editora představuje výsledek jeho práce při přípravě daného díla pro tisk. Podle způsobu práce na díle se tak odlišuje dokumentární a kritické vydání, tj. edice literárního díla. Edicí se také rozumí pořadové číslo v řadě všech vydání konkrétního díla, tj. zda jde o první či např. páté vydání. Zde je lepší však použít zafixovanější pojem vydání, nikoliv edice. Obecně pak pojem edice znamená vydání určitého díla, a to nejen knihy, ale i hudebniny apod., v tištěné podobě. Nejběžnější užití pojmu edice je pak ve smyslu vydání souboru publikací, které se vyznačují určitými společnými znaky. Jde o řadu děl obdobného tematického, obsahového i čtenářského zaměření, jejichž souvislost je naznačena a podtržena i jednotnou grafickou úpravou. Pojem edice je v nakladatelské oblasti pojímán jako adekvátní součást edičního plánu, je výrazem jeho profilového zaměření.

V Československu se edice ve tvorbě nakladatelského plánu začaly výrazněji prosazovat až koncem padesátých let minulého století a postupně se stávaly jeho základní, trvalou součástí, tvořily páteř nakladatelství. Tituly, které se objevovaly mimo rámec nakladatelských edic, byly uváděny ve většině až na konci edičních plánů a často bylo patrné, že vlastně do edičního plánu nepatří. Ovšem existovaly i výjimky, kdy právě tyto tituly nebyly záměrně zařazovány do některé z edic, a to aby na sebe příliš neupozorňovaly, ať již z důvodů komerčních nebo politických. To však nic neměnilo na důležitosti nakladatelských edic.

V konkrétní nakladatelské praxi jsou edice zpravidla vyjádřením vydavatelského tvůrčího záměru a tvoří základ edičního plánu. Skladba edičního plánu je tak vlastně skladbou edic, jejich názvy vyjadřují ve výstižné nebo napovídající zkratce obsahové zaměření, ale i útok na čtenářskou fantazii apod., a to tak, aby se zapsaly do jeho paměti a vešly ve známost.[41] Ve většině tvoří edice velkou část edičního plánu, u větších a velkých nakladatelů to bylo dříve 80 – 90% titulů.

Každá edice má dvojí hlavní funkci: signalizační – směrem ven, ke čtenáři a stabilizační směrem dovnitř, do redakce. U první funkce si čtenáři snadněji všimnou nového

[41] HALADA, Jan. *Člověk a kniha: Úvod do nakladatelské specializace.* Praha, 1993, s. 94, 98, 99. ISBN 80-7066-767-2.

titulu, pokud jsou zvyklí na určitou výtvarnou podobu. Současně jim zařazení knihy do určité edice již signalizuje žánr a určitou kvalitu.

U druhé funkce směrem do redakce by měla edice pomáhat redakci ve vymezení edičního profilu nakladatelství a usnadnit jí hledání nových titulů. Edice také usnadňuje stanovení optimálního nákladu a ceny knihy. Úspěšná edice se stává dlouhodobým programem a stabilizuje ekonomiku nakladatelství. V některých případech se může uplatnit i sběratelský zájem čtenářů, kteří pak koupí knihu, jen aby měli kompletní řadu.

I úspěšná edice se může časem vyčerpat z důvodu cílové skupiny čtenářů, či redakční potence nakladatelství – v případě odchodu důležitého redaktora, nebo se objeví úspěšnější konkurence. V takovém případě je dobré edici bez nějakého sentimentu včas zastavit. Její oživení však bývá často obtížné a nemusí se vždy vyplatit.

Vedle úspěšných edic samozřejmě existují i edice neúspěšné. Tyto edice nefungují, tj. nejsou čtenáři jako edice rozpoznatelné, a neplní tedy svoji hlavní signalizační funkci. Taková edice nakladateli spíše škodí, neboť pokud se jí drží, dobrovolně zužuje možnosti výtvarné podoby knih zařazených do této edice a má menší prostor pro stanovení optimálních polygrafických i typografických parametrů.

Pro úspěšnost edic je nezbytná rovněž péče o její výtvarnou podobu. Musí se při tom uplatnit požadavek čitelnosti společných edičních znaků – knihy musí být pro čtenáře okamžitě rozpoznatelné jako knihy patřící do určité edice. Dále se vyžaduje maximální rozlišitelnost jednotlivých svazků, kdy zákazník musí poznat, že na pultě se objevila nová kniha z jeho oblíbené edice.[42]

Skladbu jednotlivých edic můžeme chápat ve smyslu žánrového, obsahového, koncepčního, osobnostního vymezení, jako udržování tradice či nakladatelské kontinuity, aktuální potřeby na knižním trhu, kvalitativně i kvantitativně, časově striktně omezenou či naopak neomezenou apod. Edice jsou vymezeny i svým grafickým a případně ilustračním zpracováním.

Žánrové vymezení skladby edic není nikdy přesně dodržováno, je spíše volnější, někdy může být i problémem pro nakladatele, editora nebo redaktora udržet čistotu žánru. Důvody můžou být různé, ať již třeba odliv čtenářského zájmu, technické problémy při vydávání, záměry nakladatelství, snaha rozšířit okruh čtenářů novými náměty apod. Obsahově mají jednotlivé svazky edice společné prvky v redakčním zpracování, námětové skladbě, počtu každoročních titulů, rozsahu publikace a nejdůležitější je pochopitelně kvalita každého svazku a edice jako celku. Souvisí to s celkovou koncepcí, která vyžaduje od začátku

[42] PISTORIUS, Vladimír. *Jak se dělá kniha.* Příbram, 2011, s. 147-148. ISBN 978-80-87053-50-8.

jasný a pevný ediční záměr, jenž je součástí koncepce celé ediční politiky nakladatelství. Důležité je si vytvořit titulový zásobník s prognózou jeho úspěšnosti do dvou či tří let dopředu. Každá koncepce by však měla být dostatečně variabilní, schopná změny, nikoliv ediční dogma. Osobnostně se úspěch edice řídí svým tvůrcem, osobností editora, redaktora či ediční řady apod.

Pro knihkupce je nakladatelská edice zárukou kvality, rychlé orientace, vědomí jistoty a stálosti čtenářského odbytu. Jistotu dobrá edice představuje jen pro toho knihkupce, který ji skutečně zná a umí s ní pracovat ve své nabídce. Pro čtenáře zase představuje stálý a oblíbený styk se žánrem, který má rád, s tématy či autory, jimž dává přednost.

K vnitřním sjednocujícím znakům by mělo patřit číslo svazku edice, jednotná tiráž, uvedení editora, označení edice na přebalu, vazbě apod., včetně označení uvnitř, dodržení přibližně stejného rozsahu v rámci jednotlivých titulů, stejné vybavení, např. v poznámkovém aparátě, doslovů, medailonů, map, fotografií, záložek atp. K vnějším sjednocujícím znakům se řadí jednotná grafická podoba, která většinou vzniká na základě soutěže, na které se podílí jeden grafik a kterou editor a nakladatel respektuje, značka edice a její uvedení na přebalu či vazbě stejně tak uvnitř publikace.

V současném užívání pojmu edice je jeho vyjádřením skladba ediční plánu, avšak ediční plán užívá i další pojmy, které mají užší či širší význam. Ediční řady jsou ve většině chápány v užším titulovém vyjádření, a to jak obsahem, tak i počtem. Naopak archaičtější pojem knižnice bývá chápán v širším pojetí. Nejširším pojmem v rámci ediční skladby je pak čtenářský klub.

Edice byly v nakladatelské činnosti mnohdy zpochybňovány i zavrhovány, ale nakladatelé se k nim vraceli. Z hlediska výrobního a odbytového představují zjednodušení práce pro nakladatele, z hlediska tvorby ediční plánu nejnáročnější počin v ediční politice každého nakladatelství. Ze čtenářů pak edice jako celek oslovuje ty vyspělejší a orientovanější, ale nepřímo zasahuje a působí na velkou většinu čtenářů.[43]

[43] HALADA, Jan. *Člověk a kniha: Úvod do nakladatelské specializace.* Praha, 1993, s. 100-102. ISBN 80-7066-767-2.

4.2 EDIČNÍ ŘADY NAKLADATELSTVÍ PASEKA

Nakladatelství Paseka má poměrně široký vydavatelský žánrový okruh a profiluje se zejména vydáváním původní a překladové beletrie, filozofické, historické i uměnovědné literatury, literatury faktu, mystiky, hermeneutismu a samozřejmě díla Josefa Váchala.

Na počátku byla Paseka koncipována jako nakladatelství Váchalových knih – prvním vydaným titulem byl *Krvavý román*, ale brzy se musela ediční činnost rozšířit např. o autory Ladislava Klímu a jeho *Utrpení knížete Sternenhocha*, knihu *Staré židovské hřbitovy Čech a Moravy* či loupežnický román *Lips Tulian*, řadu Tarzan nebo astrologické kalendáře apod.

Později následovalo vydávání Dějin zemí Koruny české – nejprve dva díly, pak od roku 1999 přejmenované na Velké dějiny zemí Koruny české, které se stále vydávají a projekt není ukončen. Následovaly je hry Járy Cimrmana, projevy Václava Havla, díla Vladimíra Holana či řada Váchaliána. V roce 1996 začala Paseka společně s nakladatelstvím Argo s vydáváním *Ottova slovníku naučného* a jeho dodatků, následovaly další tituly autorů beletrie např. Petra Šabacha, Pavla Kohouta aj., sci-fi – E. R. Burroughs, historiků – Petra Čorneje, Petra Klučiny nebo Jana Galandauera, i literatury faktu – Miloše Hubáčka, Pavla Kosatíka ad.

Vznikly ediční řady: Česká kniha, Světová četba, Bojiště českých dějin, později edice Smil, Světová próza, Zmizelé Čechy, Zmizelá Morava, Zmizelá Praha, Fénix, Scholares, Souvislosti.[44]

Na některých edičních řadách se pokusíme vyprofilovat tvář nakladatelství Paseka a rovněž se pokusíme zjistit, zda jsou dané řady úspěšné a koncipované tak, aby zaujaly čtenáře.

[44] HALADA, Jan. *Encyklopedie českých nakladatelství 1949-2006.* Praha, 2007, s. 258. ISBN 978-80-72-77-165-3.

4.2.1 VÁCHALIÁNA

Jedna z klíčových edičních řad Paseky mapující knižní činnost Josefa Váchala. V této řadě vyšlo několik desítek knih. Některé tituly si podrobněji přiblížíme a na závěr kapitoly zhodnotíme koncepci této řady.

První knihou, kterou Paseka vydala byl Váchalův *Krvavý román,* s podtitulem *studie kulturně a literárně historická*. Vyšel v roce 1990 v Praze v nákladu 40 000 výtisků a ceně 37 Kčs. Jedná se o v pořadí třetí vydání tohoto románu. Kniha má jednoduchý černý obal, na titulní straně s bílou barvou tištěným názvem knihy a jménem autora. Červeně je vyplněn pouze samotný název - *Krvavý román*. V dolní části se nachází tištěný drobný dřevoryt s motivem ruky držící zakrvácený nůž.

Kniha je unikátní tím, že ji Váchal sám vysázel bez rukopisu, vytiskl a vydal v pouhých 17ti exemplářích. Zdobí ji 11 starých a 67 původních dřevorytů. Tento satirický a groteskní román byl dokončen a vydán v říjnu 1924. Druhého vydání se román dočkal až rok po autorově smrti, v roce 1970. Autor doslovu třetího vydání *Krvavého románu* Julius Hůlka se zmiňuje o tom, že román splňuje kritérium osobité váchalovské „fantasmagorie", tedy knihy jako komplexního díla v malém nákladu, vysázeného přímo, bez rukopisu, tedy i s pravopisnými chybami, špatně rozdělenými slovy apod. Zároveň však román představuje jakýsi knižní artefakt prezentovaný použitím běžného typu písma, grafickým řešením, rozsahem textu a při vší peripetičnosti i uceleným příběhem s reálnými prvky.[45]

Kniha má dvě části, vlastní Váchalem napsaný krvavý román a jemu předcházející apologetickou studii o tomto literárním žánru. Obě části – přes vzájemnou formální a žánrovou rozrůzněnost – tvoří dohromady organický celek. Sjednocení v jazykové rovině posiluje základní významový moment, jejž mají společný: obě jsou svým způsobem parodiemi na daný útvar-žánr, který reprezentují. Vlastní Váchalův „pokus o typ ideálního krvavého románu" po stránce obsahové a formální skutečně vychází ze žánru krvavého románu. Děj dostává konkrétní charakter – stěžejní část se dostává z dob minulých postupně do dob tehdejší současnosti a do českého, zejména pražského prostředí. Čtenář se postupně stává svědky konkrétních událostí, které se opravdu staly, setkává se s konkrétními osobami, které opravdu žily a jejichž jména jsou někdy zachována, jindy morfologicky ironizována. Výběr tematiky a vyjadřovacích prostředků jsou u Váchala podřízeny ironií ve všudypřítomném zašifrovaném sdělení. Váchal nešetří nic a nikoho, tedy ani sebe sama.

[45] HŮLEK, Julius. Návrat Josefa Váchala. In *Krvavý román, studie kulturně a literárně historická,* Praha, 1990, s. 314. ISBN 80-85192-00-4.

Osten ironie míří zvláště proti „modernímu“ umění, katolicismu, komunistickým ideálům, ale i k lidem Váchalovi blízkým, jako malířce Anně Mackové (v knize vystupující jak slečna Kocourková) nebo příteli, sběrateli a tiskaři Josefu Portmanovi (v knize hrabě Portmon).

Důležité jsou i autobiografické prvky. Trojice autobiografických postav – Mistr z Vršovic, malíř Fragonard a pokoutní redaktor Paseka – postupně zasahují do děje, jenž vyústí v jejich setkání a konflikt coby podobenství Váchalova vývoje, vnitřního boje a filozofické syntézy. Román žije nejen autorovou přítomností, ale i sebou samým – v souvislosti s redaktorem Josefem Pasekou sázejícím *Krvavý román* (muž tohoto jména byl skutečným vydavatel „krvavých románů“), je připomínán stále častějšími zmínkami, vsunutím reklamního prospektu a vlastního obsahu. Jeho děj definitivně končí vysázením tiráže.

Váchal se románem snažil vytvořit paralelu k avantgardním snahám českého poetismu dvacátých let 20. století. Snažil se o to „surrealistickými“ momenty ve stavbě literárního díla – v jazykové rovině je to stavba barokně koncipované věty, uplatnění asociativního způsobu myšlení, jehož důsledkem jsou rozmanité figury a jejich smíšeniny nebo komikou prezentovanou obsahovou odtažitostí souvisejících celků.[46]

Pod doslovem se nachází i poznámka nakladatele Ladislav Horáčka, který píše: *„Nakladatelství PASEKA se představuje svou první knihou – Krvavým románem Josefa Váchala. Je to pocta velkému umělci, jehož osobnost a dílo vtisky pečeť celé naší ediční činnosti. Symbolicky tento záměr vyjadřuje již název, který si nakladatelství dalo do svého záhlaví – jméno jedné ze tří podob, v nichž sám Váchal v Krvavém románu vystupuje.*

Kniha, kterou držíte v rukou, byla fotografickou cestou přenesena z původního vydání v roce 1924. Určité kolísání kvality sazby v některých místech plně odpovídá šestnáctému výtisku původní Váchalovy knihy, která je v majetku Národní knihovny, z níž bylo toto vydání zhotoveno.

Závěrem bych chtěl poděkovat těm, kteří mě s dílem Josefa Váchala seznámili, a tím mi otevřeli nový, krásný a zcela nevšední svět. Byli to zakladatelé Protialkoholní společnosti doktora Římsy, vzniklé v roce 1972 na počest autora knihy, kterou jste právě dočetli. Z aktivity této společnosti byl letos založen Klub římsologů, jehož členové se i nadále budou odborně podílet na přípravách edice Váchalova díla.“[47]

K Josefu Váchalovi, jeho životě a tvorbě, se vrátíme v poslední kapitole této práce. Teď již k dalším dílům řady Váchaliána.

[46] Tamtéž, s. 315-317.
[47] Tamtéž, s. 318.

Jednou ze zajímavých a unikátních knih řady Váchaliána je *Mystika čichu*. Tato knížka, která je zvláštní svým malým tvarem o rozměrech 11 x 8,5 cm, je mnohými považována za jednu z nejkrásnějších knih Josefa Váchala. Autor ji vydal v roce 1920 v nákladu pouhých deseti výtisků. Všechny exempláře knih jsou ručně kolorované a psané středověkým typem písma. Váchal se zde pokouší podat svědectví o harmonii a jednotě díla a zároveň se v díle odráží i jeho osudové životní rozhraní, neboť právě v roce 1920 se rozvíjí jeho milostný vztah s malířkou a grafičkou Annou Mackovou. V knize se odráží neutajitelnost opravdového života na počátku dvacátých let a zároveň pocity generace, jež věřila ve „svět, který voní.“[48]

Autor doslovu Jiří Olič považuje *Mystiku čichu* za nejkrásnější Váchalovu knihu. Zmiňuje důležitost a rovněž i tajemství rozměru. V malém formátu shledává určitou líbeznost, kterou knížce dodává. V malých rozměrech vidí symbol srdce, čímž se kniha stává intimní, milostnou. Obsah díla vznikal v době, kdy Váchal zakoušel a plně vychutnával okamžiky nefalšovaného milostného štěstí a zároveň byl nešťasten, neboť byl rozpolcen vztahem k milence a vlastní ženě.

Čich měl pro Váchala zvláštní význam. Již od dětství vnímal svět právě tímto smyslem. Vzpomínal na sladkou vůni višňové trouibele a tabákové močky dýmky, kterou mu dědeček dával na hraní, na rozličné vůně plodů na zahradě, vůně jehličnanů a dřeva nebo později na pach alkoholu, konkrétně piva. Tyto a mnohé další vůně zařadil do své *Mystiky čichu*, kde se je snaží popsat a také převést do výtvarné podoby. Pomocí asociací je transformuje do jednoduchých grafických obrazů. Převádí je až do jakýchsi abstraktních samoznaků, ale používá i realistickou metodu a systém jednoduchých „expresionistických“ kreseb.

Většinu materiálu pro tuto knihu Váchal čerpal z dětství prožitého v Písku. A ze vzpomínek na nejranější dětství, období, kdy poznáváme svět spíše smysly než rozumem. Druhou část podkladů pro tuto knihu získával umělec z období dospívání a zralého věku, četbou a praktickou životní zkušeností.

Váchal knihu takřka neinzeroval a nepropagoval jako tomu bylo u ostatních publikací. Kniha, jako většina ostatních, vznikla bez rukopisu, poznámek a skic, respektive v umělcově pozůstalosti se nic takového nedochovalo.

Jak uvádí Jiří Olič: *„Mystika čichu je malá milá kniha, která svými rozměry připomíná knížku modlitební, kancionálek. Nese dedikaci: „Velikému svému učiteli v těle psa*

[48] URL:<http://www.paseka.cz/?produkt=3132> [cit. 2012-04-16]

narozenému – Mistru čichu – příteli Voříškovi v paměť nehynoucí věrně připisuji.“ Psa Voříška měla totiž ráda jak Máša Máchalová, tak i Anna Macková.[49]

Mystika čichu vyšla v Pasece prvně v roce 1999, a její reedice v roce 2008. Celkem má knížka 244 stran a jak obal, tak i vnitřek je zdoben Váchalovými ilustracemi.

Naopak největší knihou v řadě Váchaliána je *Šumava umírající a romantická.* Její rozměry jsou poměrně netypické 38 x 28, 5 cm. Původní Váchalova kniha měla rozměry ještě o něco větší, tedy 65 x 49 cm a vážila úctyhodných 20 kilogramů. Nakladatelství Paseka vydalo celkem 200 číslovaných výtisků této originální knihy v původním formátu. Cena jednoho byla stanovena na 40 000 Kč.

Váchalova *Šumava* je považována za velmi cenné umělecké dílo 20. století. Jedná se o jedinečný foliant svázaný do celokožené vazby. Je výsledkem tříleté Váchalovy práce. Kniha má celkem 276 stran, dřevorytovou předsádku, patitul, titul, padesát dva celostránkových a patnáct menších barevných dřevorytů, jednu vignetu, dvě iniciály a vlastní Váchalovo písmo. Součástí publikace je i samostatný německý text týkající se knihy. Váchal si sám napsal i předmluvu jak bylo pro něho typické, vytiskl a svázal jedenáct výtisků.[50]

V předmluvě se mimo jiné čtenář dozví o původním záměru Josefa Váchala, který měl trochu jinou představu o díle, které nakonec vydal. Předmluva byla napsána 20. února 1931 ve Vršovicích.

Samotné dílo obsahuje celkem 74 obrazů šumavské krajiny, které jsou doprovázeny textem a každý z obrazů je jinak pojatý. Jak se k dílu vyjádřil Ladislav Horáček: *„Lidé v knize najdou velmi zvláštní text, protože Váchal byl jako spisovatel zvláštní člověk, měl osobité názory a nedělal žádné korektivy, vyjadřoval se spontánně.“* V knize se umělec pokusil poukázat na důležitost ochrany přírody a varoval před jejím ničením. Původně zamýšlel vydat knihy dvě, druhá se měla zaobírat Českým lesem. Tento záměr však nebyl nikdy naplněn.

Pravděpodobným důvodem, proč kniha nevznikla, byl fakt, že se mu Šumavu nepodařilo prodat. Jediný exemplář si zakoupil strýc současného ministra zahraničí Karla Schwarzenberga.

V nakladatelství Paseka se kniha objevila v edičním plánu již na rok 1992, nicméně svého vydání se dočkala až po šestnácti letech. V roce 2008 jich bylo hotových celkem patnáct, týdně se podařilo svázat tři až čtyři a každá byla díky ruční práci originál. O knihy byl, i přes jejich vyšší cenu, zájem. Paseka však vydávala i zmenšenou verzi originálu a pořizovací cena byla 3300 Kč.

[49] OLIČ, Jiří. Mystik čichu a jeho hlavní kniha. In *Mystika čichu,* Praha-Litomyšl, 1999, s. 233-242. ISBN 80-7185-253-8.
[50] URL:<http://www.paseka.cz/?skupina=69> [cit. 2012-04-17]

Unikátní kniha vyšla v roce 1931, jak již bylo řečeno, po tříleté přípravě. Každý obraz byl vyroben z jedné desky, některé měly až šestnáct barev, které Josef Váchal postupně odkrýval do dřeva. Jednoduchý nebyl vznik ani textu. Každé písmeno bylo vyřezáno zvlášť, některá písmena musel autor vyřezat třeba i osmkrát nebo desetkrát.

Originály knihy jsou umístěny například v Uměleckoprůmyslovém muzeu v Praze, v Národním muzeu nebo na zámku Hluboká. Jeden z originálů vlastní i Nadace Charty 77, který se v roce 2008 dražil na Žofíně ve prospěch Konta bariéry. Vyvolávací cena díla byla stanovena na 1, 2 milionu korun a podle mnohých pořadatelů šlo zřejmě o nejdražší umělecké dílo dražené pro charitativní účely v Čechách.[51]

Zmenšený přetisk Váchalova originálu vydala Paseka v roce 2008 jako svoji 1001. publikaci. Originál měla zapůjčený ze sbírek Muzea Šumavy v Kašperských Horách a Sušici. Grafickou přípravou byli pověřeni Jakub Effenberger a Pavel Štefan, technickou redakcí Petr Čížek a vazbu navrhl Pavel Štefan. Kniha byla vytištěna v tiskárně FINIDR v Českém Těšíně.

Ojedinělou publikací vydanou v roce 2001 byla kniha *Erotikové*. Jedná se o cyklus dvaceti kreseb z roku 1922 s erotickým podtextem Josefa Váchala, které jsou doplněné jeho komentáři. Pro svoji otevřenost, s níž zobrazuje pohlavní orgány a aktivity, nebyl soubor do té doby zveřejněn. Váchal tvořil díla s erotickými náměty již v prvním desetiletí 20. století. Zabýval se rovněž fotografováním aktů. Zájem o mystiku, spirituální témata a o erotiku se v jeho tvorbě i životě prolínaly.

Váchalův soubor se vrací k původní kritické funkci pornografie. Pornografie měla původně podobu šokujících zobrazení sexuálních orgánů a aktů, která sloužila ke kritice náboženských či politických úřadů, zatímco dnes se tímto termínem myslí nejčastěji obrazový nebo textový materiál, jenž popisuje sexuální orgány a aktivity, vytvořené se záměrem vyvolat ve čtenáři či divákovi sexuální vzrušení. Dle dnešní definice lze soubor *Erotikové* sotva označit za pornografii, protože umělcovým záměrem nebylo vyvolávat sexuální vzrušení, ale podněcovat k současnému zamyšlení nad lidskou povahou a sexualitou.

Umělcův dovětek v závěru souboru svědčí o politickém a kritickém kontextu: *„Nakreslen v době aklerikalismu, mystiky a sociálních zápasů (třídních), co vhodné zrcadlo současné lidské smečky, pohrdatelem lidských lžizákonů a lžimorálky J. Váchalem.“* Váchalův doprovodný text k *Erotikům* je příznačně psaný v první osobě množného čísla – adresován jak společnosti – kolektivnímu Já -, tak i vlastnímu Já. Této sémantické vícevazebnosti textu

[51] URL:<http://www.ceskatelevize.cz/ct24/kultura/12418-vachalova-kniha-o-sumave-je-unikatnim-umeleckym-dilem/> [cit. 2012-04-17]

odpovídá i otevřenost umělcova výtvarného jazyka, která spojuje karikaturní nadsázku se sensuálními detaily, naturalistické prvky s abstraktními formami. Váchalův soubor je dokumentem, ale zároveň jedinečnou reflexí a komentářem moderního pojetí sexuality. Jeho kresby poukazují na proměnlivost rolí a podob mužského i ženského těla a jejich prostřednictvím upozorňují na spojitost sexuality se sociálními, psychologickými a duchovními tématy.

Soubor vznikl z umělcovy snahy čelit vnitřním rozporům a pochybám vyvolaným jeho milostným vztahem s již zmiňovanou Annou Mackovou.[52]

Kresby nejsou určené jen pro české čtenáře. V souboru jsou hned vedle kreseb přeložené Váchalovi komentáře. Jsou přeložené do šesti světových jazyků: angličtiny, němčiny, francouzštiny, italštiny, španělštiny a dokonce i japonštiny. Grafické úpravy se ujal Pavel Štefan a odpovědným redaktorem byl sám majitel Paseky Ladislav Horáček. Pro nakladatelství to byla celkově 467. vydaná publikace v celkovém nákladu 2000 výtisků, z toho bylo 50 číslovaných a ručně vázaných v Ateliéru Krupka.

Další publikací z řady Váchaliána je kniha *Josef Váchal 1884-1969: Mezi Bohem a Ďáblem*. Jedná se o reprezentační katalog výstavy Josefa Váchala v Litomyšli konané v roce 2008. Autory komentářů jsou Jiří Kaše a Dačeva Rumjana. Paseka publikaci vydala v témže roce, za přispění Komerční banky, která je tradičním patronem významných kulturních akcí a uměleckých projektů. V katalogu jsou nastíněny životní data Josefa Váchala, východiska jeho inspirace k výtvarným dílům a jeho vztah k Litomyšli, kde několikrát pobýval. Zhruba jednu třetinu katalogu zaplňují informace k Josefu Váchalovi, a zbytek jsou již samotné jeho obrazy. Každému je věnována celá strana a stručný popisek s názvem a datem vzniku. Na konci katalogu se nachází soupis všech vystavovaných prací pečlivě rozdělených do sekcí – Kresby, akvarely, pastely; grafika; ex libris a věnovací listy; plastika; štočky a vázy.

Výstava *Mezi Bohem a Ďáblem* probíhala v Litomyšli od 14. června 2008 do 20. července 2008. Výstava začala v místním zámeckém pivovaru a pokračovala v *Portmoneu*. Byla součástí festivalu Smetanova Litomyšl. Její název odkazuje k podstatě Váchalova díla, těkajícího mezi náboženským zanícením a okultismem, mezi mystériem víry a hrůznými přízraky. Jak se ještě později budeme zmiňovat, Josef Váchal od dětství trpěl pocity úzkosti, strachu, pronásledování a nočními můrami. Sám se o tom roku 1930 zmínil takto: „*Pocházeje z rodiny – jejíž linie po otci jednoho člena v blázinci měla a druhý, Mikuláš Aleš, neobyčejně citový byl – vymírající, v otci svém a na sobě to jasně vidím, že jsme z těch*

[52] ANDĚL, Jaroslav. Erotikové: Mystika a erotika Josefa Váchala. In. *Erotikové,* Praha-Litomyšl, 2001, s. 58-60. ISBN 80-7185-388-7.

posledních dlouhého rodu blouznících, mysticismem nasáklých duší, výhonků, na kterých mrskají oba dva velicí: Bůh i Ďábel.“

Kurátorkou výstavy byla Rumjana Dačeva z pražského Památníku písemnictví, který vedle dalších muzeí, galerií a soukromníků poskytl své sbírky, jde o více než tři sta exponátů. Od velkých olejů přes kresby, lepty, akvarely, autorské knihy, vázy, štočky, oltáře a v neposlední řadě samozřejmě o barevné dřevoryty. Rumjana Dačeva se k výstavě vyjádřila takto: *"Výstava představuje výběr z rozsáhlé a rozmanité tvorby umělce, jehož dílo je nezařaditelné a v kontextu vývoje českého výtvarného a literárního umění 20. století zdánlivě osamocené. Vznikalo v dobových souvislostech, a ač rozporuplné a kolísající, přitahuje nesporně zájem každé nové generace."*[53]

Proč výstava probíhala právě v Litomyšli? S ní spojil Josefa Váchala místní rodák, knihovník, tiskař a sběratel Josef Portman, který byl velkým obdivovatelem jeho díla. Přestože neměl hodně peněz, navrhl v roce 1920 Josefu Váchalovi, zda by mu nevyzdobil dům. Souhlasil a během čtyř let mu vyzdobil dvě místnosti v jeho domku. Ojedinělý artefakt pokrývající stěny, strop i nábytek je plný fantazijních výjevů a postav od ďáblů, skřetů, strašidel až po podobné příšery. Malby zabírají celkovou plochu devadesáti metrů čtverečních.

Jak se ještě dozvíme v naší poslední kapitole, v *Krvavém románu* pak Váchal udělal z Josefa Portmana – k jeho nelibosti – šetřivého hraběte, z Litomyšle okresní město L. a dům označil za *Portmoneum*. Právě *Portmoneum* s unikátními malbami zachránil před hrozící zkázou právě majitel nakladatelství Paseka Ladislav Horáček. Zrestauroval ho a zpřístupnil veřejnosti jako Váchalovo muzeum.

Prostory, ve kterých byla Váchalova díla vystavována, splývaly s mystikou jeho tvorby. Ve zrekonstruovaném zámeckém pivovaru mohl návštěvník stoupat vzhůru do podkroví, obklopen dřevěnými trámy a Váchalovými démonickými dřevoryty. Působivé byly i Váchalovy černobílé fotografické portréty pořízené Dagmar Hochovou a úplně nejvýš, téměř pod stropem se promítal na projekčním plátně dokument o ojedinělém umělci.

Ačkoliv kulaté výročí úmrtí Josefa Váchala připadalo na rok 2009, již rok 2008 byl označován v Pasece za váchalovský. Tento rok totiž reprintovalo jeho vrcholné dílo *Šumava umírající a romantická* a vydalo faksimile pozapomenutého souboru *Tři písně Antonína Koniáše*, který Váchal pořídil technikou perokresby a akvarelu v jediném exempláři.[54]

[53] Josef Váchal – Mezi Bohem a Ďáblem. In URL:<http://www.pamatniknarodnihopisemnictvi.cz/cs/vystavy-archiv.php?pg=2008&id=62> [cit. 2012-04-19]
[54] HORÁČKOVÁ, Alice. Váchal mezi Bohem a Ďáblem. In URL:<http://www.paseka.cz/photos/0000000888_20110926170625JTWBREUB.pdf> [cit. 2012-04-19]

Koncepce ediční řady Váchaliána je propojena osobou Josefa Váchala. Ojedinělý autor byl ve své tvorbě vždy osobitý a osobitá je i tato řada. Čtenáře zaujmou výtvarně zdobené tituly, jejich rozsah i rozměr. Zajímavé je i to, že řada starších Váchalových titulů byla díky Pasece opět vydána, a dostala se tak do širšího čtenářského povědomí. A o to především Ladislavu Horáčkovi šlo. Chtěl vzpomenout na autora, který ovlivnil i jeho, a vlastně celé nakladatelství.

4.2.2 TARZAN

V ediční řadě Tarzan se nakladatelství Paseka zaměřilo na knihy amerického spisovatele dobrodružných románu Edgara Rice Burroughse.

Burroughsův úspěch se dostavil v říjnu 1912, když v časopise All-Story Magazine začal vycházet jeho první příběh o hrdinovi z afrického pralesa Tarzanovi. Román nazvaný *Tarzan of the Apes* si získal v krátké době značnou popularitu a hned v dalším roce se objevilo v časopise New Story Magazine pokračování s názvem *The Return of Tarzan*. Další knižní vydání na sebe nenechala dlouho čekat a celkem vyšlo dvacet čtyři pokračování.

Cyklus líčící osudy potomka anglického lorda Greystoka, kterého po tragické smrti svých rodičů v Africe vychovává pralesní opice a dá mu jméno Tarzan (Bílá kůže), se stal mnohokrát i filmovým námětem. Osud „pána opic“, který se díky své síle a důvtipem stane nejmocnějším tvorem džungle, nemohl uniknout filmovým režisérům. Zajímavý příběh člověka, který se z džungle dostane do civilizace, kde se seznámí a zamiluje do mladé Američanky, čelí četným bojům při obraně sebe i svých blízkých, byl poprvé na filmové plátno převeden v roce 1918, a naposledy zatím v roce 2005.[55]

Prvním, kdo v Československu vydal Tarzana byl pražský nakladatel Antonín Svěcený, který v letech 1920-1922 vydal sedm dílů, všechny byly přeloženy Zdeňkem Matějem Kudějem. Další díl nazvaný *Tarzan a zlatý lev* vydal v roce 1926 nakladatel Ladislav Šotek v překladu Jiřího Macáka. Posledním předválečným vydáním byl jedenáctisvazkový Tarzan vydávaný v letech 1937-1939 nakladatelstvím Toužimský a Moravec s ilustracemi Jiřího Wowka.

Po roce 1948 nesměly u nás knihy o Tarzanovy vycházet. Výjimkou byly zkrácené texty otiskované v roce 1966 v časopise Pionýr s ilustracemi Zdeňka Buriana. Do roku 1971 se podařilo vydat první tři díly, pak bylo opět vydávání Tarzana zastaveno.

Prvním nakladatelstvím, které se po roce 1989 ujalo opětovného vydání Tarzana, bylo pražské nakladatelství Magnet-Press, které vydalo v letech 1990-1993 ve zkráceném sešitovém vydání šestnáct dílů cyklu.[56]

Úplného a nezkráceného vydání se však ujalo až nakladatelství Paseka, které získalo práva na vydávání Tarzana v roce 1991, a plánovalo vydat všech 24 dílů během pěti let. Majitel nakladatelství Ladislav Horáček věřil v úspěch řady a v její výdělek.

[55] URL:<http://cs.wikipedia.org/wiki/Edgar_Rice_Burroughs> [cit. 2012-04-20]
[56] URL:<http://cs.wikipedia.org/wiki/Tarzan> [cit. 2012-04-20]

A ten se dostavil. Prvního dílu se prodalo 120 000 výtisků. S dalšími díly však náklad postupně klesal, až nakonec skončil někde u 20 000 výtisků, což byl stále úspěch.

První vydaný titul z roku 1991 byl *Tarzan z rodu Opů*. Překladu se ujal Václav Procházka, ilustrace Richard Pešek a odpovědným redaktorem byl Ivan Beránek. Paseka tuto knihu vydala jako svoji devatenáctou publikaci. Cena byla stanovena na 57 Kčs.

Čtenáře na první pohled zaujme zajímavě pojatá výtvarná vazba všech vydaných titulů. Jasně dané rozvržení nápisu titulu, jména autora, názvu nakladatelství má své konkrétní místo na obalu. Změny jsou pouze v barevné výplni písma od černé až po fialovou.

První díl *Tarzan z rodu Opů* má celkem 190 stran a můžeme zde sledovat osudy potomka anglického lorda, jenž je vychováván pralesní opicí. Zpočátku sledujeme tragický osud hlavního hrdiny, jemuž zemřou rodiče a on se náhle ocitá sám. Příběh pokračuje a čtenář může pozorovat vyspívání Tarzana v nejmocnějšího tvora džungle, jeho charakter a důvtip, četné boje, jak s obyvateli džungle, tak i jinými ohroženými jedinci. Díky vzrůstajícímu citu k mladé dívce, se s „divokého" jedince stává obětující gentleman.[57]

Černobílé ilustrace Richarda Peška doprovází osudy a peripetie hlavního hrdiny. Obal zdobí rovněž ilustrace Richarda Peška. Můžeme na ní pozorovat osobu hlavního hrdiny v jeho charakteristickém pokřiku, s hlavou vzhůru. V tmavém pozadí jsou rozpoznatelné obrysy nízkého pohoří a v dáli západ slunce. Předsádka je rovněž ilustrovaná a graficky upravena. Můžeme na ní pozorovat výjev džungle a skupinku slonů.

Další namátkou vybraný díl je z roku 1993 nazvaný *Tarzan a zlatý lev*. Jeho pořadové číslo je devět a je šedesátou sedmou publikací vydanou Pasekou. Čtenář se zde opět setkává s hlavním hrdinou, který se nyní ujímá osiřelého lvíčete a vychovává z něho věrného přítele se silnou inteligencí, který tak předčí své divoké druhy a snaží se svému pánovi pomáhat…[58] Překladu se opět ujal Václav Procházka, ilustrací Richard Pešek a grafické úpravy Pavel Štefan. Obal je zdoben tematickým námětem souvisejícím s příběhem. Můžeme zde tak pozorovat v pozadí postavu hlavního hrdiny obklopeného divokou džunglí, v popředí útočný postoj mladého lva. Na předsádce je výjev kupole chrámu v blízkosti palmových stromů. Tento díl se prodával již za cenu o něco vyšší a to konkrétně 67 Kč.

Další díly následují v průběhu let. Na knižní úpravě se podílí stále stejní odborníci a ilustrace vždy souvisí s daným tématem a názvem příběhu.

Do roku 1996 byl vydán poslední díl série s názvem *Tarzan a šílenec*. Tentýž rok Paseka ještě vydává soubor tří příběhů nazvaný *Tarzan a ztracenci*. Série však není úplná.

[57] URL:<http://www.legie.info/kniha/2640-tarzan-z-rodu-opu> [cit. 2012-04-20]
[58] URL:<http://www.legie.info/kniha/1041-tarzan-a-zlaty-lev> [cit. 2012-04-20]

Poslední, dlouho neobjevený Burroughsův rukopis zachycující osudy Tarzana, se objevil až téměř po padesáti letech. Ležel dlouhou dobu v trezoru, nedotčený a nedokončený. Mezi autorovými fanoušky se stal téměř legendou a až před několika lety se příběhu ujal spisovatel Joe R. Lansdale, který tak v duchu, a na památku velkého vypravěče, završil osudy ságy o Tarzanovi z rodu Opů. Třiaosmdesát stran vzbudilo zájem veřejnosti a hledal se autor, který by příběh dokončil. Třicet let se však nic nestalo, až přišla comicsová společnost Dark House a navrhla kandidáta a unikátní vydavatelský plán. Spisovatelem měl být Joe R. Lansdale a vydavatelským médiem pulpový časopis. Vydala se čtyřdílná comicsová verze v sešitové podobě a byla velmi úspěšná. Zásluhu na tom měli i schopní tvůrci, jejichž kresby připomínali zlatou dobu pulpu: Thomas Yeates, Charles Vess, Gary Gianni a Michael Kaluta. Jejich ilustrace doprovázely text a evokovaly vzhled i ducha literatury publikované v původních dobrodružných časopisech.

Děj má klasickou zápletku, plnou intrik a nebezpečí, v níž se archeolog a jeho safari pokoušejí odhalit tajemství zmizelého města Ur, což je jméno úmyslně vybrané, aby povzbudilo čtenářovu obrazotvornost. Věří se, že starodávné sumerské spojení *„cult of Ur“* dalo lidstvu etymologický základ slova *„kultura“.* Tarzanovo druhé já, „lord Greystoke“, se v první verzi Tarzana z rodu Opů jmenovalo „Bloomstoke“ a „Ur“ byl ve Ztraceném dobrodružství původně „Sadeville“. Toto na první pohled nenápadité jméno autor ve svém rukopise vyškrtl a nahradil názvem „Ur“. To byla podstatnější změna, kterou ve svém textu vyznačil.

Příběh rukopisu končí předtím, než jednotlivé skupiny dorazí do Uru, pak tam vkládá svůj text již Lansdale. Jeho funkční epizoda však dobře zapadá do celkového příběhu a dále ho rozvíjí.[59]

Paseka tento poslední závěrečný díl celé ságy vydala v roce 1998 jako svojí dvěstěpadesátou sedmou publikaci. Knihu přeložil Jan Kantůrek a ilustrace byla ponechána původní od G. Gianna, M. Kaluty, Ch. Vesse a T. Yeatese.

Ediční řada Tarzan byla velmi úspěšná. Originální ilustrace, kvalitní hardback a především populární, dobrodružný a poutavý příběh hlavního hrdiny si opět získaly řady čtenářů. Ucelené vizuální a harbackové zpracování vytvořilo jasně rozpoznatelnou ediční kolekci, jejíž koncepce je ilustračně podařená, srozumitelná a tvoří tak charakteristický znak úspěšného čtenářského zájmu.

[59] BURROUGHS, R. Edgar, LANSDALE, R. Joe. Předmluva. In *Tarzan: ztracené dobrodružství,* Praha-Litomyšl, 1998, s. 7, 8. ISBN 80-71-85-169-8.

4.2.3 SCHOLARES

Ediční řada Scholares, jak již přibližně naznačuje její název, je vlastně akademická studentská edice. Knížky z této edice vychází v Pasece od roku 2003 v rámci semináře Nakladatelská praxe, který vedl na Ústavu pro českou literaturu a literární vědu na FF UK RNDr. Vladimír Pistorius.

Účelem semináře bylo připravit studenty na budoucí profesi v profesionálních nakladatelstvích, respektive na spolupráci s nimi, a knihy edice Scholares proto připravovali sami studenti. Seminářů se účastnilo obvykle šest až dvanáct posluchačů, kteří byli rozděleni do skupinek. Každá skupinka pak měla za úkol kompletní přípravu daného vydání jednoho svazku edice – ročně tak vznikly tři až čtyři svazky.

Během prvních pěti ročníků tak v této edici vyšlo 19 titulů. Studenti se postupně podrobně seznamovali s nakladatelskou prací od rukopisu, přípravy podkladů pro informační systém nakladatelství, zpracováním finančního modelu vydání knihy, zajištěním autorsko-právní agendy, spoluprácí s typografem, přípravou rukopisu k sazbě, provedením stránkové korektury, přípravou textů pro záložky, přípravou a organizováním propagace, postaráním se o autorské výtisky. Studenti se tak seznámili přímo v praxi s činností profesionálního nakladatelství a řada absolventů pak skutečně nalezla po ukončení studia uplatnění v různých nakladatelstvích.

Studenti si sami rovněž navrhovali obálky a typografii knížek edice Scholares, a to do roku 2009. Navrhovali je tentokrát studenti výtvarných škol. V letech 2003-2006 to byli studenti z ateliéru užité grafiky VŠUP doc. Rostislava Vaňka, v roce 2007 studenti z ateliéru grafického designu a nových médií VŠUP Petra Babáka, v letech 2008-2009 studenti VOŠ grafické v Hellichově ulici v Praze, vedení akademickými malíři Zbyňkem Kočvarem a Milanem Erazimem. Od roku 2010 byla typografie edice pořizována profesionálními grafiky – Lubošem Šedivým, Klárou Horovou, doc. Otou Karlasem, Pavlem Cindrem.

Těmi, kdo edici řídí a připravují pro ni tituly jsou RNDr. Vladimír Pistorius a prof. PhDr. Petr A. Bílek, CSc. Snaží se vybírat dosud nepublikované či nově edičně připravené rukopisy z oblasti literární vědy či literární historie. Rovněž se snaží o to, aby část těchto titulů vznikla v rámci studijní a vědecké práce realizované přímo Ústavem pro českou literaturu a literární vědu. V posledních letech se v edičním plánu objevují rovněž práce v rámci odborné přípravy studentů Ústavu translatologie FF UK.

Knihy z edice Scholares formálně vydává profesionální nakladatelství, které poskytuje této ediční činnosti veškerý servis: dohlíží na kvalitu korektur, objednává výrobu, proplácí fakturu, případně i autorské honoráře, stará se o distribuci a odbyt, fakturuje knihkupcům a distribučním společnostem prodej. Toto nakladatelství rovněž téměř veškerou výrobu úvěruje. Nakladatelství si účtuje minimální režii – na výrobní zajištění, tisk podkladů, poštovné, inzerci, fakturaci, skladování, propagaci. Veškerý zisk z prodeje však zůstává ve fondu Scholares pro následující roky. Knihy jsou vydávány s minimálním rozpočtem.

První tři ročníky tituly vydávala Paseka, ale od roku 2007 je to již nakladatelství manželů Vladimíra Pistoria a Marie Olšanské nazvané Pistorius & Olšanská.[60]

V ediční řade vyšlo několik zajímavých titulů. Namátkou například titul *Editor a text: úvod do praktické textologie* připravený kolektivem Ústavu pro českou literaturu ČSAV v roce 2006. Kniha prvně vyšla již v roce 1971 v nákladu 1000 výtisků a jmenovitě byli uvedeni pouze redaktoři Rudolf Havel a Břetislav Štorek. Kolektiv autorů se v ní pokusil shrnout své mnohaleté zkušenosti s přípravou kritických edic novočeské literatury. Přístupnou formou vyložili zásady ediční práce a základní pojmy, které s vydáváním textů souvisí. Výklad je doplněn konkrétními příklady z české literatury.

V jednotlivých kapitolách se čtenář seznámí s problematikou shromažďování a kritiky textových pramenů, s charakteristikou různých typů vydání – vědeckých, čtenářských, pro děti, se stanovením výchozího textu a jeho úpravou k vydání, s různými možnostmi uspořádání spisů, jednotlivých svazků a s přípravou komentáře, nezbytného ve vědeckém vydání. Součástí knihy je i kapitola o historickém vývoji vědeckého zkoumání a vydávání českých literárních textů. Ve zvláštní rozsáhlé příloze je zařazeno pojednání o pravopisné a jazykové úpravě textu. Postupně se zde probírají čistě pravopisné jevy (včetně obzvláště složitého jevu – interpunkce), kvantita a kvalita hlásek, problémy tvaroslovné a syntaktické. Na konci knihy je uveden užitečný seznam základních jazykových pomůcek a soupis odborné textologické literatury.

Kniha *Editor a text* přispěla ke standardizaci ediční praxe, stala se významnou a využívanou příručkou, byla koncipována nad velkým množstvím zpracovaného materiálu a v neposlední řadě se stala významným počinem v dobovém literárněvědném kontextu.

Přestože byla kniha vydána až v roce 1971, některé údaje odkazují na to, že text knihy byl koncipován mnohem dříve, pravděpodobně ne před rokem 1965, tedy po pražském zasedání edičně textologické komise.[61]

[60] URL:<http://www.pistorius.cz/Scholar/Data_s.htm> [cit. 2012-04-23]

Příručka ve druhém vydání vyšla tedy v roce 2006 jako osmý svazek edice Scholares pod vedením Petra A. Bílka a Vladimíra Pistoria. Odpovědnými redaktorkami byly Anna Holmanová, Barbora Přerostová, Alena Vobecká a Pavlína Zápotocká. K vydání příručku připravili, ediční poznámku a doslov napsali a rejstříky sestavili Jiří Flaišman a Michal Kosák. Knihu vydalo nakladatelství Paseka ve spolupráci s Ústavem české literatury a literární vědy FF UK jako svou 725. publikaci.

Další zajímavou publikací v edici Scholares je kniha *Březinovské studie* od Miroslava Červenky.

Miroslav Červenka – vědecký pracovník, vysokoškolský učitel, editor, překladatel a básník – započal první březinovské studie psát již na počátku šedesátých let a během následujících čtyřiceti let se k tomuto výjimečnému fenoménu české literatury opakovaně vracel. Byl naprosto fascinován neuchopitelností Březinovy osobnosti. Červenka tak rozšířil svůj původní záměr čistě versologického bádání i na oblast celé básníkovy tvorby, a posléze i jeho života.

Po celou dobu cítil potřebu nového kritického vydání básníkových veršů, ale i esejů a korespondence. Na souborném vydání básníkových dopisů – *Otokar Březina: Korespondence I-II, 2004,* se osobně podílel.

Soubor *Březinovských studií* obsahuje texty určitým způsobem průkopnické, vzniklé v období od roku 1965 – *Březinův verš* do roku 1999 – *Vrchlického překlady Maeterlincka a počátky symbolismu.* Obsahuje soubor celkem pěti studií věnovaných Březinově dílu v kontextu české a světové literatury přelomu 19. a 20. století. Soubor obsahuje tři časopisecky vydané studie věnované již zmiňovanému Březinovu verši, Březinově próze a vlivů Vrchlického překladů belgického básníka M. Maeterlincka na konstituci Březinova volného verše, dále obsahuje dvě studie – interpretaci Březinova vlastního výkladu sbírky *Svítání na západě* a interpretaci Březinovy básně *Modlitba za nepřátele*, které byly zařazeny do knižního výboru Červenkových studií Styl a význam z roku 1991.[62]

V knize se ještě nachází doslov Petra Holmana nazvaný Několik poznámek jako *jedna z možností* doslovu, ediční poznámka a výběrová bibliografie.

V ediční poznámce se píše o daném svazku, co vše obsahuje, z jakého zdroje jsou texty a studie použity a postup edice. Zmiňuje se zde snaha do samotného textu nezasahovat, případně upravit pouze pravopis a interpunkci, eliminují se i řídce frekventované tiskové chyby a opomenutí, doplňují se třeba i vynechané tři tečky jako nezbytná součást názvů

[61] FLAIŠMAN, Jiří - KOSÁK, Michal. Ediční poznámka. In. *Editor a text: úvod do praktické textologie*, Praha-Litomyšl, 2006, s. 153-156, ISBN 80-7185-653-3.
[62] URL:<http://www.paseka.cz/?produkt=957> [cit. 2012-05-10]

některých Březinových básní, názvy děl Otokara Březiny (básnické sbírky, jednotlivé básně a eseje, včetně zkrácených názvů) se píší kurzivou. Autorovy citace Březinových textů jsou ponechány v původní podobě (doplňují se pouze nedopatřením vynechaná slova, zde opět především v citacích v poslední studii). Grafická podoba výchozích textů v detailech se přizpůsobuje potřebám tohoto vydání.[63]

Březinovské studie byly jedenáctým svazkem vyšlým v edici Scholares. Edičně knihu připravil, doslov, ediční poznámku napsal a výběrovou bibliografii sestavil Petr Holman. Odpovědnými redaktory byly Olga Fritová, Lenka Nádvorníková, Jakub Říha a Štěpán Sirovátko. Knihu vydalo stále ještě nakladatelství v Praze a Litomyšli ve spolupráci s Ústavem české literatury a literární vědy FF UK v roce 2006 jako svoji 864. publikaci.

Publikace vyšla v rámci semináře Nakladatelské praxe na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy ve spolupráci s Vysokou školou uměleckoprůmyslovou v Praze.

V roce 2005 v edici Scholares vyšel sborník nazvaný *Život je všude: Almanach z roku 1956.*

Jedná se o samizdatový sborník *Život je všude* z roku 1956 představující volné společenství zřejmě nejsilnějších autorů druhé poloviny dvacátého století. Čtenář se zde setkává s mimořádně silnými texty spisovatelů, jimž události po únoru 1948 neumožnily veřejně umělecky publikovat – například Josef Hiršal, Jiří Kolář, nebo spisovatelé, kteří dosud veřejně jako autoři původní umělecké tvorby nevystoupili. Své prózy zde publikovali Bohumil Hrabal, Josef Škvorecký (pod pseudonymem Josef Pepit), vyšly zde povídky a črty Emila Juliše a Milana Hendrycha. Jan Zábrana zde předložil první verzi básní ze svých tří básnických sbírek. Jako básník a autor teoretické stati se představil Jiří Kuběna ještě pod svým původním jménem Jiří Paukert. V pozici básníka a autora hrabalovské eseje je v almanachu přítomen i nejmladší přispívatel Václav Havel.

Almanach *Život je všude* vyšel v roce 2005 oficiálně vůbec poprvé a byl doplněn obsáhlým doslovem Michaela Špirita, kde se mimo jiné jeho autor zmiňuje o významu sborníků: *„Význam sborníku však nezáleží v tom, kolik se ho vydalo nebo rozšířilo výtisků, nýbrž v tom, že ochota minimálního okruhu autorů podílet se na společné věci postačila, aby strojopisné dílo ožilo a před náročným čtenářem, nikoli před davy unavených či lhostejných diváků a služebnou kritikou, prověřilo svou existenci… Sborník Život je všude se – jak se hezky říkává – ke čtenářům dostává až nyní. Po neuvěřitelných padesáti letech.“*[64]

---

[63] HOLMAN, Petr. Ediční poznámka. In. *Březinovské studie*, Praha-Litomyšl, 2006, s. 137-138. ISBN 80-7185-801-3.

[64] ŠPIRIT, Michael. Padesát let: letopočet krásy a „neskutečný umělci“. In. *Život je všude: Almanach z roku 1956,* Praha-Litomyšl, 2005, s. 291. ISBN 80-7185-759-9.

Kromě doslovu kniha obsahuje samozřejmě i ediční poznámku, která je rovněž poměrně obsáhlá. Píše se v ní o původní podobě almanachu z roku 1956. Originál strojopisného samizdatového vydání byl v pevné vazbě, jednotlivé listy po stranách upraveny děrovačkou, což poukazovalo k původní jednodušší vazbě.

Tato edice vychází jak z originálu, tak z faksimile almanachu, vydaného Jaroslavem a Mílou Kynclovými v roce 1990 ve Foundation for Czechoslovak Art v USA.

Exemplář, který měli k dispozici editoři, pochází z pozůstalosti Josefa Hiršala. Na jeho titulním listu je uvedeno, že se jedná o *Faksimile almanachu vydaného v Praze roku 1956 Josefem Hiršalem a Jiřím Kolářem,* v dolní části tohoto titulního listu je dále imprint Revue K, tedy imprint Jiřího Koláře. Na následující straně se nachází vydavatelský záznam: Reedice: Jaroslav & Míla Kyncl, Foundation for Czechoslovak Art, USA, 1990. V devatenácti číslovaných výtiscích. S originální muchláží Jiřího Koláře z cyklu „Po přejití bouře vichřic hněvu“. Ve vazbě Jana Soboty s použitím mramorového papíru Jarmily Sobotové. Tento výtisk má číslo 2.

V každém z devatenácti výtisků je, na rozdíl od exempláře z roku 1956, originální muchláž Jiřího Koláře. Faksimilové vydání se nijak neodlišuje od originálu, pouze je v něm přidaný titulní list vydání a naopak chybí závěr básně J. Zábrany *Hrůzy*. Dále se v ediční poznámky píše o chybách ve strojopisu, kterých se tato edice snaží zbavit. U jednotlivých textů se rovněž uvádí první knižní vydání a vydání v sebraných spisech, popřípadě jejich význačnou edici.[65]

Sborník byl pátým svazkem edice Scholares. K vydání ho připravili Kateřina Ondřejová a Stanislav Sommer. Doslov napsal Michael Špirit. Odpovědnými redaktory byly Hana Janišová, Jan Křivan a Barbora Přerostová. Knihu vydalo opět nakladatelství Paseka ve spoluprácí s Katedrou české literatury a literární vědy FF UK v roce 2005 jako svoji 824. publikaci.

Koncepce řady Scholares je ucelená v tom, že se jedná především o publikace z oblasti literární vědy a literární historie, které nebyly dosud vydané či nově edičně připravené rukopisy. Specifická je i samostatná práce studentů na přípravách jednotlivých publikací. Zajímavé tituly vydávané pod vlivem nakladatelského semináře na FF UK vedené Vladimírem Pistoriem zaručují kvalitu a odborný dohled nad vydanými knihami.

[65] ONDŘEJOVÁ, Kateřina - WIMMER, Stanislav. Ediční poznámka. In. *Život je všude: Almanach z roku 1956,* Praha-Litomyšl, 2005, s. 293-294. ISBN 80-7185-759-9.

4.2.4 DĚJINY ZEMÍ KORUNY ČESKÉ

Unikátní a ambiciózní projekt Dějin zemí Koruny české prvně vyšel v roce 1992.

Projekt je ojedinělý v tom, že se jedná vůbec o první ucelené pojetí českých dějin od počátku až do současnosti. Přestože renomovaní autoři měli z počátku profesionální ambice, obracejí se především na širší čtenářskou obec, jíž by mělo dílo sloužit jako spolehlivý zdroj poznání naší historie i jako obraz současné úrovně českého dějepisectví.

Edice se od roku 1999 přejmenovala na Velké dějiny zemí Koruny české. Nápad na vydávání řady se zrodil logicky z dvoudílných Dějin Koruny české a to konkrétně v hospodě, kde Ladislav Horáček seděl s historiky a prý někdo řekl: *„Nechtěl bys příště třídílné trochu tlustší české dějiny?“* Ladislav Horáček odvětil: *Co třídílný, pojďme udělat alespoň šestidílný.* Nakonec se z toho zrodily takzvané tuctové dějiny. Do roku 2008 jich bylo vydáno již dvanáct a ještě jich zbývá pár vydat.

Podle Ladislava Horáčka se publikace prodávají velmi dobře. Prvních dílů se prodalo kolem osmi, devíti tisíc. Dva díly, jednička a pětka, byly dokonce dotiskovány. Čeští čtenáři mají o své dějiny zájem. Problém vidí Horáček spíše s autory, z kterých někdy nejde získat smluvené rukopisy. Kdy přesně vyjde poslední díl není známo. Sám Ladislav Horáček se k tomu vyjádřil takto: *„Neumím říct, kdy se můžeme těšit na poslední díl, protože někteří autoři mají již deset let propadlou smlouvu a strašně se diví, že je honím, aby rukopis odevzdali. Doba tří mušketýrů je už dávno pryč a dané slovo či smlouva jsou pro některé lidi prázdnými pojmy. Hodně za to může minulá a současná politika. Ale dost již o věcech neblahých.“*[66]

Soubor prvních dvou svazků, prezentovaných jako učebnice a schválených ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy ČR, vyšlý v roce 1992, je vybaven základním poznámkovým aparátem, zevrubnou bibliografií, bohatým obrazovým a dokumentačním materiálem a rejstříky. První díl se snaží obsáhnout naše dějiny od příchodu Slovanů do roku 1740 v celkem sedmi hlavách. Každá hlava je rozdělena na kapitoly a případně i podkapitoly. Učebnice obsahuje i prolog nazvaný České země v pravěku. Cena byla stanovena na 45 Kčs a učebnice má celkem 303 stran.

Druhý díl vyšlý rovněž v roce 1992 se zaměřuje na období od nástupu osvícenství po naši dobu, respektive do roku 1989. Učebnice má opět sedm hlav rozdělených do kapitol a podkapitol. Cena zůstala stejná, tedy 45 Kčs a učebnice má celkem 309 stran. Knihy jsou ve vázané úpravě s laminací, obsahují dvoubarevné mapy a obrazovou dokumentaci.

[66] URL:<http://blog.aktualne.centrum.cz/blogy/karel-hvizdala.php?itemid=8340> [cit. 2012-04-25]

K vyšlým učebnicím a jejich přínosu do českého školství se vyjádřili i někteří profesoři a učitelé. Například recenze středoškolského profesora Vratislava Hanzlíka, který k učebnicím napsal toto: *„Učebnice, na kterou jsme léta čekali. Četl jsem ji doslova s radostí. Zásluhu na tom neměl jenom jasný a srozumitelný styl, ale hlavně přehledná, a přesto pestrá a úplná kompozice. Některé kapitoly se čtou bez přehánění s napětím. Výběr a řazení událostí jsou realizovány s nenásilnou vnitřní kontinuitou. Autoři svým pojetím přímo vybízejí k otázkám, úvahám. Bohatá faktografie umožňuje učitelům, studentům, ale i všem čtenářům zaujmout stanovisko. Uvědomujete si, prosím, že dosud převládaly učebnice s jednoznačnou koncepcí? Zde vám nikdo pojetí nevnucuje. Přemýšlejte a srovnávejte sami!*

Učebnice začíná nejstaršími doloženými dějinami Čech a Moravy (osídlením hist. zemí). Jednotlivé kapitoly jsou zpracovány „kulturně politicky", to znamená, že jakýmsi leitmotivem středověké historie je „uvažování" románské, gotické atd., přičemž profil každé doby je podán precizně a srozumitelně zároveň. Text není zatížen přílišnou datací, navíc je zpestřen dobovými úryvky a výroky. Doprovodné obrázky a mapky jsou samozřejmostí. Čs. dějiny dovádějí autoři do roku 1989, což je rovněž nezanedbatelným kladem. Sledován je také evropský kontext. Last but not least – s autorským svolením četla učebnici profesorka středního odborného učiliště a kolega z průmyslové školy. Oba přečetli učebnici s nadšením a vřele ji doporučují."[67]

Pozitivní ohlas na dlouho očekávané ucelené pojetí českých dějin vyjádřila i profesorka a tehdejší vedoucí katedry filozofie filozofické fakulty Univerzity Karlovy Jaroslava Pešková: *„Předkládaná učebnice je pozoruhodným pokusem a soustavný výklad našich národních dějin od počátku až po dobu současnou. Je koncipován na půdě evropských dějin a je systematicky rozvržen podle předem určeného a dodržovaného plánu. Každému období předchází obecná, obsažná a zasvěcená charakteristika epochy, následuje výklad historického procesu, jak byl prožíván rozmanitými historickými subjekty, dále podrobný výklad kultury, zahrnující školství, slovesné a výtvarné umění a zejména pohled na kulturu života jednotlivých etnicky a náboženských, lokálních a jiných společenství. V práci vidím tyto důležité momenty:*

1. *obsahuje zásadní charakteristiku období jako orientační východisko,*
2. *vypráví skutečné dění dějin na daném teritoriu, jeho souvislosti s okolním světem, vnitřní napětí atd. Stručně, výstižně a uchopitelně předstírá reálný život rozmanitých společenských skupin na půdě popisu reálných představitelných akcí,*

[67] HANZALÍK, Vratislav. Recenze k Dějinám zemí Koruny české I-II. In *Nakladatelský propagační tisk Paseky,* redakční údaje neuvedeny. B. r. v. [1992]

3. *tam, kde je třeba, autoři předloží čtenáři přehledný výklad určitého problému, v němž sestoupí až ke kořenům daného jevu a naznačí jeho vývoj.*

Učebnice je pozoruhodně napínavou četbou, která zároveň umožňuje vždy znovu se vrátit k soustavnému výkladu jednotlivých období, procesů nebo fenomenů. Za podstatnou pokládám skutečnost, že autoři sledují jak dějinné průběhy, tak jejich reflexi ve vědomí různých skupin obyvatelstva. Závěrem je třeba říci, že předložený rukopis je mimořádně zdařilý, podává přesně to, co po dlouhá léta v učebnicích chybělo: výklad žitých dějin a způsobů jejich prožívání a reflexe.“[68]

Nejobšírněji se k učebnicím vyjádřil i jeden z autorů jejích četných rukopisů profesor Petr Čornej: *„Proč? Tak se jistě zeptá každý, kdo jen trochu zná situaci. Proč další knížka, která má sloužit jako středoškolská učebnice českých dějin, když nedávno vyšlo hned několik podobných titulů, nezatížených marxistickým pojetím? Na pultech se objevily po dlouhé době Dějiny československé od Josefa Pekaře, zbrusu nový text České a československé dějiny, sepsaný pracovníky Historického ústavu ČSAV, a nepochybně se chystají i jiné publikace. Opomenout se nedají ani čtivé, rozsáhlé a do řady svazků rozvržené Toulky českou minulostí od Petra Hory. Jeho atraktivní a takřka reportážní líčení se již stalo vyhledávanou četbou. Učitelé, studenti i zájemci o poznání české historie si tedy mohou zdánlivě lehce a dobře vybrat. Ale pouze zdánlivě. Chtějí-li totiž získat vědomosti na úrovni současných vědeckých poznatků, potom se jejich výběr rázem zúží.*

Pekařovy Dějiny československé poprávu chválil a chválí každý. Naši dědové a babičky s nostalgií vzpomínají, jak se z nich učili k maturitě, a někteří i ke státnicím. Pekař svého času nesporně odvedl skvělou práci a na poměrně malém prostoru podal hutný přehled české minulosti s důrazem na politické události. Leč Pekařův text vznikl před osmdesáti lety, autor jej sice později upravil, ale i poslední verze je již stará přes šest desetiletí a dovedená pouze do roku 1921. A za tu dobu výzkum českých dějin výrazně pokročil a naši i zahraniční badatelé objevili leccos nového. I Horovo dílo koneckonců pramení především z vědecké a populárně naučné produkce staré deset až patnáct let. A byť Hora jako novinář píše svižně a zajímavě, knižní podoba jeho práce končí zatím rokem 1526. Kolektivní dílo zaměstnanců Historického ústavu ČSAV, sahající až k událostem 17. listopadu, pak bylo rychlou odpovědí na porevoluční volání veřejnosti po nové a komunistickou ideologií nepoznamenané učebnice dějepisu. Proto se v podstatě přidrželo Pekařova vzoru a soustředilo se hlavně na politické dění, které přirozeně podává na základě nejnovějších vědeckých výsledků. Na postižení

[68] PEŠKOVÁ, Jaroslava. Recenze k Dějinám zemí Koruny české I-II. In *Nakladatelský propagační tisk Paseky*, redakční údaje neuvedeny. B. r. v. [1992]

duchovního a kulturního vývoje se však autorům nedostalo ani času, ani přiměřeného prostoru.

Když se krátce před polovinou roku 1991sešel poprvé kolektiv hodlající sepsat Dějiny zemí Koruny české, bral všechny tyto okolnosti v úvahu. Jeho členové si uvědomovali, že chtějí-li uspět, potom musí veřejnosti předložit jinak koncipované dílo, pokrývající českou minulost rovnoměrně a zachycující její duchovní, politické, náboženské kulturní, sociální a hospodářské rozměry „od pravěku k dnešku." Akcent přitom kladli na úlohu duchovního faktoru v dějinách, faktoru u nás v nedávné době tak opomíjeného a záměrně potlačovaného. Každému období proto předchází základní charakteristika duchovní atmosféry s patřičným vysvětlením klíčových pojmů. Rovněž kapitolky věnované vývoji vzdělanosti a školství nenalézají v srovnatelných textech obdobu.

Kniha byla v první řadě koncipována jako učebnice určená učitelům a studentům středních škol, ale autoři dobře chápou, že v předloženém rozsahu není možné látku v úplnosti zvládnout. Počítali však již s tím, že v časech relativně volných učebních plánů a osnov bude záležet především na typu školy i na osobnosti učitele, jaké látka se studentům vysvětlí podrobně a jaká témata se zredukují. Tvůrci textu vycházeli i ze svých osobních zkušeností a z diskusí vedených se středoškolskými pedagogy. Některé partie (vrcholný a pozdní středověk, husitství, osvícenství, léta 1867-1918) pak přímo vyrostly z přednášek a seminářů, jež jejich autoři konali v rámci postgraduálních a rekvalifikačních kursů pro učitele, resp. přednáškových cyklů pro maturanty. To ale neznamená, že naši práci vnucujeme studentům a učitelům za každou cenu. Žijeme konečně v demokratické společnosti a každý vyučující dějepisu se může rozhodnout, po jaké z dostupných učebnic sáhne.

Středoškolským určením se však cíle knihy zdaleka nevyčerpávají. Myslíme, že stejně dobře může sloužit i jako vysokoškolská učebnice pro tzv. společný základ na humanitních fakultách i jako příručka pro zahraniční bohemisty. Podle našeho názoru pak obsahuje takové penzum znalostí, které by měl o minulosti vlastní země a vlastního národa vědět každý vzdělanec, a neměla by proto chybět v knihovnách opravdu kulturních lidí a pochopitelně všech zájemců o české dějiny. Nové a namnoze netradiční pohledy (počátky české šlechty, husitství, baroko, úloha habsburské monarchie, život a kultura za okupace atd.) i údaje odpovídající stavu, ke kterému původní vědecký výzkum dospěl v průběhu roku 1991. Čtenář si ovšem musí uvědomit, že bádání se ani poté nezastavilo a nadále pokračuje. I poznávání minulosti je totiž nikdy nekončící a nezavršený proces."[69]

[69] ČORNEJ, Petr. Recenze k Dějinám zemí Koruny české I-II. In *Nakladatelský propagační tisk Paseky,* redakční údaje neuvedeny. B. r. v. [1992]

Na těchto třech pozitivně laděných recenzích můžeme pozorovat, že čeští profesoři a historici nové publikace – učebnice, týkající se české historie, s nadšením kvitovali. Chválí jak její obsahovou část, tak i vzhled, přehlednost a srozumitelný styl. Byla zdůrazněna i oblast vnucování či nevnucování těchto knih čtenářům. Samozřejmě bylo na každém dotyčném čtenáři, zda si oblíbí nové pojetí českých dějin a nechá se ovlivnit často pozitivními reakcemi.

Na přípravách učebnic se podílel tým odborníků, od středoškolských učitelů, vysokoškolských profesorů, šéfredaktorů časopisů až po vědecké pracovníky. Některé z nich si více přiblížíme.

Jedním z předních přispívatelů byl a je již zmiňovaný profesor Petr Čornej. Narodil se 26. března roku 1951 v Praze. Po absolvování Střední všeobecné vzdělávací školy v Praze 6 vystudoval s vyznamenáním v roce 1974 obor historie – čeština na Filozofické fakultě UK v Praze. O rok později získal titul PhDr., v roce 1986 CSc., docentem se stal v roce 1993, profesorem v roce 2000 a v roce 2001 získal titul DrSc.

Po studiích byl od roku 1974 zaměstnán v Ústavu pro českou a světovou literaturu ČSAV, zprvu jako odborný a později vědecký pracovník. V letech 1991-1992 vyučoval jako odborný asistent starší české dějiny na katedře českých a československých dějin Filozofické fakulty UK. V letech 1992-1999 působil ve funkci vedoucího katedry dějiny a didaktiky dějepisu Pedagogické fakulty UK, s níž formou různých úvazků spolupracuje dodnes. Od roku 1999 do roku 2001 zastával Petr Čornej funkci statutárního zástupce ředitele Ústavu pro českou literaturu AV ČR a od roku 2002 působí ve stálém pracovním poměru na Literární akademii (od roku 2006 do roku 2010 vykonával funkci rektora) a je rovněž zapojen do výzkumného záměru Ústavu českých dějin Filozofické fakulty UK.

Petr Čornej je řádným členem Centra medievistických studií, dále je členem akademické rady Literární akademie a členem atestační komise Ústavu pro českou literaturu AV ČR, současně působí jako člen oborových rad doktorského studia českých a československých dějin na Filozofické fakultě UK a ve funkci předsedy oborové rady na Pedagogické fakultě UK. V letech 2003-2009 byl také členem správní rady Nadace Českého literárního fondu.

Pole působnosti Petra Čorneje se zaměřuje i na oblast časopiseckou a spolupráci s různými nakladatelstvími. Stal se členem hned několika významných periodik. Působí v redakční radě časopisu *Česká literatura,* je členem redakčního kruhu časopisu *Listy filologické*, redakční rady edice *Historická paměť* nakladatelství Paseka a redakční rady edice *Dny, které tvořily české dějiny* nakladatelství Havran.

Obdobím, kterým se zabývá, je především problematika českých a středoevropských dějin pozdního středověku. Předměty jeho zájmu jsou především husitství, dějiny historiografie, význam historických a kulturních tradic, česká středověká literatura i širší souvislosti českého kulturního života 19. a 20. století.

Samostatně publikoval šest původních vědeckých knižních monografií, více jak 100 studií ve vědeckých časopisech a sbornících (též ve Francii, Rakousku, Maďarsku, SRN, Estonsku nebo Litvě) a množství vědeckých recenzí, je spoluautorem osmnácti vědeckých monografií, resp. učebních textů, skript a učebnic. Relativně rozsáhlá je i jeho publicistická a popularizační činnost, včetně spolupráce s televizními a rozhlasovými stanicemi.

Petr Čornej má na svém kontě řadu ocenění. Za svou pedagogickou, vědeckou a literární práci obdržel: v roce 1992 cenu ministra školství, mládeže a tělovýchovy za nejlepší učebnici, v roce 1998 pamětní medaile Univerzity Karlovy, v roce 2000 Zlatou stuhu české sekce IBBA, v roce 2001 cenu Josefa Hlávky za nejlepší společenskovědní knihu roku 2000 – *Velké dějiny zemí Koruny české V,* což byla pocta i pro nakladatelství Paseka. Tato práce rovněž zvítězila i v prestižní anketě časopisu *Dějiny a současnost* o nejlepší historickou knihu roku 2000, a v roce 2005 obdržela výroční cenu nakladatelství Fragment za dlouhodobě nejúspěšnější titul.[70] Jak je vidno úspěšný projekt *Velkých dějin zemí Koruny české* slavil úspěchy nejen u odborníků, ale i u čtenářů.

Dalším významným autorem podílejícím se na Velkých dějinách zemí Koruny české je historik Pavel Bělina. Narodil se 3. září roku 1948 v Trutnově. V letech 1967-1972 vystudoval obor archivnictví a dějepis na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy v Praze. Studia ukončil obhajobou diplomové a rigorózní práce na téma – *Hradec Králové v době předhusitské* a ziskem titulu PhDr.

Po studiích krátce pracoval jako archivář ve Vojenském historickém ústavu a od roku 1974 byl zaměstnán v Ústavu československých a světových dějin ČSAV Praha. V devadesátých letech, resp. do roku 1997 působil jako odborný asistent na Fakultě sociálních věd Univerzity Karlovy.

V letech 1994-2002 byl zaměstnán v Historickém ústavu Armády ČR. Od roku 2002 do roku 2006 byl pak osobou samostatně výdělečně činnou. Pavel Bělina pak od roku 2006 pracuje jako vedoucí redaktor v nakladatelství Paseka a podílí se tak na přípravě řady publikací. V roce 2007 začal působit jako odborný asistent na FF UK.

Oblastí jeho specializace jsou především dějiny českých zemí a habsburské monarchie v 16. až 19. století.

[70] URL:<http://www.literarniakademie.cz/lide/curriculum/prof-phdr-petr-cornej> [cit. 2012-05-01]

S Pasekou spolupracoval samozřejmě na publikacích Velkých dějin, a to konkrétně na číslech X, IX a XII. V Pasece pak ještě vyšly jeho historické publikace s názvy *Kolín : 18. 6. 1757* a *Válka 1866*, na které spolupracoval s Josefem Fučíkem.[71]

Na Dějinách zemí Koruny české se podílel i historik Tomáš Grulich, v současnosti senátor Prahy 12. Narodil se v roce 1951 v Praze. V letech 1975-1980 studoval na filozofické fakultě UK v Praze, obory historie a etnologie. Poté pracoval jako kastelán v zámku v Klášterci nad Ohří, dále jako etnograf v Krajském muzeu v Teplicích a také v Národním muzeu. V letech 1992-1994 byl členem Rady zastupitelstva Prahy 12.

V roce 1992, kdy odchází z Národního muzea, zakládá agenturu Public History, zaměřující se na vydavatelskou činnost a výstavnictví. V dalších letech Tomáš Grulich působí v zastupitelstvu hl. města Prahy, předsedá dozorčí radě Kongresového centra v Praze, stává se místopředsedou klubu ODS a zakládá další společnost – Montesorri, o. p. s., která se podílí na vzdělávání učitelů základních a mateřských škol podle metody Montessori.

V roce 2006 byl zvolen senátorem PČR. Jeho činnost v senátu se odvíjí od jeho původní profese historika a etnologa zabývajícího se národnostními vztahy. Tomáš Grulich se stal odborníkem na oblast migrace a s ní související zákony. Oblastí jeho zájmu je nejen příchod cizinců do České republiky a EU, ale rovněž vztah ČR ke svým minoritám žijícím v zahraničí.[72]

Dalšími odborníky podílejícími se na projektu Velkých dějin byli namátkou autoři, kteří tehdy pracovali na různých pozicích: vědecká pracovnice Ústavu pro dějiny UK Ivana Čornejová, redaktor časopisu Dějiny a současnost Vratislav Vaníček, vědecký pracovník Historického ústavu Československé armády Jaroslav Hrbek, proděkan fakulty sociálních věd UK Petr Mareš, nebo odborná asistentka Ústavu mezinárodní politiky fakulty sociálních věd UK Dagmar Moravcová.

Mezi lektory, kteří spolupracovali s autory při přípravě Velkých dějin můžeme zařadit: tehdejší vedoucí katedry filozofie filozofické fakulty UK Jaroslavu Peškovou, tehdejšího šéfredaktora časopisu Dějiny a současnost Jana Urbana, nebo tehdejšího středoškolského profesora Vratislava Hanzlíka.

Velké dějiny zemí Koruny české se primárně a podrobněji zaměřují na kratší časové období, které se snaží postihnout i v celoevropském kontextu.

První díl Velkých dějin zemí Koruny české vyšel v roce 1999, a poslední dvanáctý díl prozatím letos, tedy v roce 2012. Dějiny vychází celkem ve dvaceti svazcích a řadí se k nim

[71] URL:<http://cs.wikipedia.org/wiki/Pavel_B%C4%9Blina> [cit. 2012-05-01]
[72] URL:<http://www.tomasgrulich.cz/clanek/883/7/o-mne/muj-zivotopis/> [cit. 2012-05-02]

i speciální tematická řada. Přibližme si nyní některé z těchto významných publikací zabývající se rozsáhlými dějinami naší země.

Druhý díl napsaný Vratislavem Vaníčkem se zmiňuje o letech 1197 až 1250. Autor je český historik působící na katedře společenských věd Fakulty stavební ČVUT v Praze. Okruhem jeho zájmu jsou především raně a vrcholně středověké dějiny českých zemí. Vratislav Vaníček studoval střední školu v Pardubicích a v letech 1966-1971 absolvoval Filozofickou fakultu Univerzity Karlovy, obor archivnictví a pomocné vědy historické. Během následujících let působil jako odborný redaktor Encyklopedického institutu ČSAV, dále jako redaktor časopisu Dějiny a současnost. V roce 1992 se stal odborným asistentem na katedře společenských věd Fakulty stavební ČVUT, kde působí dodnes. S Pasekou spolupracoval i na třetím svazku edice, který se zaměřoval na období 1250 až 1310.[73]

V předmluvě k druhému dílu se Vratislav Vaníček zmiňuje o zajímavé době 13. století, která je podle něho klíčem k českým dějinám. Odhaluje zrání českého území i obyvatelstva, rozvoj individuality a stavovské cti, prosazení civilizačních forem sdílených západní Evropou. Jak se sám dále zmiňuje: *„Velké dějiny" se ve 13. století ještě nerozpadají do silného regionalismu, lze naopak říci, že vývoj i drobnějších sídel, staveb či působení jednotlivých osobností plasticky vstupují do syntetického obrazu doby. To se projevilo i na rozsahu zpracování, které nelze redukovat jen na tradiční dynastické dějiny se shrnující partií o „vnější kolonizaci." Chtěl bych proto omluvit případný dojem, že třináctým stoletím české dějiny jakoby začínaly, anebo od té doby jsou teprve hodny naší pozornosti, jak by si takovou výsadu mohly nárokovat i další epochy…"*

Třetí díl, jak se dále zmiňuje, zahrnuje časové období od roku 1250 do 1310. Takto rozsáhlá práce se podle něho nemůže omezit na kronikářský výčet. Předpokládá se původní interpretační pojetí, vychází ze studia pramenů, otevřeně se vyrovnává s převládajícími koncepty či názorovými stereotypy. Nebylo únosné v práci postupovat monografickou metodou. Ke konci třetího dílu jsou uvedeny závěry z obou svazků zahrnujících období „českého klasického středověku".

V závěru své předmluvy děkuje svým spolupracovníkům, kteří se podíleli na přípravách knihy k vydání. Děkuje například Zuzaně Všetečkové, která je autorkou popisků k reprodukcím kodexů a poskytla autorovi vlastní dosud nepublikované pracovní snímky, děkuje Janu Klápštěmu za dlouholetou a nezištnou spolupráci, která autorovi umožnila formulovat základní postoje, a za přístup k jeho odborné literatuře. V neposlední řadě děkuje rovněž vydavateli knihy Ladislavu Horáčkovi, který byl pro Vratislava Vaníčka

[73] URL:<http://cs.wikipedia.org/wiki/Vratislav_Van%C3%AD%C4%8Dek> [cit. 2012-05-15]

vstřícným partnerem po dobu jeho několikaleté práce. Rukopis knihy byl totiž v zásadě ukončen k 31. 12. 1998.[74]

Velké dějiny zemí Koruny české II. vyšly v Pasece v roce 2000 jako 353. publikace. Mají pevnou vazbu s vyraženým otiskem české královské koruny. Tento díl kromě předmluvy obsahuje poznámky, seznam použité literatury a rejstřík. Na knize se podíleli: grafickou úpravou byl pověřen Pavel Štefan, zobrazené mapy Karel Mokříš, technickou redakci zajistila Jana Marešová a odborný obsah sepsal Vratislav Vaníček. Kniha má celkem 582 stran.

Další namátkou vybraný díl má pořadové číslo XV.a. Paseka ho vydala v roce 2006. Kniha má vázanou vazbu, se specifickým vyraženým otiskem české královské koruny a doporučená cena byla stanovena na 640 Kč.

Autoři se v publikaci zaměřují na nelehká léta 1938-1945.

Jedním z autorů je Jan Gebhart, vědecký pracovník oddělení dějin 20. století Historického ústavu Akademie věd České republiky. Oblastí jeho zájmu jsou dějiny střední Evropy ve 20. století se zaměřením na československé dějiny ve 30. letech a v období druhé světové války – Protektorát Čechy a Morava. Dále se zajímá o krizi liberální demokracie a vývoj české společnosti k totalitarismu v daném období. Jako pedagog působí na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy a je rovněž členem vědecké rady časopisu Slovanský přehled, členem vědecké rady časopisu Moderní dějiny a členem redakční rady Masarykova sborníku.[75]

Druhým z autorů je Jan Kuklík, právník, právní historik a vysokoškolský učitel na Právnické fakultě Univerzity Karlovy v Praze. Oblastí jeho zájmu jsou jak dějiny angloamerického práva, tak i právní dějiny Československé republiky. Užší zájem má pak o historii československého odboje za druhé světové války a dějiny komunistického Československa. Vede semináře z českých a československých právních dějin, přednáší dějiny práva a státu evropských zemí a USA a vyučuje další kurzy z oblasti právní historie.

Působí ve funkci proděkana Právnické fakulty Univerzity Karlovy pro koncepci a rozvoj fakulty a je rovněž tamtéž ředitelem Ústavu právních dějin.

V roce 1991 pobýval jako hostující postgraduální student na koleji St. Edmund Hall v Oxfordu a studoval v britských archivech.[76]

Kniha má celkem 622 stran, z čehož 556 je textu. Již podle zaměření autorů je zřejmé, že svoji oblast zájmu promítli i do knihy. Nejprve se čtenář dozvídá o politickém systému

[74] VANÍČEK, Vratislav. *Velké dějiny zemí Koruny české II.* Praha-Litomyšl, 2000, s. 9-13. ISBN 80-7185-273-2.
[75] URL:<http://www.databazeknih.cz/zivotopis/jan-gebhart-9694> [cit. 2012-05-18]
[76] URL:<http://cs.wikipedia.org/wiki/Jan_Kukl%C3%ADk_(pr%C3%A1vn%C3%ADk)> [cit. 2012-05-18]

druhé republiky s přechodem do módu „autoritativní demokracie“, dále pookupační tvorbě Národního souručenství až po exilovou politickou reprezentaci.

Jaromír Kopeček ve své recenzi k tomuto svazku zhodnotil jednotlivé kapitoly a zamyslel se nad některými detaily z naší nedávné historie. Oceňuje práci autorů, kterým se podařilo podrobněji vylíčit dané situace, než je tomu například ve středoškolských učebnicích. Zmiňuje skutečnost, že navzdory zdánlivě stagnujícímu ději, je kniha důkazem, jak složitá byla pozice českého národa, a jak složitě se musel etablovat český odboj či jak složitě musela pomnichovská reprezentace v exilu hledat místo pro sebe i budoucí Československo.

Jako pozitivní faktor vidí recenzent zmínku nejen o chování Čechů a Slováků, ale i o chování německého obyvatelstva v „Sudetech“.

Jedinou větší výhradu má ke kritickému přístupu autorů ke „kýčovitým konverzačním veselohrám“ vzniklým za protektorátu, neboť podle Kopečka dodnes tvoří zlatou pokladnici českého filmu.[77]

Celá recenze vyznívá pozitivně a Jaromír Kopeček hodnotí tuto publikaci kladně, podobně i jako další navazující díl – XV.b.

Druhý závěrečný svazek patnáctého dílu vyšel zhruba po půl roce od vydání první části. Na jeho přípravě se podíleli stejní autoři a i období jejich zájmu opět stanulo na létech 1938-1945. Podobně jako předešlý díl, je i tento velmi rozsáhlý a pečlivě připravený od vlastního textu a obrazových příloh, až po poznámky, literaturu a rejstříky.

Jaromír Kopeček uvádí: *„Zatímco prvá část se věnovala především politickým proměnám situace Československa, část druhá je, s ohledem na vývoj na bojištích druhé světové války, mnohem akčnější. K hlavním přednostem patří provázanost bojišť, domácího odboje a exilové politické reprezentace. Vzhledem k šíři záběru je to ojedinělé - většina prací se zabývá jen některým aspektem a následně mohou vlivem zúženého záběru vznikat desinterpretace. Právě v kontextu takto široké a zároveň detailní práce je vidět, proč například Beneš jednal tak, jak jednal a jak jeho jednání nakonec vlastně poválečné směřování neurčovalo.“*

V dalších částech se zmiňuje o jednotlivých kapitolách a jejich hlavních tématech.

Zmiňuje se o atentátu na Reinharda Heydricha, o šíři a rozmanitosti odboje, o spolupráci exilové vlády s reprezentací Němců z ČSR apod. Zde autoři uvádějí dosud

[77] URL:<http://www.knihovnice.cz/recenze/kuklik-j-gebhart-j-velke-dejiny-zemi-koruny-ceske-xv-a.html> [cit. 2012-05-18]

neznámá jména těch, kteří nepožadovali odtržení „Sudet“ od ČSR. Závěr knihy patří událostem vedoucím k Pražskému povstání.[78]

Recenze je opět velmi pozitivní a Jaromír Kopeček na knize nenalezl žádné chyby, ba naopak jistou propojenost se současností, především v politické oblasti.

Kniha má úctyhodných 700 stran a byla vydána v Pasece roku 2007. Opět má pevnou, vázanou vazbu a její cena byla stanovena na 690 Kč.

Nakladatelství Paseka se rozhodlo v rámci edice Velkých dějin vydat i tematickou řadu se zaměřením na cestovatelství, zločinnost a bezpráví, architekturu.

První z této řady byla vydána publikace věnující se architektuře. V nakladatelské poznámce se Ladislav Horáček vyjádřil: *„Architektura je první knihou nové tematické řady Velkých dějin zemí Koruny české. Přináší souhrn nejnovějších poznatků z historie architektury v českých zemích od počátku až do současnosti.*

Vydáváním tematické řady chce nakladatelství poskytnout studentům a veřejnosti možnost rozšíření znalostí jednotlivých oborů, které základní řada postihuje pouze rámcově v dějinných souvislostech.“

V celkem sedmi hlavách rozdělených do kapitol se čtenář dozví o vývoji architektury na našem území od Staré Moravy až po rok 2005. Na velmi obsáhlé knize se podílel široký tým autorů, kteří měli na starosti danou oblast svého zaměření. Úvodní část zahrnující období od roku 796-1310 napsal Dalibor Prix. Autorkou dalších dvou hlav mapujících období od roku 1310-1526 je Klára Benešovská. Léty 1526-1620 se zabýval Ivan P. Muchka, roky 1620-1780 Rostislav Vácha, období 1780-1918 popsala Taťána Petrasová a poslední část léta 1918-2005 napsal Petr Kratochvíl. V knize se nachází poznámky k jednotlivým hlavám, přehled základní literatury k dějinám české architektury, jmenný a místní rejstřík. Na konci knihy jsou v obrazovém materiálu rovněž uvedeni autoři četných fotografií.

Publikace má pevnou, vázanou vazbu. Zmenšený nápis Velké dějiny zemí Koruny české odkazuje na danou edici, pod ním je umístěn podtitul tematická řada, dále zarámovaná fotografie klenby síně kláštera františkánů v Kadani a následuje název tohoto dílu, tedy Architektura. Na přední předsádce může čtenář spatřit kostel sv. Markéty v Praze-Břevnově od Kryštofa Dientzenhofera a na zadní předsádce návrh Národního domu v Prostějově od Jana Kotěry.

Kniha o architektuře má celkem 806 stran. Na její grafické úpravě se podílel Pavel Štefan, lektoroval Pavel Bělina, Michal Brix, Jiří Kaše, jazykovou redakci zajistil Ivan

[78] URL:<http://www.knihovnice.cz/recenze/kuklik-j-gebhart-j-velke-dejiny-zemi-koruny-ceske-xv-b.html> [cit. 2012-05-18]

Beránek, rejstříky Jan Vilím a technickou redakci Petr Čížek. Publikace byla vydána Pasekou ve spolupráci s nakladatelstvím Artefactum v roce 2009. Pro Paseku to byla již 1059. vydaná publikace.

Druhým svazkem z tematické řady Velkých dějin je kniha o cestovatelství. Jejím autorem je historik, spisovatel Michael Borovička.

V předmluvě se autor vyjadřuje k dějinám českého cestovatelství, která zahrnují osm století mnohotvárného vývoje. Zdůrazňuje, že dějiny cestovatelství nejsou totožné s cestováním, jenž zahrnuje i aktivitu osob, které bychom za cestovatele při nejlepší vůli považovat nemohli, přinejmenším proto, že jejich snem nemusel být objev neznámé země. Objasňuje tedy, kdo je cestovatel – člověk, jenž cestuje mimo jiné s cílem sdílet se svými bližními svědectví o poznatcích nabytých během cesty. Předložená kniha by měla čtenářům tyto osobnosti více přiblížit, s ohledem na ty, které nelze považovat za cestovatele, ale nelze je pominout. Zvýšenou pozornost autor věnuje cestopisné literatuře, protože velmi úzce souvisí s celými dějinami českého cestovatelství. Dalším faktem je skutečnost, že samotné cestovatelství bylo dlouho spojováno pouze s muži, které občas doprovázely manželky. Až na počátku 20. století se objevila první česká cestovatelka.

Kniha je rozdělena do čtyř hlav, jež se člení do kapitol a podkapitol. Jsou řazeny chronologicky a koncipovány tematicky. Každé kapitole předchází příslušný obecně historický vhled s přehledem tehdejšího stavu poznání světa se zmínkou o příspěvku cestovatelů z českých zemí k jeho dosažení.

Michael Borovička knihu prezentuje jako první, ucelený pokus o systematicky pojaté dějiny českého cestovatelství, s ohledem na jednotlivé osobnosti, druhy cestovatelských aktivit zařazených do obecně historického rámce a do souvislostí s výsledky dobového objevování světa. Dále uvádí stručný přehled svých předchůdců zpracovávajících dějiny českého cestovatelství. V závěru předmluvy píše: *„Autor knihy, kterou čtenář právě drží v ruce, si neskromně klade za cíl dostat se o krůček dále a představit osm století českého cestovatelství v kontextu domácích dějin i onoho velkého poznávání světa, jehož hybatelem sice obyvatelé českých zemí nebyli, ale na němž se přece jen svým skromným způsobem podíleli. Do jaké míry to je pokus úspěšný, nechť posoudí čtenář sám.“*[79]

Stanislav Vaněk se ve své recenzi k této knize vyjadřuje k jejím jednotlivým kapitolám. V úvodu chválí záměr vydavatele, kniha totiž přišla na knihkupecké pulty v období počínajícího léta – období cestování a dovolených. Dále se zmiňuje o uspořádání knihy

[79] BOROVIČKA, Michael. *Velké dějiny zemí Koruny české: Cestovatelství.* Praha-Litomyšl, 2010, s. 9-13. ISBN 978-80-7432-033-0.

a chronologickém postupu jejího autora. Čtenář se dozvídá zajímavosti o cestovatelích v raném středověku až po moderní české cestovatele. V závěru hodnotí publikaci velmi pozitivně, a věří v její přínos pro knižní trh. Chválí její kvalitní fotografie i mapové přílohy. Zdůrazňuje, pod dojmem četby, že i naši cestovatelé zanechali stopu na všech kontinentech zeměkoule.[80]

Kniha o cestování vyšla v Pasece roku 2010, a byla pro ni 1091. publikací. Opět si čtenář může být jist kvalitním zpracováním, pevnou vazbou a zaplněnými předsádkami. Publikace obsahuje poděkování, poznámky, výběr z pramenů a literatury, jmenný a místní rejstřík. Na přípravě se podíleli: Pavel Štefan – grafická úprava, Karel Mokříš – mapy, Pavel Bělina s Josefem Tomeše – lektorce, Ivan Beránek – jazyková redakce, Jan Vilím se Stanislavem Wimmerem – rejstříky, Petr Čížek – technická redakce.

V únoru tohoto roku prozatím vyšel poslední díl Velkých dějin zemí Koruny české s pořadovým číslem XII.a. Autoři – Michael Borovička, Jiří Kaše, Jan P. Kučera, Pavel Bělina – se podrobně zabývají obdobím 1859-1860, kdy v důsledku vojenské porážky habsburské monarchie v Itálii dochází k obnovení ústavního vývoje a končí rokem 1890, kdy se přijetím punktačních článků radikalizovala mladočeská strana. Kniha má stejné parametry jako její předešlé svazky. Má vázanou vazbu a počet jejich stran je 804.[81]

Nakladatelství Paseka si dalo za cíl svojí grandiózní a velkolepou edicí přiblížit čtenářům podrobný náhled do českých dějin. Koncepce řady je zaštítěna širokým týmem autorů, složeným z odborníků a historiků. Naznačuje tak, že předkládané publikace jsou zpracovány kvalitně. To ostatně naznačuje již pevná vazba jednotlivých svazků s charakteristickými a pro čtenáře rozpoznatelnými prvky této edice. Velkými písmeny vytištěný název edice s pořadovým číslem a do vazby vyražená zmenšenina české královské koruny, dává zřetelně najevo zákazníkovi, kam knihu může zařadit.

Koncepce řady je zaměřena na velmi podrobné pojetí českých dějin. Jednotlivé svazky se často zaměřují pouze na několikaleté období, které se snaží, co nejhlouběji postihnout. Na několika set stránkách se čtenář dozví často neznámé, nebo dosud nezveřejněné informace.

Publikace tak mají přínos nejen pro studenty, učitele, ale i pro širokou veřejnost, kterou zajímá historie naší země.

[80] URL:<http://www.jaromirstetina.cz/media/cerven-2010/recenze-knihy-velke-dejiny-zemi-koruny-ceske-cestovatelstvi.html> [cit. 2012-05-20]
[81] URL:<http://www.paseka.cz/?produkt=3238> [cit. 2012-05-20]

Koncepce dosud vydaných tematických řad se rovněž zaobírá velmi podrobných pojetím dané oblasti. I zde se čtenář dozví řadu zajímavých informací. Opět se může setkat s velmi kvalitním zpracováním, od vázané vazby až po odborný přístup autorů.

Přestože je cena publikací pro některé čtenáře vyšší je vykompenzována množstvím informačního materiálů daných svazků a odpovídajícím provedením zaštítěným nakladatelstvím Paseka.

4.2.5 ZMIZELÉ ČECHY

Zajímavá edice, která se zaměřuje na méně známou či zapomenutou minulost řady českých měst. Sleduje jejich tvář, která se v průběhu let proměňovala a někdy i mizela. Na četných fotografiích zachycujících dávné časy, jsou často zobrazeny objekty, které již města nekrášlí, a přesto stojí za to si je připomenout. Edice má dát vzpomenout na zaniklou tvář měst i celých regionů se zřetelem na jejich historický či umělecký význam, a na sílu *genia loci*, na jehož vytváření se podíleli naši předkové.

Sesterskou edicí k Zmizelých Čechách je edice Zmizelá Morava a Slezsko, kde se opět připomíná zapomenutá sláva staveb a míst, která již nekrášlí moravská a slezská města.

Namátkou si přiblížíme alespoň některá česká města z této edice.

Městem *Litomyšlí* se v edici Zmizelé Čechy zabýval archivář Milan Skřivánek. Autor vystudoval obor archivnictví na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy. Od roku 1971 pracoval v Okresním archivu ve Svitavy se sídlem v Litomyšli, publikoval četné studie o archivní problematice a s tematikou regionálních dějin.[82] Jak je zřetelné, autor měl k městu jistě větší vazby než pouze pracovní vztah, a tak mohla vzniknout publikace o Litomyšli.

V úvodní části se autor zabývá Litomyšlí jako kulturním jevem. Zmiňuje se o jeho významu především v době národního obrození, ale vlastně i první zmínkou o jeho vzniku. Přibližuje jeho vývoj od středověku až po dobu současnou.

V další části se pokouší čtenářům přiblížit urbanistický a architektonický vývoj města.

Tato část rovněž zahrnuje celkový dobový vývoj od středověku až po současnost. Více informací poskytuje čtenářům u historicky významných stavbách. Například u renesančního zámku, kostela Povýšení sv. Kříže nebo Smetanova domu. Informativní část zahrnující historické a urbanistické pojetí města má celkem 25 stran textu. Za touto částí následuje bohatá obrazová komentovaná příloha. Čtenář se tak může na vlastní oči přesvědčit, zda některé stavební zásahy uškodily či neuškodily celkové tváři města.

Zajímavostí může být i unikátní a údajně první snímek exteriéru v Čechách. Na tzv. daguerrotypii může čtenář rozpoznat obrysy budovy staré pošty v dolní části dnešního Smetanova náměstí z roku 1840.[83] Ostatní fotografie pocházejí z 60. let 19. století až z 80. let 20. století.

Ke konci knihy je vypsána výběrová bibliografie týkající se dějin Litomyšle. Dále se zde objevuje přehledný seznam všech vyobrazení a informace, ze kterých sbírek pocházejí.

[82] SKŘIVÁNEK, Milan. *Litomyšl.* Praha-Litomyšl, 2006, záložka. ISBN 80-7185-744-0.
[83] Tamtéž, s. 40.

Na závěr autor děkuje těm, kteří se nějakým způsobem podíleli na vytvoření této knihy. Celkem má kniha 48 stran textu a 117 černobílých fotografií.

Litomyšl Milana Skřivánka byla vydána v Pasece v roce 2006 jako 810. publikace. Odpovědnou redaktorkou byla Eva Stříbrná a výtvarným redaktorem Bohuslav Holý.

Městem *Chrudim* se zabýval Ivo Šulc. Vystudoval obor český jazyk – historie na Filozofické fakultě Univerzity Palackého v Olomouci. Od roku 1994 pracuje ve Státním okresním archivu Chrudim. Publikoval řadu studií z různých oblastí historie města Chrudim a regionu Chrudimsko. Jak je vidno, i tento autor má jistě i osobní vztah k městu Chrudim.[84]

I on se v knize zmiňuje o historii města. Na úvod připomíná účel této publikace, která by měla vzpomenout na stavby a místa, která v Chrudimi zmizela. Především v 19. a 20. století, v době našich babiček a prababiček. Autor rovněž zmiňuje fakt, že oblast Chrudimi byla osídlena již před několika tisíci lety, a že s lidmi mizela a měnila se i Chrudim.

V další kapitole autor více přibližuje dobu před vznikem samotného města, kdy byla oblast osídlena nejprve lidem lengyelské kultury, dále lidem popelnicových polí až po slezskoplatěnickou kulturu. V dalších staletích se na území Chrudimi vystřídali Keltové a Slované, kteří sem přišli v 8. století. Od té doby je tato oblast nepřetržitě osídlena.[85]

Ivo Šulc dále mapuje historii města a stavby, místa, jež mizela v jednotlivých staletích: Chrudim od 13. do 18. století, Chrudim v 19. století a Chrudim ve 20. století.

Na celkem osmnácti stránkách se čtenář dozví bližší informace o místech, která již v moderní a současné Chrudimi nejsou k vidění.

Jako v předchozí publikaci i zde se objevuje obrazová příloha, která je velmi rozsáhlá – zahrnuje celkově na 190 fotografií od 80. let 19. století až po rok 2005. Ke konci knihy se opět objevuje výběrová bibliografie zabývající se stavebním vývojem města. Zmiňovány jsou zde zásadní publikace, ale i písemné prameny, zejména dokumenty úřední povahy pocházející z fondů Státního okresního archivu v Chrudimi či ze stavebního odboru Městského úřadu Chrudim. V knize se nachází i podrobný seznam vyobrazení, která byla poskytnuta z předešlých zmiňovaných zdrojů a také z Regionálního muzea v Chrudimi. Na závěr autor děkuje těm, kteří se nějakým způsobem podíleli na vytvoření této knihy.

Chrudim Ivo Šulce byla vydána v Pasece v roce 2010 jako 1123. publikace. Odpovědnou redaktorkou byla Eva Stříbrná a edici řídil Stanislav Škoda. Typografií a technickou redakci byl pověřen Petr Čížek. Kniha má celkem 56 stran textu a již zmíněných 190 černobílých fotografií.

[84] ŠULC, Ivo. *Chrudim.* Praha-Litomyšl, 2010, záložka. ISBN 978-80-7432-065-3.
[85] Tamtéž, s. 6.

Další publikací je město *Jičín* od Jindřicha Franceka. Autor vystudoval obory archivnictví a dějepis na Filozofické fakultě Karlovy univerzity v Praze. Rovněž působil jako ředitel Státního okresního archivu v Jičíně. Zabýval se především městskými a právními dějinami českých zemí v 16. – 18. století. Širokou čtenářskou veřejnost zaujal především řadou knižních titulů, studií a článků, a přispěl tak k hlubšímu poznání dějinného vývoje Jičína.[86]

V úvodní kapitole nazvané Malé dějiny Jičína se autor zmiňuje o historii města od jeho počátku až po 60. léta 20. století. V následující kapitole pojmenované Krátká procházka staletími se Francek zabývá významnými stavbami i osobnostmi důležitými pro rozvoj města.

Poslední kapitolu autor nazval Zmizelým Jičínem. Čtenář se v ní dozvídá o zmizelých či zásadně přestavěných objektech a Francek začíná výčtem plastik a následuje stavbami.

Po úvodních kapitolách následuje, stejně jako u předešlých publikacích, obrazová příloha. Ta čítá celkem 115 černobílých fotografií v rozpětí od konce 70. let 19. století do 40. let 20. století.

Ke konci knihy je opět zařazena výběrová bibliografie týkající se historie města Jičín. Následuje podrobnější seznam vyobrazení rozdělí do oddílů: pomníky a sochy, staré město, nové město, pražské předměstí, valdické předměstí a prachovské skály.

Na závěr autor děkuje těm, kteří se podíleli na přípravě publikace, a děkuje i prvním čtenářům této knihy, za jejich cenné podněty a věcné připomínky. Na poslední straně je zobrazena mapa města z roku 1935 s důkladnými popisy míst a významných památek.

Jičín Jindřicha Franceka byl vydán v Pasece roku 2004 jako 751. publikace. Fotografie poskytlo Regionální muzeum a galerie Jičín a soukromí majitelé Karel Čermák, Tomáš Holata, Ivan Matějka. Odpovědnou redaktorkou byla Eva Stříbrná, výtvarný redaktor Bohuslav Holý a typografií a technickou redakcí byla pověřen Petr Čížek. Publikace má celkem 72 stran textu a 115 černobílých fotografií.

Do čtveřice si něco povíme o publikaci Cyrila Merhouta a Zděnka Wirtha nazvanou *Zmizelá Praha: Malá Strana a Hradčany, díl druhý.*

Praze se věnuje soubor pěti svazků, které Paseka vydala. První díl má název Staré a Nové Město s podskalím, druhý si představíme, třetí Židovské Město pražské, čtvrtý Vyšehrad a zevní okresy Prahy a poslední díl Opevnění, Vltava a ztráty na památkách 1945.

Jeden z autorů druhého dílu Cyril Merhout byl přednostou Státního památkového úřadu v Praze. Po letech studia a publikační činnosti v oboru české kulturní historie

[86] FRANCEK, Jindřich. *Jičín.* Praha-Litomyšl, 2004, záložka. ISBN 80-7185-682-7.

a místopisu svůj vědecký zájem zaměřil na oblast topografie a kulturní dějiny Malé Strany. Více jak čtvrt století shromažďoval materiál získaný každodenním systematickým bádáním v pražských archivech, aby v proudu souvislého líčení později poodhaloval osudy a život někdejších malostranských měšťanů, místní majetkové poměry i stavební historii zdejších památek.

Druhý z autorů Zdeněk Wirth byl přednostou kulturního odboru ministerstva školství a nejpřednější kulturní a osvětový pracovník, byl uznávaným znalcem umělecké minulosti Prahy a zároveň její nejvzdělanějším vykladačem. V okruhu jeho zájmu byli nejen jednotlivosti vývoje města, ale i celkový stavební vývoj. Analyzoval, vypisoval stavební a umělecké proměny zevního a vnitřního rázu Prahy v průběhu její tisícileté minulosti.[87]

V úvodní části se Zdeněk Wirth zmiňuje o novodobé přestavbě starých částí Prahy, které ji velmi poškodily a zapříčinily tak zmizení stavebního dědictví města z 12. až 18. století. Zánik některých památek ke konci 18. století až polovině 19. století přičítá Wirth neporozumění tehdejšího odborného světa pro jejich umělecký nebo historický význam, nebo také jejich nevyhovujícím stavebním stavem. Přesto, podle něho, mohla být řada staveb zachována asanací, restaurací či konzervací stavebních objektů a jeho okolí. Dále se zmiňuje o Praze, která byla do poloviny 19. století krásným stavebním celkem, který se však nedochoval.

Soubor pěti svazků věnující se měnící se tváři Prahy vycházel v letech 1916-1948. Paseka se zasloužila o reprinty těchto svazků.[88]

V první kapitole se Cyril Merhout zabývá Malou Stranou a její proměnou v průběhu staletí. Za touto kapitolou netradičně následuje seznam zmizelých významných budov na Malé Straně a dále obrazová příloha zahrnující celkem 40 starých fotografií. Jejich datace je od roku 1860 až po 30. léta 20. století.

Po obrazové příloze následuje textová část Zdeňka Wirtha o Hradčanech. I on se na několika stranách zmiňuje o zajímavé historii této části Prahy. Za kapitolou opět následuje seznam zmizelých významných budov na Hradčanech a pak obrazová příloha zahrnující celkem 34 černobílých fotografií. Jejich datace je od roku 1856 do 20. let 20. století.

Ke konci knihy se nachází seznam literatury a seznam všech vyobrazení.

---

[87] POCHE, Emanuel. In MERHOUT, Cyril - WIRTH, Zdeněk. *Zmizelá Praha: Malá Strana a Hradčany, 2. díl.* Praha-Litomyšl, 2002, záložka. ISBN 80-7185-499-9.

[88] WIRTH, Zdeněk. In MERHOUT, Cyril - WIRTH, Zdeněk. *Zmizelá Praha: Malá Strana a Hradčany, 2. díl.* Praha-Litomyšl, 2002, záložka. ISBN 80-7185-499-9.

Zmizelá Praha: Malá Strana a Hradčany vyšla v roce 2002 jako 574. publikace nakladatelství Paseka. Jednalo se o reprint prvního vydání Václava Poláčka z roku 1946.

Odpovědnou redaktorkou byla Eva Stříbrná, výtvarný redaktor Bohuslav Holý a přebalem, vazbou a technickou redakcí byl pověřen Petr Čížek. Publikace má celkem 154 stran textu, z toho 75 černobílých fotografií.

Jak je vidno na několika málo příkladech na edici *Zmizelé Čechy* se podílelo obdobné složení odborníků, v čele s odpovědnou redaktorkou Evou Stříbrnou.

Koncepce této edice spočívá v charakteristickém a zřetelně rozpoznatelném grafickém ztvárnění, kdy jednotlivé publikace mají vždy na přebalu černobílou fotografii stavby týkající se daného města a viditelné logo edice. Názvy měst jsou umístěné v dolních částech publikací, a čtenáře zaujmou svoji velikostí písma.

Řada *Zmizelé Čechy*, stejně jako *Zmizelá Morava a Slezsko*, má svým čtenářům co nabídnout. Mnoho lidí zajímá historie města, ve kterém žijí a díky této řadě mohou zavzpomínat, nebo se udivovat, co všechno muselo podlehnout moderní době.

Na několika edičním řadách jsme si přiblížili tvář nakladatelství Paseka. Můžeme z toho usoudit, že nakladatelství záleží na koncovém spotřebiteli, čtenáři. Spolupracuje na svých řadách s týmem odborníků a vždy se snaží o kvalitní zpracování knih.

V úvodu byla Paseka profilována jako nakladatelství Váchalových knih, nicméně se snaží svoji ediční činnost rozšířit o oblasti blízké širokému čtenářskému zájmu.

Mohly bychom zde zmínit i další zajímavé ediční řady, jakými jsou například *Souvislosti, Fénix* nebo *Česká kniha,* ale pro naši představu edičního profilu Paseky je to postačující.

Zajímavý počin Paseky v oblasti vydávání byla v roce 1996 spolupráce s nakladatelstvím Argo na společném projektu nového vydání *Ottova slovníku naučného* a jeho dodatků. Největší tištěná česká encyklopedie byla nakladatelstvími vydávána od roku 1996 do 2003.

I tímto projektem se Paseka pokusila zaujmout širokou čtenářskou veřejnost.

Na závěr lze jen konstatovat přání, aby si vždy zákazníci našli cestu k zajímavým a kvalitním edicím nakladatelství Paseka.

5. KULTURNÍ ČINNOST NAKLADATELSTVÍ PASEKA

Kulturní činnost nakladatelství Paseka zahrnuje široké spektrum oblastí. Své aktivity nakladatelství úspěšně rozvinulo jak v oblasti muzejní, tak divadelní nebo filmové.

Záchranou unikátního muzea Josefa Váchala, kde se nachází jeho malby, se Paseka zasloužila o zachování části díla tohoto významného malíře a grafika. Drží nad ním „ochrannou ruku“ a díky Pasece se na něj nezapomnělo a nezapomene.

Jako mnoho dalších významných nakladatelství, tak i Paseka má svá knihkupectví. Zde se snaží svým čtenářům nabízet svoji širokou produkci, pomocí slev a různých výhod získat další členy a především v Litomyšli stále zachovávat již zmiňovaný odkaz Josefa Váchala, který právě stál na počátku vzniku nakladatelství.

S Litomyšlí je rovněž spojen ochotnický spolek *Filigrán*, který se především zaměřoval na Váchalův *Krvavý román* a jeho divadelní ztvárnění. Román se nedočkal pouze divadelní produkce, ale také i té filmové. V prvé řadě se o jeho zfilmování pokusil sám Ladislav Horáček spolu se svými přáteli. Jejich amatérské, němé ztvárnění však nebylo nikdy dokončeno. Oproti tomu film Jaroslava Brabce dokončen byl a byl rovněž i úspěšný a několikrát oceněný.

Díky široce otevřené mysli zakladatele Paseky Ladislava Horáčka byla několik let úspěšně provozována Hospoda Paseka, která sídlila hned vedle pasekovské prodejny. Zde se scházeli významné osobnosti tehdejšího kulturního dění v čele s Václavem Havlem. Bylo to podnětné místo, místo setkávání, rozhovorů a také vznikajících nápadů na později významné ediční řady.

Jak je vidno, osobnost Ladislava Horáčka a jeho mimo-nakladatelská kulturní činnost je velmi pestrá. Více si povíme v následujících kapitolách.

5.1 PORTMONEUM – MUZEUM JOSEFA VÁCHALA

Portmoneum, ojedinělé muzeum Josefa Váchala v Litomyšli, je zvláštní téměř mystické místo s originálními nástěnnými malbami pokrývajícími dvě místnosti a nábytek domu č. 75. Prezentuje se jako muzeum, ale co si vlastně přesně pod tímto pojmem představit?

Termínem muzeum se rozumí instituce bez výdělečných cílů ve službách společnosti, která shromažďuje, uchovává, komunikuje a zvláště vystavuje pro účely studia, výchovy a potěšení hmotné doklady vývoje přírody a člověka.[89] Návštěvník navštěvuje muzea především, aby se díval, očekávajíce zajímavou podívanou, střet vlastních představ se skutečností, chce být svědkem rozvoje lidského důmyslu, dějinného pokroku. Praxe muzeí vychází z předpokladu, že kdo se dívá, ten také vidí, vnímá, přejímá poselství věcí: vyplývá to z mylného přesvědčení, že návštěvník, který projde muzejními sály, převzal informace ve vystavených věcech obsažené, pronikl pod povrch věcí či prožil kulturní hodnoty ve vztahu ke své osobnosti a vyvodil pro sebe důsledky z převzatého poselství výstavního zpracování. To je ovšem iluze, ve většině případů totiž ve vědomí návštěvníka neproběhne celý proces od registrace vnějších podnětů přes abstraktní myšlení a emotivní prožívání. Duševní proces, který výstava v návštěvníkovi vyvolá je složitý, protože je ovlivněn jak způsobem podání, tak i způsobem vnímání, jež je do značné míry závislý na kulturní úrovni, životních zkušenostech, všeobecném rozhledu, ale i délce prohlídky a intenzitě pozornosti aj.[90]

V muzeu jde tedy o konkrétní smyslovou zkušenost, která má člověku umožnit konfrontovat představy, vytvořené na základě předchozího poznání s vědecko-uměleckým obrazem původní skutečnosti. Muzeum by mělo nejen připravit formou výstavy promyšleně upravený soubor podnětů pro percepci, ale zajistit i během prohlídky pro návštěvníka optimální podmínky, čili se nespokojit pasivně pouhou přípravou programu jako by tím jeho povinnosti skončily a ostatní už by bylo jen věcí návštěvníka. Již první dojmy při vstupu do muzejních budov mají vyvolat ve vědomí návštěvníků příznivé předpoklady pro pozitivní působnost výstavních sálů. Je to potřebné proto, aby se prostředí muzeí vyrovnalo úrovni běžné ve veřejných prostorách, ale i proto, že je třeba překonávat pejorativní představy o muzeu jako skladišti ze života vyřazených věcí, jež přežívají z minulosti stále ještě ve vědomí lidí.[91]

---

[89] BENEŠ, Josef. *Kulturně výchovná činnost muzeí I.* Praha, 1981, s. 23. ISBN nemá.
[90] Tamtéž, s. 81, 82.
[91] BENEŠ, Josef. *Kulturně výchovná činnost muzeí II.* Praha, 1981, s. 16. ISBN nemá.

V muzeu Josefa Váchala si sami můžeme ověřit, jak je toto tvrzení pravdivé. Přestože se nám zde formou maleb prezentuje jedna významná osobnost české literatury i výtvarného umění, muzeum pořádá i výstavy jiných, mladých a nadějných umělců. Počínaje rokem 2011 obnovilo nakladatelství Paseka činnost Galerie PASEKA v prostorách *Portmonea*. Cílem galerie je prezentovat díla současných umělců, která jsou obsahově či formálně spjata s osobou a okruhem tvorby Josefa Váchala.[92]

Co si představit pod pojmem galerie? Galerijní typ výstavního podání se zaměřuje na estetické ovlivnění lidského vědomí a se vzdělávacím přínosem vlastně nepočítá, protože kromě identifikačních údajů žádné další informace neposkytuje. Na štítku se běžně uvádějí jen základní informace, zapojení do souvislostí s hodnocením se nepodává. Často se připojuje pouze číslo jako odkaz na soupis exponátů v katalogu, kde bývá uváděn popis formy bez údajů o podmínkách vzniku, užívání a ohlasu v daném prostředí. Galerijní podání se objevuje často v muzeích, neboť se tím dociluje úspěchu u návštěvníků pouhou instalací působivých originálních děl i bez průvodní dokumentace vzniku, pojetí, využití, ohlasu a významu ve výtvarného umění, resp. ve vývoji společnosti.[93]

Portmoneum je jakýmsi výstavním celkem, představující ojedinělý interiérový celek zobrazující mystické výjevy Josefa Váchala, kde je návštěvník v přímém kontaktu s originálními výtvory.

A jak vlastně vypadá interiér? Při vstupu do menší místnosti, kde bývala kuchyň, a kde i po dokončení fresek Portman vařil, se jeví jako kaple, které vévodí obraz Panny Marie s Ježíškem i mystická malba Ukřižování, jeden z motivů zřejmě také ukazuje na svobodné zednářství a stěny vedle zaujímá množství „oblud“ z malířovy ďáblovy zahrádky. Výzdoba obou místností se může jevit jako meditace nad kosmem, člověkem a přírodou, meditace, která se každému jednoznačnému výkladu vzpírá.

Muzeum je pro návštěvníky otevřené od května do září a o víkendech je otevřeno od dubna do října. Vlastníkem a finančním přispívatelem je nakladatelství Paseka společně s městem Litomyšl. Nakladatelství počátkem 90. let muzeum odkoupilo od Národní galerie, na vlastní náklady zrekonstruovalo a otevřelo pro veřejnost. Pro širokou veřejnost je zde možnost provoz muzea podpořit, za což by bylo nakladatelství Paseka i město Litomyšl velmi vděčné.[94]

Muzea si váží i slavní umělci, kteří mají k Litomyšli vřelý vztah. Za všechny jmenujme sochaře Olbrama Zoubka, který k *Portmoneu* řekl: *„Váchal Portmanovi maloval*

[92] URL: <http://www.paseka.cz/?skupina=89> [cit. 2012-03-05]
[93] BENEŠ, Josef. *Kulturně výchovná činnost muzeí II*. Praha, 1981, s. 67. ISBN nemá.
[94] URL: <http://www.paseka.cz/?skupina=6> [cit. 2012-03-05]

na neoškrábanou zeď. Takže když tu hořelo a hasiči vše řádně prolili, myslelo se, že je to v pytli. Ale Ladislav Horáček, majitel nakladatelství Paseka, který ten objekt koupil, pozval skvělé restaurátory a ti dokázali nemožné. Stejní lidé jsou i iniciátory vzniku zdejší vyšší restaurátorské školy. Teď se stala vysokou.“[95]

[95] ŠMERGLOVÁ, Michaela. „Pane král, nechtěl byste jít na pivo?“ In. *Lidové noviny,* roč. 11 nebo 13, s. 30, 2000. ISSN 0862-5921.

5.1.1 K HISTORII A OSOBNOSTEM SPJATÝCH S PORTMONEEM

Portmoneum je uměleckým dílem malíře, grafika, ilustrátora, sochaře, řezbáře a v neposlední řadě také spisovatele a básníka Josefa Váchala, člověka který byl doceněn a uznáván až po své smrti.

Narodil se 23. 9. 1884 v Milavči u Domažlic Anně Váchalové, dceři sedláka a podučiteli Josefu Šimonovi Alšovi. Žil v Praze a ve Studeňanech u Jičína, kde 10. května 1969 také zemřel. Byl nemanželský a otec si jeho matku nikdy nevzal, i když na něj naléhal i jeho bratranec malíř Mikoláš Aleš. Dětství prožil u prarodičů v Písku. Jejich výchova malého Josefa Váchala poznamenala na celý život, přestože rodičovskou lásku mi vynahradit nedokázali. Ve škole prospívá zprvu velmi dobře, ale později spíše průměrně. V centru jeho zájmu bylo kreslení, malování a pozorování zvířat a lidí. Inspiraci pro budoucí díla zhlédl u jarmarečního vystoupení a také z obrazů norského expresionisty Edvarda Muncha, jež viděl už jako dospělý. Již v dětství se u něj projevovalo samotářství, nesplýval s vrstevníky ve škole a přátelil se pouze s Karlem Ardeltem. Jejich přátelství však vydrželo bezmála osmdesát let.

S otcem se Josef Váchal setkává, po téměř desetileté odluce, ve čtrnácti letech, opouští s ním Písek a míří do Prahy. Zde nastupuje do knihařského učení u Jindřicha Weitzmanna. Vztah otce a syna se ale postupem času omezí pouze na korespondenci.

Další důležitou skutečností ve Váchalově životě je setkání s matkou, kterou začíná pravidelně navštěvovat. Avšak emoční i časová proluka mezi nimi, způsobená vzájemným odloučením v době chlapcova dětství, byla provždy pro Váchala nenaplněna.

První literární a výtvarné pokusy, které mladý Josef Váchal uskutečňuje, souvisejí s rokem 1899. Ve svých dopisech Váchal líčí obdiv k malířům Muchovi, Maroldovi, Novákovi. Čte knihy od Hálka, Arbese, Klostermanna, obdivuje Františka Kellnera a S. K. Neumanna. Začíná sympatizovat s anarchismem, jenž mu slouží jako opravdová revolta proti všemu a všem a díky kterému se mohla projevit jeho silná individualita. Ovšem tak jako při spoustě jiných neuvážených a překotných Váchalových rozhodnutí i při vyznání anarchismu brzy dojde k vystřízlivění. Váchal bude v budoucnu doslova alergický na veškeré „ismy“ a do konce svého života sám sebe bude nazývat uměleckým i životním individualistou, jenž proplouvá napříč všemi „ismy“ bez toho, aniž by někde natrvalo zakotvil.

Postupem času se u Váchala začaly projevovat prvky neurózy – druhu duševní poruchy, která byla doprovázená i úzkostí. U Váchala se projevila především ve formě stavů napětí pramenících z nesouladu mezilidských vztahů. Úzkost a strach často prožíval

již v dětství v podobě děsivých snů, nespavosti a pocitů, že je někým pozorován, ale také v dospělosti, kdy měl v noci časté vidiny nadpřirozených bytostí. Jeho neuróza tvořila základ jeho umělecké tvorby. Stala s trochou nadsázky jeho samoléčebným procesem s psychoterapeutickým a arteterapeutickým podtextem. V jeho díle se zrcadlí vnitřní stavy a jsou jakýmsi odrazem jeho duše.[96]

Ve Váchalově poměrně rozsáhlé tvorbě převažuje grafika, především vícebarevný dřevoryt, vedle malby závěsné i nástěnné, kresby a figurální řezbářské práce. Zdobením keramiky, malířskou a řezbářskou výzdobou nábytku se občas dotkl sféry užitého umění. Mimořádnou složkou jeho tvorby byly knihy, někdy i velmi rozměrné. Jako autor, ilustrátor, tvůrce písma, sazeč a knihvazač je sám dokončoval ve velmi malých nákladech. Od secesního symbolismu, severského expresionismu a reflexe futurismu došel ke svébytnému výtvarnému projevu. Myšlenkově jeho dílo osciluje mezi hlubokou a poučenou úctou k barokní knižní produkci, kramářské písni a lidovým „krvavým" románům 19. století, zájmem o orientální náboženství a filosofii, theosofii[97], démonologii a různé hereze, ale dočasně také o myšlenkové proudy české katolické moderny.

Podstatnou složkou některých poloh jeho díla je svérázný humor a ironie. Jak již bylo řečeno, většího zájmu se Váchalovi dostalo až koncem šedesátých let minulého století, což bylo umožněno volnějšími politickými poměry. Byl to ale až počátek devadesátých let, který přinesl Josefu Váchalovi plné uznání a také novou vlnu výstavní, ediční a badatelské práce na poznání rozsáhlého výtvarného i literárního díla, jež tento umělec zanechal. Výrazným porevolučním počinem bylo vydání jeho *Krvavého románu,* první knihy z produkce nově vzniklého nakladatelství Paseka, které si péči o dílo Josefa Váchala vytklo za svůj čestný cíl. Od svého vzniku se soustavně věnuje edici Váchalova díla i literatury o něm.[98] Sám nakladatel a majitel Paseky Ladislav Horáček se o *Portmoneu* a samotném Josefu Váchalovi vyjádřil takto: *„Josef Váchal v roce 1924 napsal, vysázel, dřevoryty vyzdobil, svázal a vydal v sedmnácti výtiscích zhuštěný, takřka v kostce, sensační Krvavý román. Ve stejném období, v letech 1920 – 1924, pobýval též často v krásné východočeské Litomyšli, kde pro svého přítele a chudého mecenáše Josefa Portmona vytvářel v jeho domě nástěnné malby a měnil svými řezbami a malbami venkovský nábytek v umělecká díla. Když pak Váchal důchodního úředníka, knihovníka, amatérského tiskaře a milovníka*

[96] KOTEK, Josef. *Neuchopitelný Josef Váchal.* Nová tiskárna Pelhřimov, s. r. o., 2008, s. 6-13. ISBN 978-80-86559-94-0.
[97] Mystické učení o Bohu, spojující názory okultismu, panteismu, buddhismu a křesťanství. In KOTEK, Josef. *Neuchopitelný Josef Váchal.* Nová tiskárna Pelhřimov, s. r. o., 2008, s. 14. ISBN 978-80-86559-94-0.
[98] KAŠE, Jiří a kolektiv. *PORTMONEUM – Museum Josefa Váchala v Litomyšli.* Praha-Litomyšl, 2003, s. 9. ISBN 80-7185-595-2.

své tvorby proměnil v Krvavém románu ve škudlivého hraběte Portmona, odmítl si sběratel umělcova díla tuto knihu koupit. Nicméně Váchal, kterému se v Litomyšli nepochybně líbilo, popsal okresní město L. v Krvavém románu velmi barvitě a Portmanův dům nazval Portmoneem, srovnávaje ho s pražským Rudolfinem.

V roce 1970, rok po Váchalově smrti, vyšel Krvavý román podruhé a moje generace se jeho prostřednictvím začala seznamovat s dílem umělce, jenž byl v té době znám jen několika zasvěceným. Při četbě nás nikoho nenapadlo, že okresní město L. je Litomyšl, a tím méně, že existuje jakési Portmoneum. Teprve na sklonku roku 1990, rok poté, kdy jsme se přáteli založili nakladatelství Paseka, jehož název pochází od jedné ze tří Váchalových autobiografických postav v Krvavém románu, jsem obdržel dopis od Dr. Martina Machovce, který zásadně změnil můj život a dal nový směr existenci nakladatelství Paseka. Dopis vyzýval k záchraně Váchalových maleb v Litomyšli. S krvavým románem – ostatně námi nově vydaným – v ruce jsme s kolegou Ivanem Beránkem vyrazili do Litomyšle. Dva pokoje předměstského přízemního domu se stěnami pokrytými Váchalovou malbou nás doslova šokovaly. Neméně na nás zapůsobil tehdejší dezolátní stav maleb i stavby. Před úplným odstraněním a přestavbou domu zachránila prostřednictvím malíře Bohdana Kopeckého toto unikátní dílo Národní galerie, která dům v roce 1987 koupila. Na opravy však neměla prostředky. Po velmi krátkém rozhodování, konzultacích s restaurátory a s doporučením starosty města Miroslava Brýdla nakladatelství Paseka dům od Národní galerie koupilo a ihned poté na jaře roku 1991 zahájilo ve spolupráci s restaurátory Jiřím Látalem, Jaroslavem Horálkem, Janem Turským, technologem Ladislavem Krylem, architektem Mikulášem Hulcem a stavební firmou pánů Valáška a Trávníčka záchranné a restaurátorské práce. Protože dům byl podmáčen a bylo nutno provést rekonstrukce omítek a izolace, nezbývala jiná metoda než transfer. Transfer olejomalby nanesené přímo na hlinku byl proveden snad poprvé v historii restaurování a jde o postup skutečně unikátní. Osazení, retuše a rekonstrukce maleb provedli restaurátoři na jaře roku 1993, bohužel již bez Járy Horálka, který krátce po dokončení první etapy prací zemřel. Jeho místo zaujala Vendula Látalová a Jana Krotká.

Dům byl pro veřejnost otevřen 26. června 1993. Tím byla Váchalova románová vize uskutečněna – dům byl nazván Portmoneum a vzniklo v něm malířovo muzeum. Otevření Portmonea však bylo nejen završením práce obou přátel, Josefa Portmona a Josefa Váchala, ale i počátkem a inspirací pro práci další. Téhož roku vznikla Nadace Paseka, která v Litomyšli založila restaurátorskou školu (škola v roce 2000 získala statut vysokoškolského bakalářského institutu). Nakladatelství Paseka do Litomyšle přestěhovalo

své sídlo, má zde své knihkupectví a antikvariát. V roce 1998 byla na domě na Smetanově náměstí, v němž nakladatelství a knihkupectví sídlí, vytvořena absolventy restaurátorské školy sgrafita podle dřevořezů Váchalova Krvavého románu a přilehlá ulička, kde jsou umístěna, byla pojmenována ulicí Josefa Váchala. Tak se Litomyšl stala prvním městem na světě, které vzdalo tuto poctu grafiku, malíři a spisovateli, jenž byl za svého života i dlouho poté neprávem zcela opomíjen.“[99]

Ve dvacáté osmé kapitole *Krvavého románu* Josef Váchal mimo jiné píše: *„V tom domě totiž, jejž hrabě obývá, v každém koutě a na každé zdi namalováno jest nějaké strašidlo, příšera neb ďábel, takže u lidí mnoho zbláznilo se z toho.“* Jádro tohoto souvětí si mystik Váchal nevymyslel. Pouze některá fakta zamlčel nebo pozměnil. Dům v Litomyšli neobýval hrabě Portmon, ale umělcův blízký přítel, tiskař a sběratel Portman. Přesnější je také údaj, že mistrovým štětcem nebyly poctěny všechny kouty a zdi, nýbrž jen stěny a strop obou pokojíků. A Váchalova skromnost mu zabránila, aby uvedl autora fantaskních maleb, jímž je on sám.[100] Ale o tom více později.

S *Portmoneem* je samozřejmě neodmyslitelně spjata i postava sběratele a tvůrce Josefa Portmana. Narodil se 25. sprna 1893 v Litomyšli a tamtéž 6. ledna 1968 také zemřel. Vzděláním byl učitel, ale pracoval jako městský důchodní a knihovník v Litomyšli. Vřelý vztah k literatuře projevil již za studií na gymnáziu, ovlivněn byl symbolismem a četbou autorů Moderní revue. Celý život také miloval básně Otakara Březiny. K setkání s Josefem Váchalem došlo v roce 1913 prostřednictvím jeho dřevorytů a postupným získáváním jeho děl. V roce 1920 vydal první vlastní tisky, v nichž pokračoval, jako tiskař-amatér a knihomil, až do roku 1955. Dílo J. Portmana zahrnuje tisky z ručního lisu, unikáty tištěné literou po liteře podle pravítka, strojopisy. Celkem se jedná o 312 titulů a prací. Výběr autorů odráží široký zájmový záběr – z českých spisovatelů např. Otakar Březina, Jaroslav Durych, Josef Vrchlický, Petr Bezruč, ze zahraničních Edgar A. Poe, Walt Whitman, Johann W. Goethe nebo Franz Kafka (kterého Portman tiskl v letech 1928-1931, dávno před jeho objevením pro českou literaturu.[101]

Jednou se Portman vyjádřil o obdivu k Josefu Váchalovi: *„Jedinou mou radostí by bylo míti Vaše všechny práce – míti pro ně místnost – to by byl ráj, který ovšem se nikdy neuskuteční…“* Tak mu píše v dopise ze 17. dubna 1915, dva roky poté, co započala jejich vzájemná korespondence. Na seznámení s Váchal Portman později vzpomíná takto:

[99] Tamtéž, s. 5, 6.
[100] GOGOLA, Jan. Dům Josefa Váchala In. *Literární noviny,* roč. 2, 1991. ISSN 1210-0021.
[101] KAŠE, Jiří a kolektiv. *PORTMONEUM – Museum Josefa Váchala v Litomyšli.* Praha-Litomyšl, 2003, s. 12. ISBN 80-7185-595-2.

„…jako kantor jsem si objednal „Náš směr“, kde byl inzerát „Philobiblonu“, tento si objednal a tam našel Vaši adresu a Vaše dřevoryty, kritiku „Chvalozpěvu na lékaře“, o které jsem psal a přes Vaši odpověď nepříliš lichotivou pro mě, začal náš styk, který doufám bude vždy upřímný a přátelský…“ Úryvek z dopisu pochází z 30. prosince 1923. Lásku ke knihám měl Portman vštěpenou již z domova, jeho otec totiž pracoval v Litomyšli jako typograf.[102] Výběr autorů k četbě pak ovlivnil u studenta Portmana v septimě na gymnáziu profesor Jarmil Krejcar, který ho učil češtinu. Portman tehdy na sebe musel profesora upozornit svým čtenářským zájmem, jelikož ten mu zapůjčil ze své knihovny několik již zmiňovaných časopisů Moderní revue. Zde se mladý student setkává s verši Otakara Březiny, básníka, který mu bude po celý život jedním z nejmilejších.

Po maturitě složil Portman doplňovací zkoušku dospělosti na učitelském ústavu v Hradci Králové. V té době, v březnu 1913, nachází v druhém čísle knihomilské revue Philobiblon, vydávané S. K. Neumannem v Bílovicích u Brna, stať o kuriózním Cyklu dřevorytů chvalozpěvem velmi pěkným provázeném k chvále geniálních lékařů a ranhojičů, který vytiskl na ručním lisu ve dvaceti exemplářích Josef Váchal. Portman napsal Váchalovi a ten mu na splátky poslal Nový pekelný žaltář, jehož součástí je seznam všeho, co Váchal dosud vydal. Po všech dílech Portman okamžitě zatouží. Jakožto učitel a později městský důchodní nemá peněz nazbyt. Láska ke knihám a grafickému umění ho však vede ke skromnosti a šetrnosti. A tak od roku 1913 rozvíjí s Váchalem pravidelnou korespondenci, v níž se obdivně vyjadřuje k jeho dílu, a zároveň usiluje o získání co největšího počtu jeho prací. Nebylo ale snadné sladit sběratelskou vášeň s požadavky umělce, který sám mnohdy žil na hranici nedostatku a ve svém zajetí představ.

Celá dlouhá léta jejich vztah bilancoval na hranici přátelského souznění a více či méně vážných roztržek. Jejich vzájemná korespondence vypovídá o téměř zničující sběratelské vášni Portmanově k Váchalovu dílu na jedné straně, a na druhé o Váchalově sarkastickém i laskavém humoru, jímž Portmanovým snahám čelil. Vedle lásky ke zvířatům je spojoval zájem o okultní vědy, mystiku, východní filosofii a theosofii. Ve všech oblastech byl však vůdčí osobností Váchal, který Portmanovi radil při výběru vhodné literatury či mu zasílal poučky týkající se cvičení *Yogy*. Portman mu na oplátku sháněl dobrodružné a rytířské a krvavé romány, a v době nedostatku kuřiva dokonce i doutníky a tabák. Váchal tak přepočítával obdržené naturální požitky na peníze a účtoval je ve prospěch Portmanových splátek za svá díla. Tak se prolínaly ve vzájemných vztazích jak roviny osobní a umělecké, tak i obchodní.

[102] Tamtéž, s. 13.

Jak bylo patrné z úvodního citátu dopisu z roku 1915, měl Portman v plánu vybudovat jakousi Váchalovou soukromou galerii či muzeum umělce. A svoji ideu také začal časem realizovat. Ve dnech 30. 4. – 2. 5. 1920 během návštěvy Váchala v Praze vyslovuje Portman svoje přání o freskové výzdobě nejprve malého výklenku v pokojíčku, pak i omalování dveří šatníku, jak to viděl u Váchala v bytě. V srpnu 1920 skutečně Váchal vyslyšel jeho prosby a během návštěvy v Litomyšli vyzdobil v Portmanově domě na Záhradí č. 75 jeden strop a jeden šatník svými osobitými malbami. Tím se začal naplňovat velký Portmanův sen o *Vachaleu* přímo ve svém domě.

Výzdoba pokračuje i v srpnu následujícího roku, kdy Váchal pobývá v Litomyšli společně s grafickou umělkyní a svojí pozdější družkou Annou Mackovou. Maluje další strop a nábytek. Po menších neshodách mezi Váchalem a Portmanem dochází k další výzdobě až v září 1923. Tehdy pravděpodobně předkládá Portman návrh na vyzdobení celého svého domu, včetně řezaných plastik v interiéru umístěných i na stropě a veškerého nábytku. Portman si také u Váchala objednává řezaný oltář. S ohledem na občasné rozpory předkládá Váchal Portmanovi podrobný finanční rozpočet, který zahrnuje nutné náklady, honoráře a délku trvání prací.[103] Hlavní příčinou konfliktu bylo to, že Váchal prodal Březinovu knihu věnovanou básníkem Portmanovi, dodatečně vyzdobenou, cizímu zájemci za hotově složené peníze. 15. července 1924 Váchal přijel do Litomyšle a všechny práce během deseti až jedenácti dnů provedl. Portman je spokojen, ale už mu v hlavě běží další nápady a tak má na Váchala další prosbu. Chce vyřezat sochu do výklenku, nejlépe ďábelského, rozšklebeného výrazu se skleněnými oky natřené světélkující barvou. Váchal však na sošku nemá čas a když Portman stále prosí, odpoví mu Váchal humorem sobě vlastním – kresbou a hádankou: *„Hádanka. Proč není dosud ve vejklenku čerta vidět? Protože je tam vidět starýho čerta.“*

V listopadu 1924 žádá Portman o Váchalův souhlas k přetisku jeho staré vignety s kostlivcem z Březinovy prózy Zrcadlení v hloubce. Obratem Váchal jeho prosbu energicky zamítá. Příčinou napjatých vztahů v letech 1924-1925 je nejspíš skutečnost, že si Portman dosud neobjednal ani nezakoupil výtisk Váchalem právě dokončeného Krvavého románu, v němž Portamana i Litomyšl umělec mimo jiné ztvárnil. A protože Portman objednával další práce a umělecké předměty, rozzlobený Váchal mu v lednu 1925 napsal: *„…rozhodl jsem se po celý rok 1925 pouze tisku své knihy věnovati a nevyrušovati se jinými nepohodlnými pracemi… Mohu nadále vážným kupcům (majícím pohotově peníze) pouze něco ze svých starších a hotových prací odprodati, objednávky na jakékoli nové práce více nepřijímám.“*

[103] Tamtéž, s. 14, 15.

Portman se sice snažil v dopisech Váchala pohnout ke změně názoru, dokonce ho i osobně navštívil v Praze, ale vše bylo marné.

Definitivně jejich napjatý vztah vyvrcholil roztržkou v roce 1927. Portman tehdy koupil od Viléma Bitnara vignety a dřevorytové štočky Váchalovy z majetku zaniklé revue Meditace s právem užití a uplatnil je při výzdobě vlastního vydání Martinovy Mechtildy Magdeburské. Váchal k tomu 21. listopadu 1927 napsal: *„K jiným reprodukcím nesvoluji a každé rozšiřování a rozmnožování… soudně stíhám.“* Portman se sice snažil během let spor urovnat, ale bezvýsledně. Do konce života si ještě sice vyměnili několik dopisů, ale dřívější přátelství se jim již nepodařilo navázat.

I přes rozchod zůstal nadále Portman věrným vyznavačem Váchalova díla. Stále sbíral jeho grafiku, jím ilustrované knihy i další kuriózní texty. O jeho dalším osudu se dozvídal prostřednictvím korespondence s jeho přáteli a rovněž ve svých pamětech a komentářích se k němu vracel až do konce svého života.[104]

Jak již bylo zmíněno výše, malby a ostatní vybavení Portmanova domu vznikaly postupně. První Váchalova pracovní návštěva spadá do období mezi 6. a 15. srpnem 1920. O rok později cestoval s Annou Mackovou po východních Čechách, kde mimo jiné navštívili Potštejn, Rychnov nad Kněžnou nebo Vamberk. V srpnu se pak umělec usadil v Portmanově domě a tvořil zde až do 30. srpna. Den nato napsal příteli Hodkovi a zmínil se, že: „*…osm čtver. Metrů pokryto v Litomyšli emailem.“* V dopise Mojmíru Helceletovi, datovaném 7. září, rovněž s ironickou nadsázkou sděluje: *„Maloval jsem na strop a zdi čarodějnické Wildjagdy a Sabaty, celkem 15 čtver. m.“* K malbám se zřejmě vrátil ještě počátkem října, pak v srpnu 1922, září 1923, únoru, květnu, červnu a červenci 1924.

Portmoneum nebylo zdaleka prvním pokusem Josefa Váchala o nástěnnou malbu. Když před svojí svatbou roku 1913 upravoval ateliér, pomaloval velkou plochu stěny na chodbě před ním. Ale po neshodách se sousedy, musela být malba zabílena. V té době ještě vymaloval olejovými barvami předsíň bytu malíře Otakara Štáfla. Poměrně kuriózní malby pak vznikly v roce 1917, kdy jako voják na frontě byl pověřen úkolem vyzdobit stěny kostela v Soči. Jak sám řekl, provedl to ve stylu *barokně-egyptsko-vršovickém: svítilo to a křičelo barvami skvostně!*[105]

[104] Tamtéž, s. 16, 17.
[105] Tamtéž, s. 19, 20.

5.1.2 VÝZDOBA PORTMONEA

Váchalovy nástěnné malby v *Portmoneu* není jednoduché popsat. Jsou na první pohled nesourodou směsicí námětů a malířských stylů, mají však svoji vnitřní logiku, kterou nelze dešifrovat bez znalosti celého Váchalova díla, ale především bez znalosti jeho životních postojů a názorů na umění. Malby jsou protkány desítkami citací a odkazů jiných umělcových děl, zejména knižních. Objevuje se zde klasická krajina a vedle ní reminiscence lidových „krvavých" románů 19. století. Stovky ďáblů, skřetů, duchů, celý Přírodopis strašidel se střídá s klasickými tématy křesťanské ikonografie – Poslední soud, Adam a Eva, Ukřižování apod. s odkazy na hinduistickou Bhagavádgítu i jiné orientální prameny. Josef Váchal byl samouk, což ho do značné míry determinovalo ve vztahu k soudobému výtvarnému umění. *„Mohl jsem být dnes vysoko situován, kdybych jako celá řada ostatních vzýval Slunce, Krásu, Renesanci. Byl bych býval způsobilejší ostatních, neboť neměl jsem škol – toho jha, které kazí umělce a strhuje je na dráhu prostřednosti."*

Ale právě ve svých malbách citlivě reagoval na soudobé tendence výtvarného umění, ať již to byl kubismus, futurismus, orfismus nebo malby Edvarda Mucha. Svým osobitým způsobem tyto polohy umění však parodoval, a zároveň si tak trochu dokazoval, že by to uměl také tak, kdyby chtěl. V roce 1919 se k těmto tendencím přiznal: *„...nyní dotiskuji Karneval českého dřevorytu, kde 10ti českých dřevorytců manýry kopíruji, i sesměšňuji trochu, abych ukázal, že celou techniku mám v malíčku a lehce to dokáži."* Jeho malby skutečně často balancují na hraně mezi ironií, místy humorem – laskavým i klukovsky zlomyslném, a mezi hlubokým prožitkem dobové spirituality.[106]

Julius Hůlek v úvahách o Krvavém románu dospěl k názoru že: *„Výběr a součinnost tematiky a vyjadřovacích prostředků jsou u Váchala podřízeny ironií ve všudypřítomném zašifrovaném sdělení. Váchal nešetří nic a nikoho, tedy ani sebe sama. A dále: Vědomí o Váchalově humoru a pokus o jeho uchopení jsou myslím důležitější než úvahy o Váchalově misantropii, vizionářství, extremismu, exhibicionismu, flagelantství, herezi, ale také erotice a především satanismu. Váchalův humor je evidentní, a snad právě proto se tak těžko definuje. Vladimír Borecký pak v komentáři k Váchalovým vykládacím mystickým kartám přesně postihuje problém interpretace Váchalova díla, když píše: Mistr nezanechal podrobnější výklad dvaatřiceti tajemných lam a neradi bychom jim přisuzovali významy, které jim nepřikládal. Přibližme si alespoň jeho hru ve třech rovinách, tedy ve filosofickém,*

[106] Tamtéž, s. 20-22.

psychologickém a uměleckém kontextu, abychom s ním vykonali pouť do mystiky přes mystifikaci s návratem do neredukovatelné oblasti symbolické imaginace.“

Tyto erupce tvůrčí potence, i když jistě vznikaly často na základních parametrech hluboce promyšlené. Sám autor se k tomu vyjádřil: *„Ba ani na procházce nedovedu odpoutati svých myšlenek od pletenic lidských těl a ďábelských tváří… Někde se snažím nalézt východ futuristickým řešením, jinde – opět v jiném rohu obrazu – namáhal jsem se o docílení hloubky pro nějakých 30 párů zápasících postav, abych zcela nekonvenčně, navzdory všem zákonům o rozvržení plochy, nevsadil tam ještě hlavu plnou hrůzy… Oceňuje, že před obrazem je možno seděti libovolnou dobu a stále nacházeti nové a nové linie, nové tváře, nořící se z míst, kde tušil každý při povrchním pozorování např. loket, trup. Je to vtip, velkolepý vtip linie. Není to kubismus, je to navazování na Dűrerovu poučku: vše je kruh.“*

Váchalův kritický poměr k tzv. avantgardnímu umění má kořeny v silně zažitém secesním symbolismu, který dokázal opravdu tvůrčím způsobem celý život rozvíjet, a také v poučené úctě ke středověkému a barokním světu, především ke knižní kultuře. Někdy se o současném umění vyjadřoval se sžíravou ironií: *„Matka Čechie pak usedavě lkala nad tím, že tak velký hoch… grafik si ještě s romantikou hraje, místo co by zátiší s kytarou a herinky maloval, dle směrnic moderního právě umění…“* Jindy si ovšem se smutkem uvědomoval svoji osamocenost a neradostné perspektivy: *„… jistě Aleš je vrcholem starého, průkopníci kubismu a futurismu proroky nového umění. Ubohý Váchal! Potácí se s květu na květ na luzích mystických, vidí a chce, ale nenachází jiné řeči, kromě formy dneškem zavržené a odsouzené. Tož stojím opodál a zdá se, že tak tomu bude i nadále.“*

Váchal však při své citlivosti nemohl nereagovat na soudobý svět. Zvláště futurismus mu byl svou podstatou blízký a k podobné poloze se zřejmě sám dopracoval, jak si v roce 1912 s hořkostí poznamenal: *„Nacházím ve Sketchi nový malířský směr: futurismus. Srovnávám, co vše jsem sám podobného podnikl a o čem nikdo nevěděl a nezví: moje nové směry, začaté bez rady a bez opití se vzory z Paříže. Co s neprodejnými fantasiemi? Přemaloval jsem je – a opravdu škoda jich pod nánosem líbivých krajin, které jedině šly na odbyt.“*

Obdobnou líbivou krajinu realizoval i v obývací místnosti *Portmonea*. Ve skutečnosti má tento *mančaft* naprosto konkrétní, velmi osudový a lidským utrpením naplněný předobraz.[107]

Ke krajinářství měl Váchal velmi rozpolcený vztah. Kurzy, které absolvoval u Aloise Kalvody a Rudolfa Béma, byly vlastně jeho jediným soustavnějším školením v malbě.

[107] Tamtéž, s. 23, 24.

Lančafty, jak těmto malbám říkal, se pak příležitostně živil a vyjadřoval se o nich většinou ironicky. V roce 1916 se zmiňoval svému otci, že mimo jiné maluje divoké a fantaskní krajiny nebo hrady a sídla korsárů. Malba krajiny Julských Alp v *Portmoneu* a vrcholné dílo Váchalova barevného dřevorytu, kniha Šumava umírající a romantická, jsou jasnými důkazy o jeho talentu, který však zůstal potlačen a jeho největším druhem se tak stal materiální nedostatek. Uvědomoval si svůj nedostatek, ale ve změně mu bránil jeho neklidný, fantazií obdařený a „literárně" strukturovaný duch.

V oboru barevného dřevorytu dosáhl technického mistrovství, ale byl i mimořádným koloristou, který si neváhal opatřovat nejkvalitnější barvy a pigmenty, jaké byly k mání. K barevné stránce výtvarného díla měl osobitý a promyšlený vztah. Ke svým krajinářským výletům v roce 1905 si později napsal: *„Malíř má vědět, kolika barvami bude malovat, a na základě toho rozčlenění hned spatřovanou barvitost docílit… Přinášel jsem si k barveným obrazům víc skic psaných než malovaných a největší bohatství tvarů a barev jsem nosil uloženo ve svém malířsky chápajícím nitru… Obvykle je u každého malíře charakteristickým smysl k nějaké zvlášť oblíbené, plně zažité barvě: u mne se projevovala záliba ke žlutím a světle zeleným. Bohužel nedospěl jsem tehdy ještě k patřičným souzvukům doplňujících je barev modrých. Můj malířský obzor byl naprosto protichůdný obzoru v modři zcela uvězněného Špály."*

Malby v *Portmoneu* jsou známkou již zralého Váchalova koloristického mistrovství. Dokázal zde umě sladit ony žluté a světle zelené s celou škálou fascinujících modří, o čemž se může přesvědčit každý návštěvník. Obraz původní podoby interiéru obývací světnice a kuchyně *Portmonea* by nebyl úplný, kdybychom si nepřipomenuli, že Josef Váchal jsem vyřezal bohatě zdobený nábytek, který rovněž polychromoval. Jednalo se o stůl, tři židle, prosklenou knihovnu, prádelník, postel, šatní skříň a reliéf s Ukřižovaným. Zdobený nábytek se u něj objevil již dříve, v roce 1909 si řezbami ozdobil knihovnu a zasklenou vitrínu na zeď.[108] V témže roce vyřezal sloupy ke knihovně literáta Miloše Martena. V roce 1913 pak omaloval truhlu a dřevěný kufřík své nevěsty Marie Pešulové, roku 1924 vyřezal a polychromoval pro Annu Mackovou prádelník a v roce 1926 ještě knihovnu a skleník.

Rovněž velké reliéfy nebyly v jeho tvorbě výjimkou. Již kolem roku 1909 vytvořil například rozměrné reliéfy Poslední soud a Kalvárie. Reliéfy řezal do kaštanových nebo lipových fošen, ale také do lipové desky stolu, když neměl vhodnější materiály. V roce 1916 si objednal řezaný oltář s Ukřižováním u Váchala Sigismund Bouška, který mu dokonce poslal pro tento účel fošny vrbového dřeva.

[108] Tamtéž, s. 25, 26.

Doplníme-li si obraz podivuhodného Portmanova domu – „obytného muzea“ ještě množstvím Váchalových děl, zejména grafických, ale i jiných autorů, která Josef Portman nashromáždil, stojíme před fenoménem, se kterým se netkáme každý den. A teprve jeho restaurování, otevřelo cestu k hlubšímu poznání a pochopení Váchalovy malby.[109]

[109] Tamtéž, s. 27.

5.1.3 RESTAUROVÁNÍ NÁSTĚNNÝCH MALEB

Nástěnné malby ve dvou pokojích Portmanova domu vytvořil Josef Váchal temperovými a olejovými barvami na různorodé, většinou nevhodné podklady: staré omítky, hlinkové a několikavrstevné vápenné nátěry. Na několika místech před započetím práce provedl nebo si nechal provést výspravky omítek cementovou maltou či sádrou. Tyto skutečnosti byly pravděpodobně příčinnou poměrně rychlé degradace maleb.

Část plochy maleb byla v sedmdesátých letech ztracena při výměně oken a dveří obou vyzdobených místností. V té době také zanikla následkem vlhkosti část maleb na podlaze. Další nepříznivou událostí, která poškodila malby, byl na konci sedmdesátých let požár domu způsobený bleskem. Vlivem zateklé vody použité při hašení došlo k výraznému poškození maleb – oddělení od nosných omítek, částečné opadání a zvětšení prasklin.

Malba byla též před zahájením restaurátorských prací pokryta sazemi, prachovými nečistotami a místy i výkvěty sanytru. Celková nesoudržnost maleb s hlinkovými a vápennými podklady a špatný stav omítek vedl k rozhodnutí realizovat náročnou a riskantní restaurátorskou práci – transfer maleb. Znamená to jejich sejmutí a opětné osazení na nové omítky.

Během jara a léta roku 1992 provedla stavební firma všechny práce podmiňující úspěšnost záchrany díla: novou střechu, zpevnění klenby menší místnosti, podřezání a izolaci stěn proti narůstající vlhkosti a nanesení nových omítek. V říjnu téhož roku byly také zahájeny přípravy na osazení sejmutých maleb.

Partie, kde se barva nedochovala, byly doplněny novou omítkou a opět přetřeny původním zeleně pigmentových tmelem. Po přelakování celého povrchu následovala barevná retuš drobných defektů a spár. Díky důkladné dokumentaci bylo možné dohledat, jak vypadaly původní chybějící malby.

Bez přístupu k moderním restaurátorským materiálům a bez vstřícné spolupráce všech zúčastněných by nebylo možné záchranu Váchalových maleb úspěšně uskutečnit. To, co jsem láká řady návštěvníků nejsou pouze unikátní malby, ale i ohromná atmosféra tvůrčího ducha, která přesahuje horizont času.[110]

[110] Tamtéž, s. 43-46.

5.1.4 Z ČINNOSTI PORTMONEA

Po skončení všech stavebních a restaurátorských prací byla v jarních měsících instalována stálá část expozice, pro kterou laskavě zapůjčil původní nábytek Památník národního písemnictví v Praze. Muzeum bylo pro veřejnost slavnostně otevřeno 26. června 1993.

První z řady příležitostných výstav, které byly v *Portmoneu* uspořádány, byla v roce 1993 *Šumava umírající a romantická*. Šumava lákala Josefa Váchala již od dětství a stala se jeho celoživotní láskou. Právě tam vedla jedna z jeho prvních malířských cest. Dlouhá léta zrál plán vydat rozsáhlé literární a grafické dílo o těchto tajemných horách. V roce 1922 se umělec seznámil s paní Eggerthovou, majitelkou vyhlášené papírny v Prášilech, kam potom často jezdil a rád používal k tisku tamní ruční papír. Po dlouhé a systematické přípravě Váchal dokončil a svázal v roce 1931 několik exemplářů knihy *Šumava umírající a romantická*. Kniha obsahuje 74 barevných dřevorytů, dále básně, úvahy a další texty, v nichž autor formuloval svůj hluboký a vřelý vztah k šumavské přírodě. Na 276 stranách, o rozměru 65 x 45 cm. Každý z těchto v kůži svázaných skvostů váží téměř 20 kg. Kniha je jedinečným dílem českého umění, především díky svému dřevoryteckému mistrovství a myšlenkovou hloubkou. Mnohobarevné dřevoryty ovšem Váchal vytiskl ve více exemplářích, které prodával jednotlivě. Právě tyto volné tisky tvořily vystavený soubor.

Nadšení z Váchalovy knižní tvorby, vyvrcholilo v roce 1994 v realizaci sezónní expozici nazvanou Knižní tvorba Josefa Váchala.

Váchal byl ilustrátorem a designérem knih mnoha autorů, ale především byl zcela nevšedním tvůrce svých vlastních knih. Text, individuálně zhotovené písmo, sazba, ilustrace a knižní vazba byly jeho dílem. Knihy vydával záměrně v malých nákladech, dokonce i v jednom výtisku. Práci bibliografům znesnadnil tím, že jednotlivé exempláře téže knihy se často liší nejen rozměrem, ale i počtem stran a množstvím ilustrací.[111]

Shromážděná kolekce obsahovala průřez umělcovou knižní tvorbou od roku 1910 do poloviny čtyřicátých let. Knihy byly zapůjčeny ze soukromých sbírek, některé ale pocházely i z prvních zisků fondu *Portmonea*.

Pokračováním série výstavních aktivit byla výstava nazvaná Z knižních prací a sbírek Josefa Portmana, které byla realizována v roce 1995. Jak již bylo zmíněno, v roce 1920 začal Josef Portman vydávat první vlastní tisky na ručním lisu. Brzy se k nim přidala unikátní vydání tištěná literou po liteře podle pravítka v počtu jednoho až tří výtisků. Tiskl je, jak sám

[111] Tamtéž, s. 50.

v tiráži uváděl, *přátelům a sobě pro radost*. Portaman se tak stal jakýmsi služebníkem krásné české knihy. Obětoval jí všechen svůj čas i finanční prostředky. Knížky vycházející z jeho tiskařské oficíny měly zcela jedinečnou výzdobu, neboť je doprovázely originály ilustrací našich i světových malířů a grafiků. Zájem o jejich dílo nekončil jen u ilustrací knih. Portman od nich získával obrazy, grafické listy, štočky, keramiku nebo plastiky. Tak se mu podařilo shromáždit v malém domu č. 75, sbírky hodné velké galerie.

Expozice představila jen nepatrný zlomek Portmanova celoživotního tiskařského umění a sběratelské vášně. Vystavená díla zapůjčil Památník národního písemnictví v Praze a Muzeum a galerie v Litomyšli. Na všech zmiňovaných výstavách se podíleli Jiří Kaše, Ivan Kruis a Lenka Stará. Pro sezonu roku 2003 byla připravena výstava Malíř na frontě – Josef Váchal na bojišti 1. světové války, která prezentovala výsledky umělecko-topografické a restaurátorské školy do oblasti řeky Soča v jižním Slovinsku, kde Váchal zažil hrůzy válečného konfliktu. Tato výstava se také dočkala samostatného katalogu.[112]

V současnosti nakladatelství Paseka obnovilo činnost Galerie PASEKA v prostorách muzea. Prezentují se zde mladí a nadaní umělci, kteří jsou ovlivněni tvorbou Josefa Váchala. Od května do června loňského roku se zde tak konala výstava Ivony Kociánové nazvaná Krása stíhá nádheru a od konce června do září výstava Martina Janeckého nazvaná Herbarium.

Galerie má rovněž za cíl podporovat studenty a pedagogy fakulty restaurování formou vystavování jejich volné tvorby.[113]

[112] Tamtéž, s. 51.
[113] URL:<http://www.paseka.cz/?skupina=89> [cit. 2012-03-03]

5.2 KRVAVÝ ROMÁN VE FILMU, HOSPODA PASEKA A DIVADELNÍ SPOLEK FILIGRÁN

Nakladatelství Paseka se hlásí k odkazu a dílu Josefa Váchala. Především se značnému zájmu těší jeho *Krvavý román*, který nakladatelství vydalo jako svoji první knihu.

V roce 1987 titíž lidé – sdružení v Protialkoholní společnosti doktora Římsy, co stáli u zrodu nakladatelství, založili filmovou společnost *Fragonard* a rozhodli se zfilmovat Váchalův *Krvavý román*. Římsologická společnost byl spolek studentů, který vyznával filozofii Váchalova *Krvavého románu* a vydával občasník Hlas krve. Psychiatr dr. Římsa je postavou z *Krvavého románu*, jejíž předlohou byla osoba skutečného dr. Šimsy. Od chvíle, kdy se člen Protialkoholní společnosti dr. Římsy Ivan Beránek zmínil v hospodě přátelům, že vlastní amatérskou kameru, natočil již v režii nakladatele Paseky Ladislava Horáčka, za výtvarné spolupráce Lenky Staré, a pomoci i finanční podpory dalšího členstva, 8 dvaceti až čtyřicetiminutových kapitol knihy. Kapitoly nebyly zvukové, ale němé a opatřené animovanými titulky a doprovázené živou hudbou Josefa Doksanského. Hotové kapitoly se promítaly na každoročních Římsologických kongresech uměnímilovných „protialkoholiků“.[114] Film nebyl nikdy dokončený, také proto, že každá věta se točila zvlášť. Toto „torzo“ filmu má asi čtyři hodiny.[115]

Netypické dílo zaujalo i jiné osobnosti, které se rozhodli převést knihu na filmové plátno. Surrealistická rozkošatělost této obhajoby pokleslého čtiva 19. století zaujala i režiséra Jaroslava Brabce a jeho spolupracovníky, kteří našly k tomu odpovídající obraz "braku" 20. století. Divák se ocitá chvíli v české hájovně, chvíli na knížecím sídle v Barceloně, pak v pařížském nevěstinci, amsterdamské krčmě, na pirátské lodi či v chatrči Honolulanů…

Uprchlí blázni, dekadentní páteři, poustevníci, Armáda spásy, piráti… S trojjedinou hlavní postavou se ocitáme na všech možných i nemožných místech se všemi myslitelnými (a občas i nemyslitelnými) hrdiny.

Expresionismem silně ovlivněný Josef Váchal sázel Krvavý román bez rukopisu a vydal jej celkem v sedmnácti exemplářích. Vyprávěním se prolíná několik dějových linií, které jsou rozbíjeny řadou příhod a epizod často mířících do slepých uliček. Dílo je jako celek projevem umělcovy vůle a surrealistické obraznosti. Kameraman Jaroslav Brabec ve své filmové adaptaci zachoval prakticky všechny silné i slabé stránky předlohy. Kladl důraz na obrazovou expresivitu díla, ve scenáristické skladbě upřednostnil spoustu roztomilých

[114] MRK. Paseka ve filmu neboli Krvavý román po kapkách In. *Kino*. Únor, 1991. ISSN 0323-0295. [autor nezjištěn]
[115] PAVELKA, Zdenko. Pasekových dvacet In. *Host*, roč. 25, č. 10, s. 5, 2009. ISSN 1211-9938.

detailů a fórků před přísnější dramaturgií. Pevný rámec příběhu měla obstarat stylizace, jež měla být poctou počátkům kinematografie. Začíná statickými němými výjevy, postupuje k náročnější montáži, objevuje zvuk, vzdává hold autorskému filmu a ústí až do moderního hororu. Brabec a jeho spolupracovníci s obdivuhodnou realizační precizností rekonstruují pateticky stylizovaný herecký projev němé éry, výrazné líčení, kašírované kulisy, textové i dialogové mezititulky, barevné tónování i první pokusy se zvukem. Vytvořili stejně jako Váchal mnohovrstevnaté, v nápadech, detailu i provokativnosti roztomilé, v celku ale velmi obtížně uchopitelné dílo, které svou sofistikovaností a humorem odkazuje k tomu nejlepšímu z české filmové parodie, ať už ke klasice Martina Friče Pytlákova schovanka aneb Šlechetný milionář, nebo Brdečkovským adaptacím, zejména k filmu Limonádový Joe aneb Koňská opera. Při natáčení Brabcova filmu mu byl poradcem Ladislav Horáček, který si zahrál i kuchaře pirátů.

Film získal v roce 1993 celkem 3 České lvy – za nejlepší kameru, nejlepší střih a nejlepší výtvarný počin. Může se rovněž pochlubit i Zlatým ledňáčkem.[116]

Dalším významným kulturním počinem, i když se to tak na první pohled nemusí jevit, byla Hospoda Paseka, vybudovaná z bývalého divadelního klubu vedle pražské pasekovské prodejny v roce 1991. Hospoda se stala velmi důležitou, protože tam začali nejprve chodit všichni emigranti, rozhlasáci, novináři, televizáci, grafici, dokonce i politici. Ladislav Horáček mohl jen tak chodit mezi stoly a sbírat náměty, díky čemuž se zrodily edice jako například Dějiny Prahy nebo Velké dějiny zemí Koruny české. Hospoda plnila i funkci jakési kanceláře, kde se vyřizovaly telefonáty, fungovala i jako prostředník pro styk s novináři, a v neposlední řadě i jako velmi dobrá reklama. Dům, kde hospoda sídlila, pak koupili Italové a dali Ladislavu Horáčkovi výpověď. Později sice uvažoval, že by hospodu znovu otevřel, ale Vladimír Pistorius, tehdejší ředitel Paseky, mu to rázně rozmluvil, s tím, že u nakladatelství nemusí být nutně hospoda.

V historickém městě Litomyšl, které se také stalo „druhým domovem“ Ladislava Horáčka, byl založen Ochotnický divadelní spolek nazvaný *Filigrán*. Jeho členy byly místní obyvatelé, studenti vysoké školy restaurátorské, a občas zde hostovali i Pražáci. Bylo to zvláštní divadlo, které mělo přednost právě v tom, že ho hráli amatéři. 7. listopadu 1997 k šedesátému výročí Velké říjnové socialistické revoluce se v Litomyšli konala v Horáčkově dramatizaci premiéra původní opery *Krvavý román*, který sehrál právě spolek *Filigrán*.[117] Inscenace měla úspěch a následovalo několik dalších představení jak v Litomyšli, tak

[116] URL:< http://www.fdb.cz/film/10892-Krvavy-roman.html> [cit. 2012-03-06]
[117] PAVELKA, Zdenko. Pasekových dvacet In. *Host,* roč. 25, č. 10, s. 5, 2009. ISSN 1211-9938.

i v Praze, České Třebové nebo Hronově. Na Jiráskově Hronově však divadlo takový úspěch nemělo. Ladislav Horáček k tomu řekl: *„To byl jediný neúspěch. Přesto, že jsme měli dvě úplně vyprodaná představení, tak nám tam řekli, že je to zneuctění slavného festivalu, že to není divadlo. My jsme to přiznali. Ptali se nás, proč to teda děláme. Vysvětlili jsme jim, že zejména kvůli tomu, že nás to velmi baví. To je snad smysl ochotnického divadla. A pak že to baví ještě asi tři sta lidí, co na to přijdou.“*[118]

Román nebyl prezentován jako hra nebo opereta, ale spíše v nadsázce jako muzikál. Hovořilo se zde jazykem počátku 20. století, texty byly odzpívány na známé melodie českých i zahraničních autorů rozličných žánrů. Děj nebyl snadno uchopitelný, skládal se z jednotlivých obrazů, které spolu často vůbec nesouvisely, přestože se v nich objevovaly stejné postavy. Osoba vypravěče seděla celou dobu na boku jeviště a svým komentářem posouvala děj. Herci se také snažili používat autentické rekvizity ať již v podobě čerstvého masa nebo opravdové esence rumu.[119] To vše se spojovalo v ojedinělý zážitek, se kterým diváci opouštěli divadla. Hra se hrála několik let.

[118] CHVOJKOVÁ, Helena. Jak se Horáček potkal s Váchalem a co z toho pošlo In. *České slovo,* roč. 92, č. 161, příl. Hobby magazín, č. 28, s. 5, 2000. ISSN 1212-6519.
[119] URL:<http://www.musical.cz/news/020106.html> [cit. 2012-04-04]

5.3 RESTAURÁTORSKÁ ŠKOLA A PENZION PASEKA

S nakladatelstvím Paseka je spojen podnětný nápad vzniku restaurátorské školy, dnes již vysoké, která je součástí Univerzity v Pardubicích.

Myšlenka založení mezioborově pojaté školy restaurování vznikla při diskusích odborníků v oboru restaurování a konzervace památek, kteří se sešli počátkem devadesátých let při práci na nástěnných malbách Josefa Váchala v domě tiskaře Josefa Portmana v Litomyšli.

Z tehdejších diskusí vyplynulo, že bude třeba řešit problém vzrůstající poptávky po odbornících v různých oblastech restaurování. O místě, kde by měla být škola založena, nebylo pochyb. Litomyšl byla městem s řadou tradic a rovněž se městu zalíbil i zamýšlený návrh. Město tak poskytlo morální podporu, budovy, finance na rekonstrukci a podílelo se i na dalších investičních akcích společně s Okresním úřadem ve Svitavách. Morální podporu poskytl i Památkový ústav a Státní ústav památkové péče v Praze.

Nic tedy nebránilo vzniku školy a stalo se tak v roce 1993, kdy byla otevřena Škola restaurování a konzervačních technik v Litomyšli s pomaturitním tříletým studiem. Škola byla rovněž zařazena do sítě škol Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy ČR. Zřizovatelem a podporovatelem byla Nadace Paseka, založená nakladatelem Ladislavem Horáčkem.[120]

Nadace Paseka byla založena v roce 1999 a jejím účelem byla podpora rozvoje, šíření a zvyšování úrovně obecné vzdělanosti se zvláštním přihlédnutím ke vzdělání, poskytování informací, porad při péči o ochranu a obnovu kulturních památek, zejména poskytování podpory rozvoji konzervátorských a restaurátorských technik při péči o kulturní dědictví užívaných. Účelem nadace rovněž bylo spolupodílení se na konkrétních projektech tohoto zaměření, zejména uskutečňování potřebné studijní a výzkumné činnosti zaměřené na péči o prohlubování vzdělání v oboru, o šíření odborných informací a jejich dokumentaci a pro tuto činnost spoluzajišťovat finanční hmotnou podporu. Sídlo nadace bylo v Litomyšli a v čele její správní rady byl Ladislav Horáček, Jiří Kaše nebo Miroslav Brýdl. Nadace však byla zrušena s likvidací ke dni 20.12.2006 usnesením Krajského soudu v Hradci Králové.[121]

Ale zpět k restaurátorské škole. V roce 1996 byla zařazena do sítě vyšších odborných škol MŠMT ČR. Jako Vyšší odborná škola restaurování a konzervačních technik získala na podzim 1996 právní subjektivitu a podobu obecně prospěšné společnosti.

[120] URL:<http://www.upce.cz/fr/fakulta/o-fakulte/historie.html> [cit. 2012-03-05]
[121] URL:< http://obchodnirejstrik.cz/nadace-paseka-v-likvidaci-47491825/> [cit. 2012-03-05]

V roce 1999 škola požádala o státní souhlas o zřízení vysoké školy neuniverzitního typu a o akreditaci studijního plánu. Souhlas i akreditace byla škole udělena, a tak v akademickém roce 2000-2001 byla zahájena výuka Institutu restaurování a konzervačních technik, o.p.s.

V roce 2002 byl akreditován čtvrtý studijní obor Restaurování a konzervace uměleckých děl na papíru a souvisejících materiálech.

Fakulta restaurování navazuje svojí činností na tradice vzdělání v oblasti restaurování a konzervace památek. Její činnost byla zahájena počátkem nového akademického roku 1. října 2005. Stejným datem činnost Institutu restaurování a konzervačních technik Litomyšl, o.p.s. vstoupila do likvidace.[122]

Na fakultě se nachází celkem 7 ateliérů a kateder, jmenovitě: Ateliér restaurování nástěnné malby a sgrafita, Ateliér restaurování kamene, Ateliér restaurování knižní vazby a dokumentů, Ateliér restaurování uměleckých děl na papíru, Ateliér výtvarné přípravy, Katedra chemické technologie a Katedra humanitních věd. Uchazečům o studium se zde nabízí možnost bakalářského studijního programu Výtvarná umění, prezentovaného ve čtyřech oborech. Cílem studia je připravit odborníky v oblasti restaurování a konzervace památek na různých základech, vzdělaných v oblasti jak umělecké, výtvarné, tak i v oblasti užitého umění, historie umění nebo řemeslné zručnosti. Studenti také získají znalosti z přírodních věd a chemických technologiích potřebných pro jejich budoucí práci. Důraz je rovněž kladen na znalost etických, estetických i legislativních aspektů. Studentům, kteří se chtějí dále vzdělávat se nabízí možnost magisterského studia a to ve dvou oborech – Restaurování a konzervace nástěnné malby, sochařských děl a povrchů architektury a Restaurování a konzervace děl písemné kultury.

Studium na této škole je prestižní, jedná se totiž o jediné univerzitní pracoviště v ČR, které zabezpečuje výchovu vysokoškolsky vzdělaných restaurátorů. Absolventi jsou odborně připraveni na náročnou práci restaurátora a rovněž mají velmi dobré předpoklady uplatnit se i v mezinárodním měřítku.[123]

S nakladatelstvím Paseka je rovněž spojen i penzion Paseka v Litomyšli. Vznikl v roce 1998, kdy byl původně městský dům na popud nakladatele Ladislava Horáčka rekonstruován, a fasáda byla vyzdobena sgrafity z knihy *Krvavý román* od Josefa Váchala. Na rekonstrukci se podíleli studenti restaurátorské školy. V loňském roce proběhla rovněž rekonstrukce zadní části domu, kde se dnes v přízemí nachází literární kavárna Na sklípku, se zahrádkou

[122] URL:<http://www.upce.cz/fr/fakulta/o-fakulte/historie.htm> [cit. 2012-03-05]
[123] URL:<http://www.upce.cz/fr/studium/2012.pdf> [cit. 2012-03-05]

a v prvním patře tři nové pokoje. Kavárna byla slavnostně otevřena v červnu loňského roku a svým názvem odkazuje k původní hospodě Na sklípku, kterou při svých pobytech v Litomyšli v doprovodu přítele Josefa Portmana navštěvoval Josef Váchal. V kavárně se pravidelně konají kulturní akce, jako jsou výstavy, autorská čtení a koncerty. Na těchto akcích se může podílet i široká veřejnost.

Pension Paseka se nachází na roku Smetanova náměstí a Váchalovy ulice v Litomyšli. Nabízí návštěvníkům ubytování ve stylových apartmánech a příjemně zařízených pokojích. Pension je propojen již se zmiňovanou kavárnou Na sklípku, kde se nachází recepce.[124]

[124] URL:<http://www.pensionpaseka.cz/> [cit. 2012-03-05]

5.4 KNIHKUPECTVÍ

Knihkupectví jsou součástí úspěšné propagace a prodeje knih a vlastnit vlastní knihkupectví zajišťuje nakladatelství určitou výhodu ve světě knižního prostředí. Ale jaká je vlastně role knihkupectví?

Především má zajistit úspěšný prodej knih. Lze zdokumentovat, že knihy se prodávaly již v antických Athénách, stejně jako v Římě, Alexandrii a jinde. Knihkupectví vznikala i v římských provinciích, stánky a knihkupecké krámky byly na frekventovaných místech, novinky se označovaly na dveřích i sloupech a uplatňovala se rovněž i reklama a pěkný vzhled knihy. Středověcí knihkupci prodávali své knihy ve střediscích knižního trhu, univerzitních městech. Postupem času se knihkupci zorganizovali v cechy a vznikají i první knihkupecké řády, které vydělovaly knihkupce z okruhu ostatních kupců.

Od počátku vzniku knihy tedy existují jak knihkupci, tak knižní obchod. Knihkupec realizuje nakladatelovy záměry, je důležitým a nenahraditelným zprostředkovatelem. Nakladatel je poslání, knihkupec služba.

V roce 1990 se v Československu v krátké době doslova vyvalily knihy do ulic měst. Specifickým rysem této doby se stal nový typ prodeje knih – pultový prodej. Rozdíly mezi tímto prodejem a tradičním v knihkupectví, jsou v tom, že do knihkupectví si většinou zákazník chodí pro určitou knihu, u pultového prodeje si může knihu prolistovat, prohlédnout a rozhodnout se pro možnou koupi. U stánku je také možnost rychlejšího prodeje. Prodejci si mohou stanovit pracovní dobu, mají pocit samostatnosti a také větší bezprostřednosti se zákazníkem, mají větší podíl z tržby, ale většinou si musí platit pronájem za stanoviště. Přesto se knihkupci shodli, že pultový prodej stánkařů má lepší pozici, ale ceny u nich jsou hůře kontrolovatelné a porovnatelné, nabízí více méně jen atraktivní tituly a chybí jim znalost nabízeného zboží společně se vztahem ke knize.[125]

Knihkupectví začala postupně po roce 1990 mizet z našich měst, ale tento nepříznivý proces se ke konci roku 1992 opět obrátil v nárůst nových knihkupectví na atraktivnějších místech.

Knihkupec si musí v konkurenci svých kolegů na počátku své činnosti dobře promyslet polohu svého knihkupectví, kvalitní personál, zajistit široký výběr a nabídku titulu a případně věnovat i nějaký finanční obnos na reklamu. I pro něho je důležitá specializace, profilace nakladatelství, cílená informace zákazníků, a snaha vybudovat si okruh stálých

[125] HALADA, Jan. *Člověk a kniha: Úvod do nakladatelské specializace.* Praha, 1993, s. 69, 70. ISBN 80-7066-767-2.

zákazníků. Tento stálý zákazník, který se například při nákupu soustřeďuje na jediný žánr, se může stát pod vlivem svého knihkupce, potenciálním kupcem i jiného žánru.

Vzdělaný knihkupec se vztahem ke knize ve všech jejích podobách je nezbytným předpokladem dalšího úspěšného vývoje v knižní kultuře.[126]

Zpět ke knihkupectvím nakladatelství Paseka, která vlastní/vlastnila celkem 4 knihkupectví ve čtyřech českých městech – Praze, Litomyšli, České Třebové a v Hostinném. V Praze bylo knihkupectví zrušeno a prodej přesunut do Knihkupectví Fišer, s. r. o., kde od 1. 11. 2009 je výdejna internetového obchodu. V Litomyšli přešlo knihkupectví do soukromých rukou manželů Švehelkových.[127]

Obecně jsou česká knihkupectví ve srovnání se zahraničními knihkupectvími spíše menší, nedostatek prostoru často souvisí s nedostatkem kapitálu, a obvykle doplňují svůj sortiment i jiným druhem zboží. Jejími konkurenty jsou velké knihkupecké domy, velké knihkupecké řetězce a prodejny levných knih společně se supermarkety. V této době se i tyto knihkupectví nakladatelství Paseka snaží formou dalšího rozšíření nabízeného zboží získat na svou stranu nové zákazníky. V rozšířeném sortimentu se tak objevují hračky, hry nebo karty.

Získat nové zákazníky se snaží Paseka i pomocí internetového obchodu. Vlastní internetové stránky má knihkupectví v České Třebové, které nabízí internetový prodej knih pro děti i pro dospělé: romány, povídky, básně, povinná školní četba, reportáže, cestopisy, sci-fi, odborná literatura společenských a přírodních věd, citáty, slovníky, encyklopedie, učebnice pro školy, cizojazyčné učebnice, bilingvní literatura, kalendáře, mapy, nástěnné mapy, atlasy, glóbusy, cestovní průvodce, příručky pro kutily, knihy pro chovatele, levné knihy... Je také členem akcí Rodinné knihkupectví, Knižní klenoty a Knihy za babku. Výhodou nákupu knih přes internet jsou slevy ve výši 5 – 80% a množstevní slevy.[128]

Knihkupectví a antikvariát Paseka v Litomyšli vzniklo jako prodejna nakladatelství Paseka. Od roku 2010 působí již samostatně, ale s Pasekou nadále úzce spolupracuje. Sídlí na rohu Smetanova náměstí a Váchalovy ulice v historickém domě, který je vyzdoben sgrafity podle dřevorytů z Krvavého románu Josefa Váchala. Kromě antikvariátu a knihkupectví se v něm nachází Pension Paseka s hospodou Na sklípku. Majiteli se stali Hana a Lubomír Švehelkovi, a v knihkupectví zákazník najde široký výběr kvalitní literatury a samozřejmě kompletní sortiment knih nakladatelství Paseka. Antikvariát nabízí bohatou nabídku knih

[126] Tamtéž, s. 72.
[127] URL:<http://www.paseka.cz/?skupina=13> [cit. 2012-03-06]
[128] URL:<http://www.knihkupectvi-paseka.cz/> [cit. 2012-03-06]

všech možných žánrů za příznivou cenu. I knihkupectví a antikvariát v Litomyšli má svůj internetový obchod.[129]

[129] URL:<http://www.antikvariatpaseka.cz/> [cit. 2012-03-06]

6. ZÁVĚR

Práce s dokumenty o historii a vývoji nakladatelství Paseka byla velmi zajímavá a podnětná, ačkoliv nebyla jednoduchá. Všeobecně není mnoho odborné literatury zabývající se nakladatelstvími jako kulturními institucemi a téměř žádná, která by se věnovala konkrétním soukromým nakladatelstvím. Přestože jsem měla k dispozici především a pouze novinové články, rozhovory a internetové zdroje, skládání jednotlivých dílů odkrývalo nový obraz o této dosud publikačně nezpracované kulturní instituci. Díky nakladateli Ladislavu Horáčkovi bylo založeno jedno z prvních soukromých nakladatelství v Československu po roce 1989. Publikační činnost se v počátku zaměřovala především na osobnost malíře, grafika, ilustrátora, sochaře, řezbáře a v neposlední řadě také spisovatele a básníka Josefa Váchala, člověka, který byl doceněn a uznáván až po své smrti. Ladislav Horáček měl k tomuto jedinečnému „renesančnímu člověku" velký obdiv a dal si za úkol blíže seznámit veřejnost s jeho tvorbou. Již samotný název nakladatelství nese jméno jedné z autobiografických postav Váchalova *Krvavého románu*.

„Nakladatelství Váchalových knih", jak byla Paseka zprvu koncipována, musela později rozšířit svůj vydavatelský žánrový okruh. Zaměřila se na vydávání původní i překladové beletrie, historickou, filozofickou, uměnovědnou literaturu, mystiku nebo literaturu faktu. Paseka se stala také „dvorním" vydavatelem knih Petra Šabacha, jenž se léta přátelil s jeho majitelem. Bohémská vize Ladislava Horáčka zřídit vedle pražské pasekovské prodejny Hospodu Paseka, se stala velmi prospěšnou. Scházela se zde řada novinářů, grafiků, politiků, ale i historiků, kteří vnukli Ladislavu Horáčkovi několik významných podnětů. Tak se například zrodila obsáhlá a jedinečná ediční řada Velkých dějin zemí Koruny české.

Tato klíčová řada však nebyla jedinou úspěšnou v edičním plánu. První řada nazvaná Váchaliána měla čtenáře blíže seznámit s dosud nevydanými či nově zpracovanými knihami Josefa Váchala. Publikacemi chtělo nakladatelství vzdát hold umělci, jehož osobnost a dílo vtisklo pečeť celé původní ediční činnosti. Ladislav Horáček rovněž v doslovu ke *Krvavému románu* děkuje zakladatelům Protialkoholní společnosti doktora Římsy, vzniklé na počest Josefa Váchala, za to, že ho seznámili s jeho dílem.

Dále následovaly řady jako Tarzan, Bojiště českých dějin, Smil, Zmizelé Čechy, Zmizelá Morava, Fénix, Scholares, Souvislosti aj. Na příkladu některých z nich jsem se pokusila čtenářům přiblížit profilovou tvář nakladatelství Paseka a je již jen na nich, zda je zaujaly a inspirovaly k jejich bližší pozornosti.

Nakladatelství Paseka se však nesnaží zaujmout širokou veřejnost pouze ve vydavatelské činnosti, ale rovněž v kulturní oblasti, na kterou se zaměřila i další část mojí práce. Své aktivity Paseka rozvinula v oblasti muzejní, divadelní i filmové. Jedním z prvních význačných podnětů byl vznesen na záchranu chátrajícího domu Josefa Portmana v Litomyšli, jenž si jej nechal vymalovat od svého přítele Josefa Váchala. Ladislav Horáček dům koupil od Národní galerie a ihned zahájil s pomocí restaurátorů, architektem, technologem a stavební firmou záchranné a restaurátorské práce. Slavnostně bylo muzeum otevřeno v roce 1993. Jak se práce na záchranu unikátních Váchalových nástěnných maleb zdařila, může každý návštěvník posoudit již sám.

Město Litomyšl neinspirovalo Ladislava Horáčka pouze k záchraně Portmanova domu, ale rovněž zde založil divadelní ochotnický spolek *Filigrán*, který hrál v nadsázce muzikál *Krvavý román*. Román se nedočkal pouze divadelní produkce, ale také té filmové. U jeho zrodu nemohl stát nikdo jiný než opět Ladislav Horáček a jeho přátelé. Jejich amatérské, němé ztvárnění však nebylo nikdy dokončeno. Úplného a úspěšného ztvárnění se Krvavý román dočkal pod režisérskou taktovkou Jaroslava Brabce.

Při restaurátorských pracích v *Portmoneu* vznikl nápad na založení restaurátorské školy v Litomyšli, jejímž zřizovatelem byla Paseka, a jež je dnes součástí Univerzity v Pardubicích.

Nakladatelství Paseka má několik knihkupectví, kde prodává svoji produkci. Česká Třebová, Hostinné, knihkupectví a antikvariát v Litomyšli. Poslední jmenované knihkupectví působí již samostatně, ale s Pasekou úzce spolupracuje. Sídlí v historickém domě, vyzdobeném sgrafity podle dřevorytů z *Krvavého románu*, nachází se v něm i Penzion Paseka a hospoda Na Sklípku.

Litomyšl se stala „druhým domovem“ Ladislava Horáčka a poskytla mu tvůrčí útočiště, které ho inspirovalo k řadě významným, kulturním krokům, díky nimž dnes můžeme obdivovat nástěnné malby v *Portmoneu*, sgrafita v ulici Josefa Váchala, stylově zařízený penzion Paseka, knihkupectví a antikvariát či dříve úspěšné ztvárnění *Krvavého románu* spolkem *Filigrán*.

V práci se čtenář také dočetl o obecnějších informacích vztahujících se k nakladatelstvím jako kulturním institucím, k jejich stručné historii či k pojmům edice nebo literární kultura.

Cílem práce však bylo postihnout vznik a vývoj jednoho soukromého nakladatelství, jehož zakladatel měl četné mimo-nakladatelské aktivity, jež ovlivnily i českou kulturu 90. let 20. století. Oživení textu dodávají nejen jeho vzpomínky a komentáře, jak na vznik ojedinělé

instituce, tak dobovou atmosféru či vznik některých děl. Čtenáři je tak nabídnut autentický pohled do vývoje neobyčejného nakladatelství a jeho kulturní přesah.

Nakladatelství Paseka je výjimečným subjektem v knižní oblasti. Mohlo by takové nakladatelství s kulturním přesahem vzniknout i v dnešní době? Otázka, na kterou není jednoznačná odpověď. Důležitým aspektem by byla jasná perspektiva, jež by nakladatelství zajistila úspěch. V případě Paseky se to, především díky osobnosti Ladislava Horáčka, podařilo.

7. OBRAZOVÁ PŘÍLOHA[130]

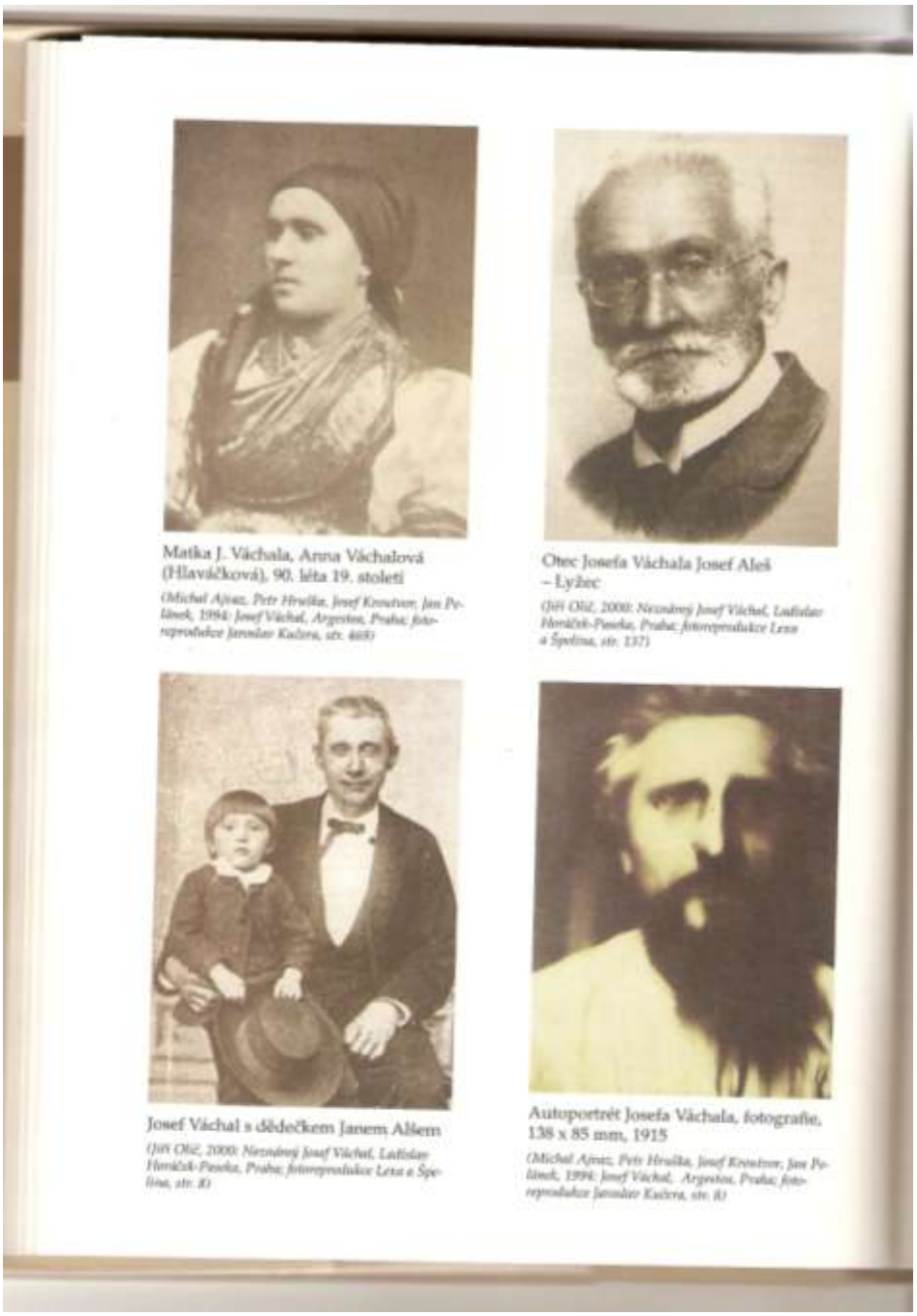

Matka J. Váchala, Anna Váchalová (Hlaváčková), 90. léta 19. století

(Michal Ajvaz, Petr Hruška, Josef Kroutvor, Jan Poláček, 1994: Josef Váchal, Argoritos, Praha; fotoreprodukce Jaroslav Kučera, str. 468)

Otec Josefa Váchala Josef Aleš – Lyžec

(Jiří Olič, 2000: Neznámý Josef Váchal, Ladislav Horáček-Paseka, Praha; fotoreprodukce Leza a Špelina, str. 137)

Josef Váchal s dědečkem Janem Alšem

(Jiří Olič, 2000: Neznámý Josef Váchal, Ladislav Horáček-Paseka, Praha; fotoreprodukce Leza a Špelina, str. 8)

Autoportrét Josefa Váchala, fotografie, 138 x 85 mm, 1915

(Michal Ajvaz, Petr Hruška, Josef Kroutvor, Jan Poláček, 1994: Josef Váchal, Argoritos, Praha; fotoreprodukce Jaroslav Kučera, str. 8)

Obrázek 1 - Rodina Josefa Váchala

[130] KOTEK, Josef. *Neuchopitelný Josef Váchal.* Nová tiskárna Pelhřimov, s. r. o., 2008. ISBN 978-80-86559-94-0.

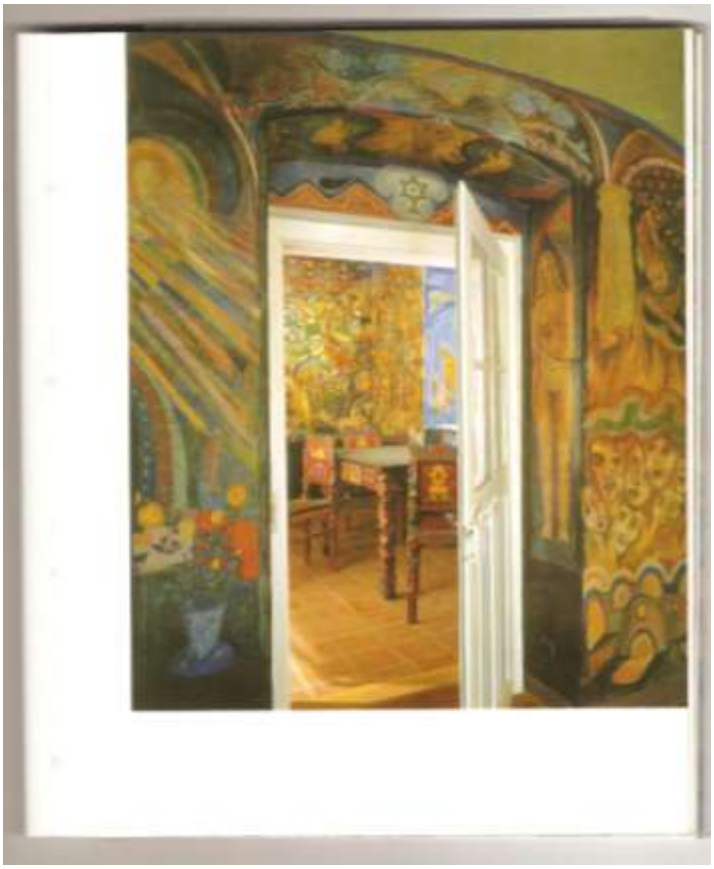

Obrázek 2 - Interiéry Portmonea

Obrázek 3 - Knihkupectví a antikvariát Paseka v Litomyšli

Obrázek 4 - Sgrafitová výzdoba ulice Josefa Váchala v Litomyšli

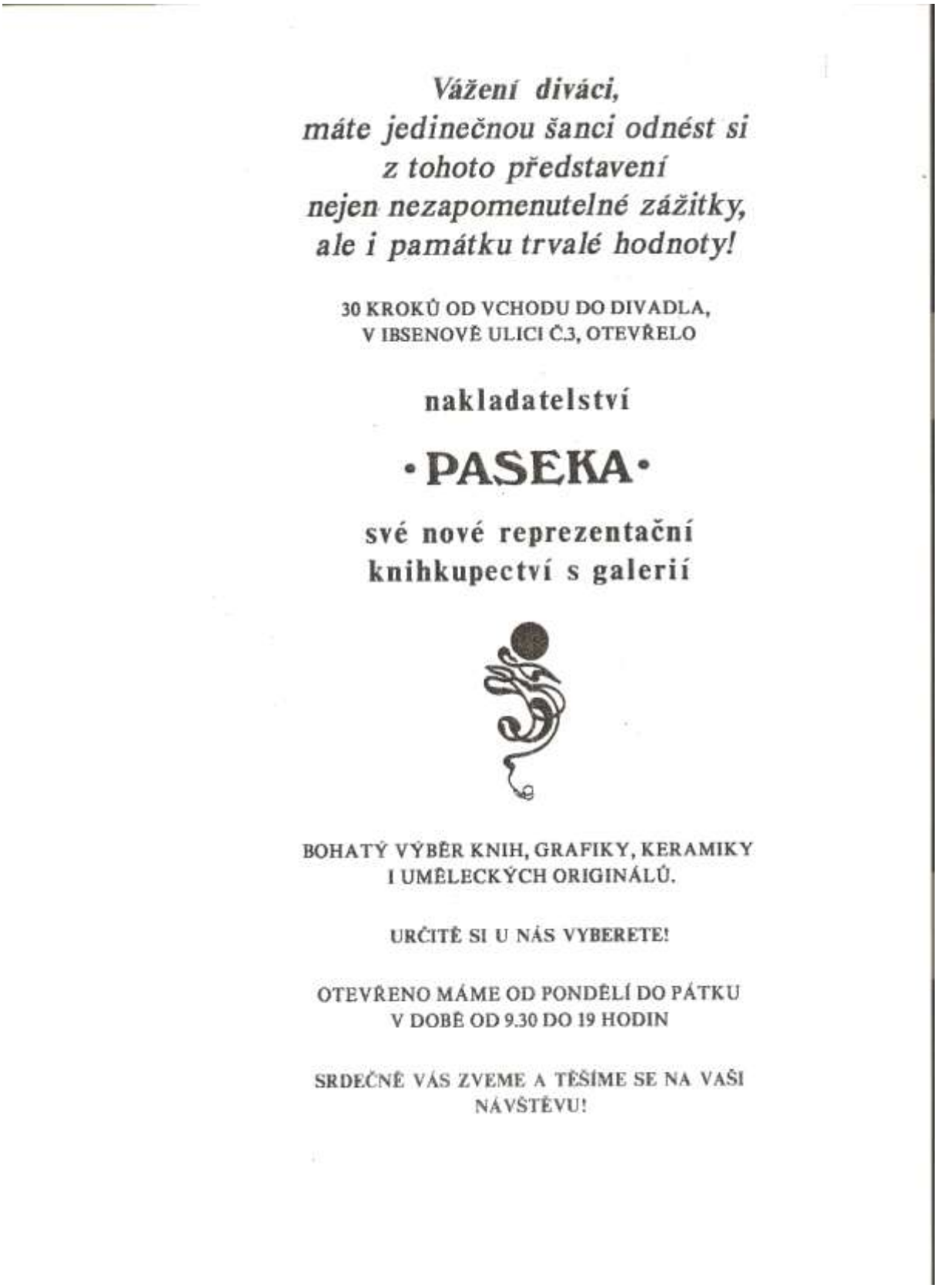

Obrázek 5 - Propagační plakát Paseky

Trefa přímo do černého – to jsou knihy z Paseky!

Celé zástupy vrahů, zlodějů, loupežníků, cizoložníků a čarodějníků defilují v knize Jindřicha Francka

CHLUMECKÉ HRDELNÍ PŘÍBĚHY

Dějiny kriminality a hrdelního soudnictví jsou u čtenářů stále oblíbené. Zde nám autor na příkladu Chlumce nad Cidlinou ukáže, jaké zločiny se páchaly a jak se trestaly v 16. – 18. století.
Váz., cena asi 49 Kčs

Chystáte se na výlet? Vydejte se do

LABYRINTU TAJEMNA!

S knihou Martina Stejskala Labyrintem tajemna aneb Průvodce po magických místech Československa můžete procestovat více než 1300 lokalit a přesvědčit se, že i ta nejzastrčenější víska má svou magickou minulost a možná, kdo ví, i přítomnost.
Váz., 464 stran, cena 89 Kčs

Kvalita prověřená generacemi čtenářů, to je

LIPS TULIAN

Slavný loupežnický román Kvidona z Felsů z původních 3200 stran na rozumnou délku zkrátil, upravil a neodolatelnými glosami opatřil cimrmanolog Jaroslav Weigel.
Úklady, vraždy, souboje, láska hustě napěchovány na každé stránce!
Váz., cena asi 60 Kčs

Do rukou našich čtenářů se vrací

TARZAN

Plavovlasý syn džungle, jehož v život uvedl E. R. Burroughs, již desítky let okouzluje malé i velké děti celého světa. Poprvé v Československu vyjde (v novém překladu a s novými ilustracemi) VŠECH 24 DÍLŮ!
Váz., cena asi 55 Kčs

Pod vánočním stromkem nesmějí chybět pohádky! V knize Jany Kašové

OŠKLIVÁ PRINCEZNA

se mimo jiné dozvíte, jak se z Růženky stane štokrdle a z princezny Karolíny (s odpuštěním) vepř. Vtipné příběhy, svěží jazyk a nádherné barevné ilustrace Václava Kabáta. Výsledkem je knížka, která určitě nikoho nezarmoutí.
Váz., cena asi 45 Kčs

Všechny knihy z nakladatelství Paseka jsou vázané, ilustrované a jejich cena je vzhledem k jejich dárkové úpravě nízká. Můžete si je objednat na adrese:

Nakladatelství Paseka
Ibsenova 3, Praha 2

Na téže adrese je i naše knihkupectví s galerií, k jehož návštěvě Vás co nejsrdečněji zveme.
Knihkupcům poskytujeme výhodný rabat!

Obrázek 6 - Propagační materiál Paseky

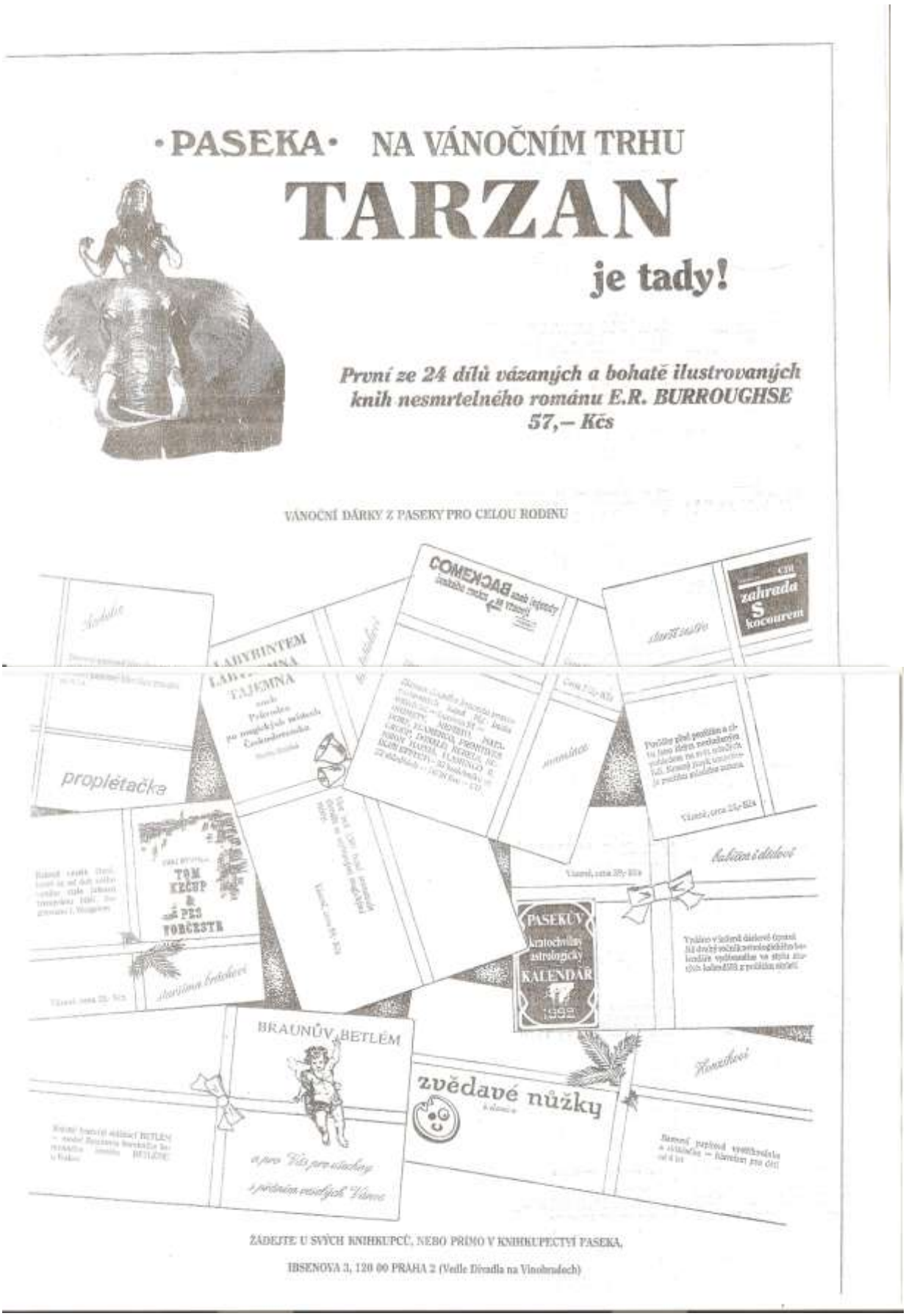

Obrázek 7 - Propagační leták Paseky

Obrázek 8 - Propagační leták Paseky

Obrázek 9 - Propagační leták penzionu Paseka

8. SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A PRAMENŮ

LITERATURA:

1) POSLEDNÍ, Petr. *Měřítka souvislostí: Česká a polská literární kultura po roce 1945.* Praha, 2000. ISBN 80-85494-59-0.

2) CUHRA, Jaroslav - ELLINGER, Jiří - GJURIČOVÁ, Adéla - SMETANA, Vít. *České země v evropských dějinách IV.* Praha-Litomyšl, 2006. ISBN 80-7185-794-7.

3) PAVLÁT, Leo. *Tajemství knihy.* Praha, 1988. ISBN nemá.

4) HALADA, Jan. *Encyklopedie českých nakladatelství 1949-2006.* Praha, 2007. ISBN 978-80-7277-165-3.

5) HALADA, Jan. *Člověk a kniha: Úvod do nakladatelské specializace.* Praha, 1993. ISBN 80-7066-767-2.

6) PISTORIUS, Vladimír. *Jak se dělá kniha*. Příbram, 2011. ISBN 978-80-87053-50-8.

7) HŮLEK, Julius. *Krvavý román, studie kulturně a literárně historická.* Praha, 1990. ISBN 80-85192-00-4.

8) OLIČ, Jiří. *Mystika čichu.* Praha-Litomyšl, 1999. ISBN 80-7185-253-8.

9) ANDĚL, Jaroslav. *Erotikové.* Praha-Litomyšl, 2001. ISBN 80-7185-388-7.

10) BURROUGHS, R. Edgar - LANSDALE, R. Joe. *Tarzan: ztracené dobrodružství*. Praha-Litomyšl, 1998. ISBN 80-71-85-169-8.

11) FLAIŠMAN, Jiří - KOSÁK, Michal. *Editor a text: úvod do praktické textologie*. Praha-Litomyšl, 2006. ISBN 80-7185-653-3.

12) HOLMAN, Petr. *Březinovské studie.* Praha-Litomyšl, 2006. ISBN 80-7185-801-3.

13) HIRŠAL, Josef - KOLÁŘ, Jiří. *Život je všude: Almanach z roku 1956*. Praha-Litomyšl, 2005. ISBN 80-7185-759-9.

14) VANÍČEK, Vratislav. *Velké dějiny zemí Koruny české II.* Praha-Litomyšl, 2000. ISBN 80-7185-273-2.

15) BOROVIČKA, Michael. *Velké dějiny zemí Koruny české: Cestovatelství.* Praha-Litomyšl, 2010. ISBN 978-80-7432-033-0.

16) SKŘIVÁNEK, Milan. *Litomyšl*. Praha-Litomyšl, 2006. ISBN 80-7185-744-0.

17) ŠULC, Ivo. *Chrudim*. Praha-Litomyšl, 2010. ISBN 978-80-7432-065-3.

18) FRANCEK, Jindřich. *Jičín*. Praha-Litomyšl, 2004. ISBN 80-7185-682-7.

19) MERHOUT, Cyril, WIRTH, Zdeněk. *Zmizelá Praha: Malá Strana a Hradčany 2. díl*. Praha-Litomyšl, 2002. ISBN 80-7185-499-9.

20) BENEŠ, Josef. *Kulturně výchovná činnost muzeí I.* Praha, 1981. ISBN nemá.
21) BENEŠ, Josef. *Kulturně výchovná činnost muzeí II.* Praha, 1981. ISBN nemá.
22) KOTEK, Josef. *Neuchopitelný Josef Váchal.* Nová tiskárna Pelhřimov, s. r. o., 2008. ISBN 978-80-86559-94-0.
23) KAŠE, Jiří a kolektiv. *PORTMONEUM – Museum Josefa Váchala v Litomyšli.* Praha-Litomyšl, 2003. ISBN 80-7185-595-2.

ČASOPISECKÉ STUDIE:

1) LUKEŠ, Jan. Paseka a její lidé. In *Lidové noviny,* roč. 2 nebo 4, 1991. ISSN 0862-5921.
2) BĚLINA, Pavel. Bazar nevydaných knih. In *Lidové noviny,* roč. 2 nebo 4, 1991. ISSN 0862-5921.
3) CHVOJKOVÁ, Helena. Jak se Horáček potkal s Váchalem a co z toho pošlo. In *České slovo,* roč. 92, č. 161, příl. Hobby magazín, č. 28, 2000. ISSN 1212-6519.
4) HŮLEK, Julius. Krvavý román Josefa Váchala. In *Literární noviny,* roč. I, č. 25, 1990. ISSN 1210-0021.
5) SŮVA, Vladimír. Josef Váchal – „Krásnokněhák". In *Nové knihy,* roč. 30, 1990. ISSN
6) HALADA, Andrej. Paseka, Váchal a Horáček: Portrét nakladatele. In *Tvar,* roč. 2, číslo 36, 1991. ISSN 0862-657-X.
7) PEŇÁS, Jiří. Entuziastická paseka. In *Práce,* roč. 47, č. 5, 1991. ISSN 0231-6374.
8) ANÝŽ, Daniel - CHUCHMA, Josef. Mladá fronta a Paseka jsou na novém startu. In *MLADÁ FRONTA DNES,* roč. 11, č. 207, 2000. ISSN 1210-1168.
9) DĚDEK, Honza. Havran české literatury. In *Reflex,* roč. 12, č. 6, 2001. ISSN 0862-6634.
10) FIALOVÁ, Zuzana. Nakladatelství Paseka má novou adresu. In *Nové knihy,* roč. 40, č. 34, 2000.
11) ŠMERGLOVÁ, Michaela. „Pane král, nechtěl byste jít na pivo?" In *Lidové noviny,* roč. 11 nebo 13, 2000. ISSN 0862-5921.
12) GOGOLA, Jan. Dům Josefa Váchala. In *Literární noviny,* roč. 2, 1991. ISSN 1210-0021.
13) MRK. Paseka ve filmu neboli Krvavý román po kapkách. In *Kino.* Únor, 1991. ISSN 0323-0295. [autor nezjištěn]
14) PAVELKA, Zdenko. Pasekových dvacet: aneb Příběh lásky k Váchalovi. In *Host,* roč. 25, č. 10, 2009. ISSN 1211-9938.

PRAMENY:

1) HANZALÍK, Vratislav. Recenze k Dějinám zemí Koruny české I-II. In. *Nakladatelský propagační tisk Paseky,* redakční údaje neuvedeny. B. r. v. [1992]
2) PEŠKOVÁ, Jaroslava. Recenze k Dějinám zemí Koruny české I-II. In. *Nakladatelský propagační tisk Paseky*, redakční údaje neuvedeny. B. r. v. [1992]
3) ČORNEJ, Petr. Recenze k Dějinám zemí Koruny české I-II. In. *Nakladatelský propagační tisk Paseky*, redakční údaje neuvedeny. B. r. v. [1992]

INTERNETOVÉ ZDROJE:

1) URL:<http://www.ucl.cas.cz/vlk-files/Samal4-2005.pdf> [cit. 2012-02-13]
2) URL:<http://cs.wikipedia.org/wiki/Johannes_Gutenberg> [cit. 2012-02-13]
3) URL:<http://blog.aktualne.centrum.cz/blogy/karel-hvizdala.php?itemid=8340> [cit. 2012-03-20]
4) URL:<http://www.culturenet.cz/res/data/000054.rtf> [cit. 2012-03-30]
5) URL:<http://www.pistorius.cz/Tituly/978-80-87053-50-8.html> [cit. 2012-04-02]
6) URL:<http://www.knihovnice.cz/clanky/rozhovor-s-osobnosti-vladimir-pistorius.html> [cit. 2012-02-04]
7) URL:<http://www.pistorius.cz/> [cit. 2012-04-04]
8) URL:<http://www.paseka.cz/photos/eshop/ep-2012.pdf> [cit. 2012-04-07]
9) URL:<http://www.paseka.cz/?produkt=3132> [cit. 2012-04-16]
URL:<http://www.paseka.cz/?skupina=69> [cit. 2012-04-17]
10) URL:<http://www.paseka.cz/?skupina=69> [cit. 2012-04-17]
11) URL:<http://www.ceskatelevize.cz/ct24/kultura/12418-vachalova-kniha-o-sumave-je-unikatnim-umeleckym-dilem/> [cit. 2012-04-17]
12) Josef Váchal – Mezi Bohem a Ďáblem. In URL:<http://www.pamatniknarodnihopisemnictvi.cz/cs/vystavy-archiv.php?pg=2008&id=62> [cit. 2012-04-19]
13) HORÁČKOVÁ, Alice. Váchal mezi Bohem a Ďáblem. In URL:<http://www.paseka.cz/photos/0000000888_20110926170625JTWBREUB.pdf> [cit. 2012-04-19]
14) URL:<http://cs.wikipedia.org/wiki/Edgar_Rice_Burroughs> [cit. 2012-04-20]
15) URL:<http://cs.wikipedia.org/wiki/Tarzan> [cit. 2012-04-20]

16) URL:<http://www.legie.info/kniha/2640-tarzan-z-rodu-opu> [cit. 2012-04-20]
17) URL:<http://www.legie.info/kniha/1041-tarzan-a-zlaty-lev> [cit. 2012-04-20]
URL:<http://www.pistorius.cz/Scholar/Data_s.htm> [cit. 2012-04-23]
18) URL:<http://www.paseka.cz/?produkt=957> [cit. 2012-05-10]
19) URL:<http://www.literarniakademie.cz/lide/curriculum/prof-phdr-petr-cornej> [cit. 2012-05-01]
20) URL:<http://cs.wikipedia.org/wiki/Pavel_B%C4%9Blina> [cit. 2012-05-01]
21) URL:<http://www.tomasgrulich.cz/clanek/883/7/o-mne/muj-zivotopis/> [cit. 2012-05-02]
22) URL:<http://cs.wikipedia.org/wiki/Vratislav_Van%C3%AD%C4%8Dek> [cit. 2012-05-15]
23) URL:<http://www.databazeknih.cz/zivotopis/jan-gebhart-9694> [cit. 2012-05-18]
24) URL:<http://cs.wikipedia.org/wiki/Jan_Kukl%C3%ADk_(pr%C3%A1vn%C3%ADk)> [cit. 2012-05-18]
25) URL:<http://www.knihovnice.cz/recenze/kuklik-j-gebhart-j-velke-dejiny-zemi-koruny-ceske-xv-a.html> [cit. 2012-05-18]
26) URL:<http://www.knihovnice.cz/recenze/kuklik-j-gebhart-j-velke-dejiny-zemi-koruny-ceske-xv-b.html> [cit. 2012-05-18]
27) URL:<http://www.jaromirstetina.cz/media/cerven-2010/recenze-knihy-velke-dejiny-zemi-koruny-ceske-cestovatelstvi.html> [cit. 2012-05-20]
28) URL:<http://www.paseka.cz/?produkt=3238> [cit. 2012-05-20]
29) URL: <http://www.paseka.cz/?skupina=89> [cit. 2012-03-05]
30) URL: <http://www.paseka.cz/?skupina=6> [cit. 2012-03-05]
31) URL:<http://www.paseka.cz/?skupina=89> [cit. 2012-03-03]
32) URL:< http://www.fdb.cz/film/10892-Krvavy-roman.html> [cit. 2012-03-06]
33) URL:<http://www.musical.cz/news/020106.html> [cit. 2012-04-04]
34) URL:<http://www.upce.cz/fr/fakulta/o-fakulte/historie.html> [cit. 2012-03-05]
35) URL:< http://obchodnirejstrik.cz/nadace-paseka-v-likvidaci-47491825/> [cit. 2012-03-05]
36) URL:<http://www.upce.cz/fr/fakulta/o-fakulte/historie.htm> [cit. 2012-03-05]
37) URL:<http://www.upce.cz/fr/studium/2012.pdf> [cit. 2012-03-05]
38) URL:<http://www.pensionpaseka.cz/> [cit. 2012-03-05]
39) URL:<http://www.paseka.cz/?skupina=13> [cit. 2012-03-06]
40) URL:<http://www.knihkupectvi-paseka.cz/> [cit. 2012-03-06]
41) URL:<http://www.antikvariatpaseka.cz/> [cit. 2012-03-06]

9. RESUMÉ

This work is attempted to bring the overall profile of cultural activity and Paseka on the following pages and chapters. What Ladislav Horacek led to the founding publisher? How Paseka got its name? What were its beginnings? What series are published? What is included in its cultural activities? This thesis sought to answer as fully as possible on all these questions.

The first site work, however, is focused on the concept of publishing literary culture as a phenomenon. The reader learned what the concept of literary culture is covered by several experts. He read a brief outline of the development history of publishing and, ultimately, on the development of publishing in Czechoslovakia after 1945.

The axis of this work was the analysis, assessment and evaluation of long-time editorial work of Paseka from its inception to the present. The following chapters tried to get readers closer to the circumstances around the inception of Paseka, approximate the people who stood at the beginning and describe the first years of its work at the book market.

In the next chapter is described the publishing profile of Paseka.

The success of Paseka and readers interest in published editions, are guaranteed by many years of editorial experience. The work is closely focused on some of these editions.

The last chapter of this work was devoted to cultural activities of Paseka. Chapter mentioned circumstances and history of Portmoneum - Josef Váchal´s Museum in Litomyšl whose rescue initiated Ladislav Horacek. The reader studied about people associated with Portmoneum, headed by Josef and Josef Váchal Portman, as well as the decoration of the museum, the restoration of wall paintings and the work of Portmoneum itself. In the field of culture, Ladislav Horacek and his loved ones deserve the first amateur film processing Vachal´s Bloody novel whose form we clarified the next section. Here, readers also read interesting facts about the pub Paseka and amateur theater association of Filigran.

In the final section, the work focused on the bookstore Paseka with regard to a general, brief history of the bookstore as part of a successful promotion and sale of books. Publishing institutions are important in the book area. Publishing acts as an intermediary between book and reader. And one of these mediators was introduced by this work.